

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

Knud Prange

Danske våbenskjolde – de første generationer 417

Jørgen Hein

Christian IVs arm: Symbol og identitet 443

Heraldica varia 453

Heraldisk litteratur siden sidst 454

Tor Flensmarck

Jan Raneke, 90 år. Heraldikens grand old man 462

Register 464

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugten.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resumé på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder: Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriferække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

fødsel over Herolders viden til irske og skotske våbener i dansk adelsheraldik og den svenske Carl XIII's orden.

4. Beretninger fra nedsatte udvalg

Selskabet har ikke nedsat udvalg i det forløbne år.

5. Forelæggelse af det reviderede regnskab

Kassereren, Bo Møller, forelagde regnskabet, som beklageligvis igen havde et mindre underskud, hvor nye fondsmidler ikke kan opveje bortfaldet af det hidtidige tilskud fra Nordisk Publiceringsnævn for Humanistiske og Samfundsvidenskabelige Tidsskrifter (NOP-HS) og nedgangen medlemstallet. Regnskabet godkendes.

6. Fastsættelse af næste års kontingent

Styrelsen foreslog en mindre stigning på 10 DKK. Forslaget blev enstemmigt vedtaget. Da den islandske konto ikke længere kan fortsætte, udgår beløbet i ISK. Kontingentet for 2003 vil derfor være:

260 DKK – 290 NOK – 320 SEK – 35 EUR

7. Behandling af indkomne forslag

Der var ikke indkommet forslag.

8. Valg af medlemmer og suppleanter til styrelsen

Til styrelsen genvalgte Nils G. Bartholdy, Poul Holstein, Bo Møller og Susanne Vogt (alle Danmark), Tom Bergroth (Finland) og Stefan Snæbjörnsson (Island). Som erstatning for Jens Bloch, der ønskede at forlade styrelsen valgtes Steen Clemmensen (Danmark) for resten af perioden. Som suppleanter genvalgte Niclas Procopé (Finland), Geir Helgen (Norge), Jesper Wasling (Sverige) og Arni Amason (Island).

9. Valg af revisorer og revisorsuppleanter

Som revisorer genvalgte Steen Zangenberg og Jens Bloch nyvalgte (begge Danmark). Som revisorsuppleanter genvalgte Erling Svane og Sigvard Mahler Dam (begge Danmark).

10. Eventuelt

Nils Bartholdy orienterede om styrelsens overvejelser om at foreslå en fusion mellem SHS og de nationale nordiske heraldiske foreninger samt om de muligheder, der er for at billiggøre trykningen og distributionen af Heraldisk Tidsskrift. Det er navnlig det høje danske moms-niveau, der har betydning her. En fusion vil give et højere medlemsgrundlag, mens omkostningerne til Heraldisk Tidsskrift ikke vil stige væsentligt. Og så kan der blive mulighed for at supplere tidsskriftet med et medlemsblad med lettere indhold.

Flece medlemmer efterlyste mere aktivitet, bl.a. på markeder og museumscentre, i forbindelse med renaissance-året og gerne en rundvisning på Frederiksborg Slot. Styrelsen oplyste, at aktiviteter planlægges for renaissanceåret og at der vil være foredrag på Esrum Kloster til efteråret.

Steen Clemmensen
Selskabets sekretær

København, oktober 2004

**Referat af HERALDISK SELSKABs ordinære generalforsamling
tirsdag den 25. maj 2004
i ”Harsdorffsalen”, Rigsarkivet, Tøjhusgade 1, København K**

1. Valg af dirigent

Advokat Tom Vadholm (Norge) blev valgt til dirigent, og konstaterede at generalforsamlingen var indkaldt i overensstemmelse med Selskabets vedtægter.

2. Formandens beretning

Styrelsen konstituerede sig med Allan Tønnesen som formand, Nils Bartholdy som næstformand, Jens Bloch som sekretær, Bo Møller som kasserer og Poul Holstein som redaktør. Peter Kurriild-Klitgaard varetog selskabets hjemmeside indtil han af arbejdsmæssige grunde måtte trække sig og erstattes af Jesper Wasling (suppleant, Sverige). Der har været afholdt tre styrelsesmøder.

Den positive del er det fortsatte høje niveau i Heraldisk Tidsskrift, der skyldes vores mangeårige redaktørs omhu og bidragsydernes entusiasme og kvalitetsbevidsthed. Den anden nordiske heraldiske konference på Åbo Slot med emnet 'heraldikkens opståen i Norden' var en velbesøgt succes, og vi kan se frem til den tredje konference i Oslo, hvor der fortsættes med 'Nordisk unionsheraldik efter 1300'. Den negative side er, at SHS – i lighed med flere andre foreninger – fortsat har et faldende medlemstal. Vi er nu nede på 445, knap halvdelen danske og en fjerdedel svenske. Desværre skyldes en væsentlig del af aftrædelsen, at medlemmerne ikke melder flytning – og for få savner tidsskriftet nok til at vende tilbage. Økonomien er selskabets svage punkt. Det kan næppe lade sig gøre at producere den nuværende kvalitet billigere i Danmark. Da det høje kvalitetsniveau i indhold og tryk i tidsskriftet er centralt for selskabets virke, fortsætter styrelsen med at undersøge muligheden for at få det trykt billigere i udlandet. Det lykkedes at skaffe nye eller øgede fondsmidler, men de kan ikke fuldstændig opveje tabte indtægter fra NOP-HS og det faldende medlemstal. Selskabets profil må styrkes udadtil, og en ny hvervefolder er sat i trykken og vil blive fordelt til relevante museer, og der arbejdes på en permanent udstilling, Heraldik og Exlibris på Gammel Estrup herregårdsmuseum. Også deltagelsen fra de øvrige nordiske lande må styrkes, vi har kun halvdelen af medlemstallet fra de svenske og norske foreninger i SHS.

Serien Heraldiske Studier har været slumrende i mange år. Det tager tid at skrive en bog og det kræver i reglen tilskud fra fonde at få den trykt. Salget kan ikke dække udgifterne. Men der er 5 titler på vej, og mulighederne for at trykke og genoptrykke i små oplag med ny teknik undersøges. Achen's 'Heraldikkens 15 glæder' vil komme, når de tekniske og økonomiske problemer er løst; Peter Kurriild's mottoer nærmer sig færdiggørelse, og vort norske medlem, Kaare Sidselrud, er ved at indhente tilbud og støtte til sin våbenrulle for katolske biskoper i Norden efter reformationen. De lidt fjernere projekter er den dansk-norsk-islandske enevoldsarveregeringsakt fra 1661 med tilhørende besegling og Per Hougaards bog om symboler i heraldikken.

3. Beretninger om lokalafdelingernes virke

Den københavnske lokalafdelings hovedaktivitet var, som traditionen byder, forelæsningsrækken i samarbejde med Folkeuniversitetet i marts-april med meget varierede emner fra Heraldikkens

DEN 3. NORDISKE KONFERANSE FOR HERALDIKK OSLO 14. OG 15. MAI 2005

Den 3. Nordiske konferanse for heraldikk arrangeres lørdag 14. og søndag 15. mai 2005 i Oslo. Konferansen avholdes i Fanehallen på Akershus festning vis-à-vis Forsvarsmuseet.

Fredag 13. mai kl. 18 holder Oslo kommune en mottagelse for konferanse-deltagerne i Oslo Ladegård.

Konferansen starter lørdag kl. 9 og varer til ca kl. 18, inkludert generalforsamling for SHS og en omvisning på Akershus Slott.

Middag avholdes i Forsvarets skolesenters kantine kl. 19.

Dag 2 starter kl. 9, med avslutning ca kl. 12.30. Deretter blir det en omvisning i Forsvarsmuseets fanemagasin, med bl.a. gamle danske og norske regimentsfaner fra unionstiden.

Tirsdag 17. mai er Norges grunnlovsdag med det internasjonalt kjente barnetoget i Oslo. Mandag 16. mai er 2. pinsedag og således fridag for de fleste. Vi anbefaler derfor at man blir over til 17. mai hvis man har anledning. Mandagen kan da benyttes til å se noen av Oslos mange kjente attraksjoner, som f. eks. Oldsaksamlingen med Myntkabinettet, Nasjonalgalleriet, Munchmuseet, Folkemuseet, Vikingskipene, Fram, Kon-Tiki, Holmenkollbakken med Skimuseet og Vigelandsparken. Etter behov vil det bli lagt opp noe felles på mandag for de som måtte ønske det. Vi vil forsøke å få reservert plasser foran det ggl. slott på 17. mai. Velkommen til Oslo.

NB! Påmelding til konferansen og booking av hotell skjer separat.

Arrangementskomiteen tar ikke ansvar for den enkelte deltageres bestilling av rom.

Booking av hotell:

Arrangementskomiteen har fått til en gunstig avtale med First Hotel Noble House, Kongens gt. 5, som ligger i umiddelbar nærhet av Akershus festning. Pris for dobbeltrom er NOK 800,- og for enkeltrom NOK 700,- pr. døgn, fra fredag 13. mai til og med onsdag 18. mai.

Booking gjøres ved henvendelse pr. telefon, fax eller e-post til:

Tlf: +47 23 10 72 00

Fax: +47 23 10 72 10

E-post: marianne.sporstol@firsthotels.no

VIKTIG: Oppgi deltagelse på konferansen.

Påmelding til konferansen:

Påmelding til selve konferansen skjer pr. fax, e-post eller brev til

3. Nordiske konferanse for heraldikk

Sekretariatet v/ Geir Nordhus

Dragonstien 18

N-1062 OSLO

Fax: +47 23 28 70 71

E-post: kvartermester@yahoo.no

Oppgi om De vil delta i Oslo Ladegård fredag 13. mai, og om De vil være med i gjesteprogrammet 15., 16. og 17. mai.

Påmeldingsfrist er satt til 1. februar 2005.

Under temaet ”Nordiske unioner: inngåelse og oppløsning - heraldikk og flagg” er det innmeldt følgende foredrag:

1. Arkivar, seniorforsker **Nils G. Bartholdy** (Danmark) om forhandlingene mellom Sverige og Danmark, som i 1819 førte til at Frederik VI ga avkall på å føre den norske løve.
2. Avdelingssjef **Tom Bergroth** (Finland) om storfyrstedømmet Finlands heraldiske-vexillologiske manifestasjoner i forhold til Russland i tiden frem mot 1917.
3. Fhv. statsheraldiker, fil. dr. **Clara Nevéus** (Sverige) om virkningen for det svenske kongevåpen av unionsinngåelsen i 1814 og unionsoppløsningen 1905.
4. Gymnasielærer **Gudný Jónasdóttir** (Island) om bakgrunnen for endringen av Islands våpenmerke i 1903, da den kronede stokkfisk ble erstattet av en falk, noe som fikk konsekvenser for den danske konges våpen.
5. Ambassadør, Ph.D. **Lars Tangeraas** (Norge) om den norske løve i 1814: riksvåpen, kongevåpen og flagg.
6. Fil. dr. **Leif Tengström** (Finland) om de svenske kongers anvendelse av Finlands løve, og om løvens opptakelse i Tsar-Russlands våpen.
7. Advokat **Hans Cappelen** (Norge) om omveltningen i 1905 med endringer i riksvåpenet og kongevåpenet, samt republikanske alternativer.
8. Lektor **Terje Bratberg** (Norge) om de norske kronregalier som følge av unionsinngåelsen i 1814. Norsk og svensk heraldikk på rikssverdetts klinge.

HERALDISK TIDSSKRIFT

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 9 = NR. 81-90

Redigeret af
Poul Holstein

Udgivet af
SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab · Heraldiska Sällskapet · Heraldisk Selskap

KØBENHAVN 2000 2004

INDHOLD

Henvisningernes form, f.eks. "84/177", angiver både hæftets nr. og sidetal. Ved indbinding af Heraldisk Tidsskrift har således kun det sidste tal interesse. Alfabetiseringen er efter dansk-norsk rækkefølge med "å" til sidst, efter "æ/ä" og "ø/ö".

Register til bind 9 = nr. 81-90 90/464

ARTIKLER/UPPSATSER/NOTITSER

Andersen, Ronny: Reumert, de Muzquiz og Macauley	86/262
-: Heraldisk Selskabs elektroniske nyhedsbrev.....	90/461
Bartholdy, Nils G.: Prinsesse Alexandras våben	81/9
-: Heraldisk Kalmarmøde i 2001	82/73
-: Dronning Ingrid's castrum doloris	83/97
-: Heraldisk kollokvium i Holland.....	84/177
-: Statsvåben, kongekrone, kommunevåben – traditionstro symbol eller modepræget logo?..	85/193
-: Heraldisk humor	86/273
-: Færøernes væddervåben i ny skikkelse.....	89/403
-: Aage Wulff 1918-2003	89/415
Cappelen, Hans: Paul Warming (1913-1999).....	81/30
-: Segl som illustration til slekthistorien med eksempler fra grenlandsområdet i Telemark, Norge	85/205
-: Moderne design og behovet for heraldisk fornyelse	86/244
-: Tre gamle Cappelen-signeter.....	88/354
Clemmensen, Steen: Seksten aner må man have. Epitafiet i Galtens Kirke	84/148
Crafoord, Joar: Alexander Craufurds begravningssvæpe i Mariakirken, Sigtuna.....	83/105
Degerman, Henrik: Kauko Pirinen in memoriam (1915-1999)	84/190
-: Kongress i Dublin – har heraldikken en fremtid?	86/269
Ekkje, Kolbjørn: Et Bagge-våpen med vann-bagger?	82/69
Flensmarck, Tor: Christer Bökwall in memoriam (1937-2002)	86/287
-: Jan Rancke, 90 år. Heraldikens grand old man	90/458
Frosell, Bertil A.: Claus Pødenphant og Anne Krognos' våbenanctavler	82/58
-: Heraldik under lup	83/116
Hein, Jørgen: Christian IV's arm: Symbol og identitet	90/443
Hermfelt, Dag M.: Jan Ranckes bibliografi 1949-2001	84/159
von Hye, Franz-Heinz: Tidlige heraldiske vidnesbyrd om europæisk bevidsthed i det gamle Tirol	89/385
Johannessen, Knut: Nye norske kommunevåpen – enkelt innhold, lang prosess	86/225
Johansen, Lars Olav: Ny lokalavdeling.....	84/179
-: Årsreferat fra Societas Heraldica Nidarosensis	85/224
Kurrild-Klitgaard, Peter: To kistepladers puslespil.....	81/13
-: International kongress i Besançon	82/75
-: Våben for Uffe hin ikke-så-spige	89/405

Kälde, Bengt Olof: Fyra nytilkomna svenska biskopsvapen	86/268
Leimus, Ivar: Revals våbencr og segl.....	82/47
Lind, Arne: Våbencr med de tre klokker	86/253
Matikkala, Antti: President Tarja Halonens vapen	87/308
Nevéus, Clara: Nya vapen i Sverige.....	81/21
Nissen, Harald: Blasonering av norske kommunevapen	84/129
-: Slektene Cicignons og Buddes våpenføring.....	87/289
-: Den ældste personheraldikk i Norge	88/321
Prange, Knud: Jørgen Christian Bille Brahe (1916-2001)	84/192
-: Danske våbenskjolde – de første generationer.....	90/417
Raneke, Jan: Kåre Norwald Eikland (1929-2002).....	87/320
-: Genmäle.....	88/371
-: brems – nosklämma – broms.....	88/371
-: Vapenfynd.....	90/453
Sandels, Marianne: Första nordiska heraldikkonferensen.....	84/171
-: Andra nordiska heraldikkonferensen.....	88/366
Sormunen, Yrjö: Hur såg stickhjälmen ut?	89/400
Stolt, Lars C.: Flaggkongress i York	84/174
-: Hedrade, men mindre hedervärda härolder.....	84/175
-: XX. internationella kongressen i vexillologi.....	88/373
Vadholm, Tom S.: Norske kommunevapen i 100 år.....	82/33
Wasling, Jesper: Vapensköldar i databas	88/375
Zovko, Davor: Bruno B. Heim (1911-2003)	88/383

RECENSIONER/ANMELDELSER

Achen, Sven Tito – se Clemmensen, Steen	89/413
Andersen, Michael & Göran Tegnér: Middelalderlige seglstemper i Norden (Clara Nevéus).....	90/455
Andersson, Per: Svensk vapenbok för köpingar, municipalsamhällen och landskommuner 1863-1970 (Lars C. Stolt).....	82/77
Ashley, Steven: Medieval Armorial Horse Furniture in Norfolk (Steen Clemmensen).....	90/456
Bedingfield, Henry & Peter Gwynn-Jones: Heraldry (Lars C. Stolt)	83/120
Bruce, Alastair, Julian Calder & Mark Cator: Keepers of the Kingdom – The Ancient Offices of Britain (Martin Sunnqvist).....	86/285
Burnett, Charles J. & Mark D. Dennis: Scotland's Heraldic Heritage: The Lion Rejoicing (Peter Kurriid-Klitgaard).....	83/127
Bäckmark, Magnus: Gröna stubbens vapenrulla (Lars C. Stolt)	83/123
-: & Jesper Wasling: Heraldiken i Sverige (Lars C. Stolt)	86/282
Calder, Julian – se Bruce, Alastair	86/285
Cator, Mark – se Bruce, Alastair	86/285
Cavallar, Osvaldo, Susanne Degenring & Julius Kirshner: A Grammar of Signs. Bartolo da Sassoferrato's Tract on Insignia and Coats of Arms (Martin Sunnqvist)	83/118
Clemmensen, Steen, Ole Rostock & Sven Tito Achen: Dansk Heraldisk Bibliografi 1569-1999 (Troels Dahlerup).....	89/413
Cochrane, John & Stuart Elliot: Military Aircraft Insignia of the World (Lars C. Stolt).....	82/80

Corswant-Naumburg, Inga von: Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden (Henrik Degerman).....	82/89
Degenring, Susanne – se Cavallar, Osvaldo.....	83/118
Dennis, Mark D.: Scottish Heraldry (Henrik Degerman).....	82/83
-: se også Burnett, Charles J.....	83/127
Druckman, Nancy & Jeffrey Kenneth Kohn: American Flags. Designs for a young Nation (Harald Nissen).....	89/413
Drummond-Murray of Mastrick, Peter – se Swan, Conrad.....	81/28
Ekroll, Øystein: Her hvilir ... Nidarosdomens gravsteinsutstilling (Harald Nissen).....	84/182
Elliot, Stuart – se Cochrane, John.....	82/80
Fredin, Leif – se Hellström, Leif.....	86/281
Greaves, Kevin: A Canadian Heraldic Primer (Henrik Degerman).....	82/83
Gwynn-Jones, Peter – se Bedingfield, Henry.....	83/120
Hau, Christian: Bjælken, sparren og den halve bjørn. Fra saltindustri til lavadel. Senmiddelalderstudier omkring lavadelsslægten Vinter på Mors (Susanne Vogt).....	82/90
Hellström, Leif & Leif Fredin: Kronmärkt. Målning och märkning av svenska militärflygplan under 1900-talet (Lars C. Stolt).....	86/281
Hildebrandt, Adolf Matthias: Handbuch der Heraldik Wappenfibel (Kaare Seeberg Sidselrud).....	82/93
Hjelm, Jonas & Olle E. Johansson: Svenska grefliga och friherrliga ätters vapen utgifven av August Wilhelm Stjernstedt (1812-1880). Riddars- och Adelsmän utgifven av Carl Arvid Klingspor (1829-1903) (Kaare Seeberg Sidselrud).....	84/185
Jamieson, Andrew Stuart: Coats of Arms (Henrik Degerman).....	82/83
Johansson, Olle E. – se Hjelm, Jonas.....	84/185
Keen, Maurice: Origins of the English Gentleman. Heraldry, Chivalry and Gentry in Medieval England, c. 1300-c. 1500 (Martin Sunnqvist).....	88/380
Kennedy, John (red.): Almanach de Gotha: Genealogy 1998 (Peter Kurriild-Klitgaard).....	82/86
Kirshner, Julius – se Cavallar, Osvaldo.....	83/118
Kohn, Jeffrey Kenneth – se Druckman, Nancy.....	89/413
Lee, Brian North: Some Bookplates of Heralds and related ex-libris (Lars C. Stolt).....	89/410
Lovén, Inga: När Linné blev ledsn (Lars C. Stolt).....	87/318
McCarthy, Michael Francis: A Roll of See Arms used by the Catholic, Anglican and Lutheran Churches (Kaare Seeberg Sidselrud).....	85/214
-: An Armorial of the Hierarchy of the Catholic Church in Australia (Kaare Seeberg Sidselrud).....	85/214
-: Heraldica Collegii Cardinalium – A Roll of Arms of the College of Cardinals 1800-2000 (Kaare Seeberg Sidselrud).....	85/214
-: Heraldica Collegii Cardinalium (Kaare Seeberg Sidselrud).....	88/378
Melsæter, Torgeir: Forskjellige Holck-våpen. En studie med utgangspunkt i våpensignetet til glassmester Fredrik Christian Holck (1821-1915) (Harald Nissen).....	84/180
Mosley, Charles (red.): Burke's Peerage and Baronetage (Peter Kurriild-Klitgaard).....	82/84
Nevés, Torgny: Lagerkransar & logotyper. Symboler och ceremonier vid svenska universitet (Lars C. Stolt).....	85/222
Pastoureau, Michel: Rändernas och de rundiga tygernas historia (Lars C. Stolt).....	82/79
-: & Michel Popoff: Grand armorial equestre de la Toison d'or (Steen Clemmensen).....	86/276
-: & Michel Popoff: l'Armorial Bellenville (Steen Clemmensen).....	90/458
Petersen, Marianne Lund (udg.): Wax Seals (Clara Nevés).....	90/455

Popoff, Michel – se Pastoureau, Michel	86/276, 90/458
Reimann, Martin: Die Wappen der Kreise, Ämter, Städte und Gemeinden in Schleswig-Holstein (Kaare Seeberg Sidselrud)	82/92
Rostock, Ole – se Clemmensen, Steen	89/413
Skandinavisk vapenrulla 1998-1999, 2000, 2001 (Lars C. Stolt)	83/123, 84/177, 87/316, 89/409
Skånberg, Tuve: Glömda gudstecken. Från fornkyrklig dopliturgi till allmogens bomärken (Allan Tønnesen)	90/454
Stehr, Micael: Bromma kyrkas vapen (Lars C. Stolt)	86/285
Ståhl, Margareta: Vår enighets fana – ett sekel fackliga fanor (Lars C. Stolt)	82/81
Sunnqvist, Martin: Släktvapenrätt (Lars C. Stolt)	86/283
Svane, Erling: I Skjoldet springe Løver. Afdninger af Kongevåbenet (Per Hougaard)	89/407
Sveriges Ridderskaps och Adels kalender 2001 (Lars C. Stolt)	83/125
Swahn, Sven Christer: Den tvinnade enheten. En bok om enhörningar (Henrik Degerman)	82/84
Swan, Conrad & Peter Drummond-Murray of Mastrick: Blood of the Martyrs: Martyr Ancestors of the British Knights of Malta (Peter Kurrild-Klitgaard)	81/28
Tegnér, Göran – se Andersen, Michael	90/455
Volborth, Carl-Alexander von: Fabelwesen der Heraldik in Familien- und Städtewappen (Lars C. Stolt)	83/121
Wasling, Jesper – se Bäckmark, Magnus	86/282

Danske våbenskjolde – de første generationer

Af Knud Prange

Natten til den 7. maj 1223 blev kong Valdemar Sejr og hans søn taget til fange af grev Henrik af Schwerin under en jagt på Lyø. Påskuddet var et mellemværende om ejendomsdispositioner, men i virkeligheden synes der at være tale om en aktion der skete med støtte fra en koalition af tyske fyrster med kejser Frederik IIs tilslutning. Hermed brast de danske drømme om at skabe et østersøimperium. I dag vil vi måske i mange henseender mene det var heldigt – og set i en heraldisk sammenhæng var det i hvert fald særdeles heldigt.

Der er nemlig bevaret 4 dokumenter der vedrører kongens og forskellige gidslers løskøb fra fangenskabet, og under dokumenterne, der stammer fra årene 1224 til 1230, hænger segl der viser de 9 ældste danske adelige våbener vi overhovedet kender.¹

Man kunne så tro at der derefter ville følge en ubrudt udvikling sådan at alle de gamle adelslægters våbener ret hurtigt dukkede op i det bevarede seglmateriale. Som vi skal se, er dette imidlertid såre langt fra tilfældet.

Jeg vil herefter koncentrere mig om de segl der er bevaret fra de følgende 100 år, altså perioden 1224 til 1323. Dermed vil vi få "dækket" de første 3-4 generationer af den danske heraldiks udvikling. Den voksne adelsmand hvis segl vi kender fra 1220erne vil nemlig kunne have voksne oldebørn eller i hvert fald børnebørn som man kunne håbe på at finde i seglmateria-

let 100 år senere. Dette seglmateriale er forholdsvis let at benytte da det er publiceret af Henry Petersen i Danske adelige Sigiller fra 1897.

Der er flere grunde til at jeg i det følgende først og fremmest koncentrerer mig om seglene. For det første kan de i reglen tidsfæstes ret præcist da de hænger under dokumenter der er dateret. Undertiden svigter kilderne os dog fordi et dokument af en eller anden grund kan mangle datering. Det gælder for eksempel for 2 af de 4 ovennævnte dokumenter (se note 1), men der er sjældent tale om alvorlige problemer.

Dernæst er vi i reglen i den heldige situation at det fremgår af selve dokumentet hvem der har besejlet det. En almindelig formular er således: Til vidnesbyrd om det har vi – og så følger en række navne – hængt vore segl under dette brev. Også her kan der dog være problemer. Et af de fire ældste dokumenter er faktisk besejlet af en række mænd hvis navn ikke er nævnt i selve brevet, og det kan da i øvrigt også ske at seglene ikke hænger i samme rækkefølge som deres ejermænd er nævnt i dokumentet.

En yderligere hjælp ved analyse af segl er, at seglet i reglen har en omskrift som angiver hvad seglstampens ejermand hed. Også hvad dette angår, kan der dog være tale om problemer som vi skal se i det følgende. Man kan i hvert fald roligt sige at vi stadig mangler adskillige undersøgelser over besejlingspraksis i den danske mid-

delalder, så disse sider må betragtes som nogle indledende overvejelser over den danske heraldiks spæde begyndelse.

Andre kilder – seglstamper

Man må imidlertid ikke glemme at ud over de bevarede segl, så findes der adskillige andre kilder der kan belyse den ældre heraldik i Danmark. De bevarede segl er jo aftryk af seglstamper også kaldet signeter. Det er ofte nævnt at seglstamper blev ødelagt ved ejermandens død eller kastet i hans grav for at man kunne undgå misbrug af stampen. Det er selvfølgelig ofte sket, og ikke sjældent er sådanne stamper da også fundet i udgravninger ved kirker og på kirkegårde. Men der er sandelig også fundet flere – ja langt flere seglstamper – andetsteds. Vi er i den lykkelige situation at der er bevaret hen ved 450 seglstamper fra dansk middelalder, helt bortset fra de signetringe der stammer fra begyndelsen af 1500-tallet. Af disse fund er det kun ca. 29% der er gjort ved kirker og kirkegårde, og fundstederne kan være mange. Ejendommeligst er nok fundet af den hidtil ældste seglstampe: det er hertug Balduin af Flanderns (988-1035) seglstampe der helt uformodet dukkede op i en kartoffelkule i Læborg i Vestjylland.²

Hvis stamperne er ødelagte eller brudt itu, kan de være vanskelige at bestemme, men selv om de er velbevarede, kan de dog udmærket volde store problemer. To i og for sig tilfældige eksempler kan illustrere det.

Ill. 1 viser en seglstampe der blev fundet i april 2003 på en mark i Jelling. Den er særdeles velbevaret og den viser en dobbeltørn (ørn med to hoveder) og

Ill. 1. Seglstampe fundet 2003. Ifølge omskriften har den tilhørt Mogens/Magnus Lange. – Foto: Vejle Museum.

Seal matrix for Mogens/Magnus Lange, found 2003.

omskriften Magni Longi, dvs. Magnus (Mogens) Lange. Ud fra skjoldform og bogstaver kan man datere stampen til omkring midten af 1300-tallet. Vi kender imidlertid ingen Magnus Lange – eller for den sags skyld nogen Lange – der har ført en dobbeltørn. Det er et yderst sjældent våben i Danmark og den eneste forekomst jeg har fundet fra middelalderen er slægtten Bang II af Jylland hvis ældst kendte mand var Morten Bang der levede 1486. Vi står formentlig over for et hidtil ukendt våben.³

Vi er dog endnu værre stillet med hensyn til den seglstampe der er vist på ill. 2. Stampen er fundet i en grav i Odense Sor-tebrødrekloster, og efter skjoldform og bogstavtyper at dømme kan også den dateres til midten af 1300-tallet. Omskrif-

Ill. 2. Johannes Bjørnsens seglstampet fundet i en grav i Odense Sortebrødrekloster. – Gengivet efter Odense Bys Historie.
Seal matrix for Johannes Bjørnsen found in a grave in Odense.

ten fortæller ganske tydeligt at den har tilhørt Johannes Bjørnsen. Der er ikke bevaret noget aftryk af stampen og den eneste Johan Bjørnsen, jeg har fundet, levede noget senere, og han var af slægten Bjørn der førte en bjørnelab som våben. I Odense Bys Historie, hvor et billede af stampen er gengivet, foreslår man derfor at der kan være tale om en person af slægten Laxmand. Den førte nemlig en svane over bølger i sit våben, og navnet Bjørn optræder også i familien. Hertil må man dog indvende at den korthalsede fugl i skjoldet bestemt ikke ligner en svane, og den første Bjørn Laxmand vi kender levede i 1500-tallet, og han havde fornavnet Bjørn fra sin mødrene slægt. Vi må altså opgive identifikationen og konstatere at også dette fund er vidnesbyrd om en hidtil ukendt

person, der har ført et våben vi ellers ikke har viden om fra nogen anden kilde, og at vi altså tilmed står over for en hidtil ukendt adelsfamilie.

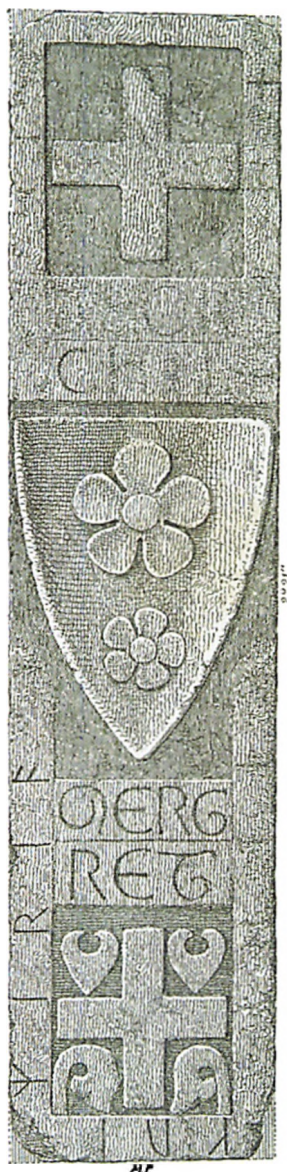
Eksemplet er ikke på nogen måde enestående, mange af fundene viser os ukendte personer og ukendte våbener. Michael Andersen har givetvis ret når han hævder at det er en undtagelse når man kan finde aftryk i arkiverne af de segl-stamper der er fundet og som nu opbevares på en række forskellige museer.⁴

Michael Andersen er i færd med at publicere alle disse segl-stamper som altså vil give et vældigt supplement til de bevarede segl, og før det er sket vil det være svært at give en endelig karakteristik af den ældste adelige heraldik.

Andre kilder – gravsten

Der er ikke bevaret så forfærdelig mange gravsten fra middelalderen med adelige våbener, men én af dem fortjener at fremhæves, nemlig den sten der blev lagt over Thorkil og Margrete i Hillerslev i Thy (ill. 3). I Løfflers store værk om danske gravsten fra middelalderen hævdes at dette er det ældste eksempel på en gravsten med adeligt slægtsvåben.⁵ Løffler mener at stenen "næppe er yngre end det 13. århundredes første halvdel", altså før 1250. I Trap: Danmark dateres stenen til ca. 1200.

Langs kanten af stenen er indhugget en noget udslidt runeindskrift som Wimmer (i oversættelse) får til "Deres sjæl hvile i Gud, Marias søn". I Danmarks runeindskrifter er man mere forsigtig og læser kun "... (Gud?) Marias..." Ingen af delene siger jo noget om dateringen, men Danmarks runeindskrifter daterer stenen til

Ill. 3. Thorkil og Margretes gravsten i Hillerslev, Thy. – Gengivet efter Løffler: Danske Gravstene. 1889, fig. 66.
The tombstone for Thorkil and Margrete, Hillerslev, Thy.

o. 1200-1250, mens Erik Moltke skriver at "Majusklerens form antyder slutningen af 1100erne.⁶ Hvis den skriftkyndige Moltke virkelig har ret i denne datering, bliver våbenet ekstra interessant. Det ældst kendte danske våben – Valdemarenes tre løver omgivet af hjerter – kendes fra et dokument som man mener er fra ca. 1194, så dette betyder at våbenet på Thorkil og Margretes gravsten måske kan konkurrere med rigsvåbenet om at være Danmarks ældste.

På den baggrund er det trist at konstatere at vi ikke ved hvem Thorkil og Margrete var, og deres enkle våben med de 2 roser er også totalt ukendt i dansk heraldik. Slægten Lange (Munk) førte 3 roser (øverst 2 derunder 1). Denne slægt er nørrejysk og kan føres tilbage til 6 brødre, hvoraf Thorkild Ebbesen optrådte på Viborg Landsting i 1314. Navnet Thorkild optræder altså i familien, men kan det tænkes at den oprindelig har ført kun to roser i sit skjold? Det ville være overraskende, men på den anden side har slægten haft en noget skiftende våbenføring. Den har ganske vist oftest brugt et skjold med de 3 roser, men nogle i slægten har undertiden forseglet med et tværdelt våben.⁷ Man kan derfor ikke helt afvise at slægten også har ført dette våben, men i så fald er det et vidnesbyrd om at slægtsvåbener ikke altid har været ganske faste og arvelige – noget man ellers i almindelighed regner med. Dette problem vil senere blive diskuteret og endnu et eksempel på skiftende våbenføring vil blive anført.

Lokaliseringen til Hillerslev hjælper os desværre ikke. Her er ganske vist et voldsted, formentlig et kongeligt anlæg,⁸ så

man kan forestille sig at Thorkil har været kongens "mand" på befæstningen, men vi har ingen oplysninger om den fra så tidligt et tidspunkt. Vi har derimod måske en anden mulighed for datering og en slags identifikation. I det ejendommelige håndskrift der kaldes Kong Valdemars Jordebog er der en gådefuld fortegnelse over godt 200 mænd, den såkaldte Broderliste. I den udrækning vi kan bestemme hvem disse brødre er, kan vi se at der er tale om fremtrædende personer, rigsembedsmænd og bisper. Man kan også nogenlunde datere listen til omkring år 1200. Listens mænd er opregnet syssel for syssel og de er kædet sammen i såkaldte broderskaber på i reglen 3 personer. Og her er det så tankevækkende, at netop i Thy nævnes et broderskab der udgøres af Ingvar, Ivar, Peter og Thorkild! Har der mon været 2 fremtrædende mænd ved navn Thorkil i Thy omkring 1200, eller er gravstenen lagt over broderlistens Thorkild? Hvis det er tilfældet, vil det passe fint med at gravstenen er fra tiden før 1200 – og at våbenet således måske er Danmarks ældste.⁹

Foruden de bevarede middelalderlige gravsten med våbener kan der måske også være grund til at inddrage senere gravsten (samt lignrædikenstik) med våbenanetavler. En våbenanetavle med 64 anevåbener fra begyndelsen af 1600-tallet rækker 6 generationer tilbage i tiden. Det vil sige at den kan give heraldiske (og genealogiske) oplysninger om personer der har levet i sidste del af 1300-tallet. Her må man blot huske at der er tale om hvad man i 1600-tallet vidste om denne tidlige periode.¹⁰

Andre kilder – kalkmalede våbenfriser

De to bedst kendte våbenfriser er nok dem i Ringsted og Sorø, men ingen af dem har desværre større kildeværdi. Ringsted-frisen fremtræder så klar og tydelig som om den kun var hundrede år gammel. Det er faktisk også alderen på den frise vi i dag kan se i kirken. Oprindeligt har der slet ikke været nogen frise, der har blot i middelalderen været malet forskellige våbener rundt om i kirken. I slutningen af 1500-tallet har man så fjernet disse våbener og samlet dem i ret tilfældig rækkefølge i en frise med fælles skjoldformer. Denne frise er så i forbindelse med H.B. Storcks restaurering i 1900-09 hugget ned og malet op i renæssancestil lidt højere oppe på kirkevæggen. Her er altså intet at hente til belysning af ældre dansk heraldik.¹¹

Stort bedre står det uheldigvis ikke til med frisen i Sorø. Her har der dog været en virkelig gammel frise som formentlig er påbegyndt i årene umiddelbart før 1300. Man har villet mindes klosterets velgørere, specielt fra Hvide-ætten, og man har tilføjet nye navne gennem et par århundreder. Det må have været en kilde af første rang, men på reformationstiden havde klostret en abbed, Henrik Tornekrands, som uheldigvis var historisk interesseret. Det betød at han tog initiativ til at hele frisen i bund og grund blev ændret i 1515. Alle våbener og navne blev hvidtet over, der blev malet nyt ovenpå i tidens stil og en del af de nyere våbener blev flyttet tættere sammen og omordnet. Senere kom nye overmalinger, en katastrofal i 1756 og Kornerups gennemgribende og meget lidt heldige rekonstruktion fra 1870'erne.¹²

Resultatet er at frisens umiddelbare kildeværdi er særdeles beskednen, men de problemer der knytter sig til frisene kunne nok fortjene at blive taget op til nærmere vurdering, helst i forbindelse med nye undersøgelser af væggene i Sorø klosterkirke. Begyndelsen til en sådan nyvurdering er gjort af Ernst Verwohlt.¹³

Kornerup fandt imidlertid "nogle og tredive" gamle, dvs. oprindelige skjolde som kun fik "en lempelig opfriskning". Blandt disse skjolde er det der er gengivet som ill. 4 – det er engang af en heraldiker lidt uærbødigt kaldt en sribet papegøje. Våbenet er i Sorø malet som Toke Ebbesens, og et par af hans efterkommere er i frisene forsynet med samme våbenmærke. Kombinationen af den sribede fugl (falk?) og det 5 gange tværdelte våben er yderst speciel. Henry Petersen anså det for at være en absurditet, Ernst Verwohlt tolker det som en brisure af (et af) Hvide-slægtens våbener, det flere gange tværdelte skjold.¹⁴ Hvis det virkelig skulle være et reelt våben, så opgav Tokes efterkommere imidlertid at føde fuglen nogle generationer senere. Vi ved desværre ikke hvornår Toke levede, men hans far døde i midten af 1100-tallet, så vi kan faktisk ikke være sikre på at Toke levede så længe at han nåede at antage sig et våben, vi skal som nævnt hen mod år 1200 før vi har viden om våbenskjolde i Danmark. Men selv om Toke levede så længe, så er frisene først malet omtrent 100 år efter hans død, og vi kender ikke et eneste segl-aftryk med "den sribede papegøje". Selv de bedst bevarede våbener fra Sorøfrisen volder altså heraldikeren store problemer.

Heldigvis findes der flere andre friser og heraldiske udsmykninger end disse 2

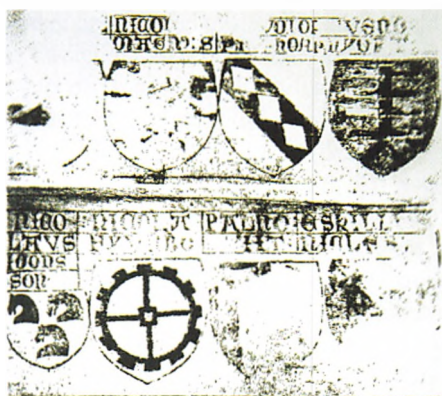

Ill. 4. Toke Ebbesens kalkmalede våben i Sorø Kirke. – Gengivet efter Marianne Johansen og Helle Halding: *Thi de var af stor slægt*. 2001, s. 46.

The coat-of-arms for Toke Ebbesen, mural in Sorø.

friser. Der er i de sidste generationer afdækket ganske mange våbenskjolde i danske kirker. Det ejendommelige og overraskende er at det næsten hver gang giver os ny viden om personer, slægter og våbener. Det minder på en tankevækkende måde om seglstampernes vidnesbyrd som omtalt ovenfor.

Det nye og overraskende kendetegn i

Ill. 5. Udsnit af den ældste våbenfrise fra ca. 1340 i Århus, Vor Frue Kirke. Ikke et eneste af disse 8 våbener kan identificeres med sikkerhed. – Gengivet efter Danmarks Kirker, Århus Amt, 1976, s. 1101.

A small part of the eldest mural (c. 1340) in Århus. None of the coat-of-arms can be identified for certain.

udpræget grad de 4 store våbenfriser der er malet i Århus Vor Frue Kirke (ill. 5). Mens våbenerne i Ringsted og Sorø har karakter af at være en slags kirkebog i billeder hvor man generation efter generation har hædret mindet om de adelige der blev begravet i kirken og som havde skænket den jord, så synes i hvert fald de 3 af friserne her at være af en anden karakter. Hver for sig udgør de en slags helhed og omfatter nok mænd der levede på samme tid. Det er derfor højst besynderligt at de 3 af friserne helt eller delvis er malet oven i hinanden med korte mellemrum, ca. 1340, 1350 og 1375. I de 2 ældste friser er bevaret skjolde og/eller navne for 47 personer, men der har nok oprindelig været 115 skjolde. Frise 3 har kun våbener uden navne, her var der mindst 10 skjolde. Endelig er frise 4 med ca. 48 navngivne

våbener en genopmaling fra senmiddelalderen, men den vedrører personer der levede i midten af 1300-tallet. Det er altså et imponerende stort heraldisk materiale der foreligger her,¹⁵ men bevaringstilstanden er – som illustrationen viser – meget dårlig. Det er tilmed så uheldigt og drilagtigt at hvor navnet er nogenlunde læseligt, der er våbenet utydeligt – og omvendt. Det er derfor ret få af personerne der kan identificeres nogenlunde sikkert, men man kan i hvert fald konstatere, at i de 2 ældste friser findes mindst 5 ukendte våbener og mindst 18 ukendte adelspersoner. Man kunne så forestille sig at dette skyldes at der er tale om lavadelige. Det er dog næppe mænd af den sociale gruppe hvis navn og våben mindes på kirkevæggen, og man kan fastslå at der i hvert fald er våbener for mindst 13 riddere. 4, 5 eller 6 af dem kendes fra samtidige dokumenter, men de resterende 7-9 riddere er totalt ukendte.

Det vil sige, at selv vedrørende adelens øverste lag – ridderne – er det bevarede kildemateriale særdeles spinkelt. Vores viden er overraskende beskednen, herom vidner såvel segl, som seglstemper, gravsten og kalkmalerier.

De adelige segl 1224-1323

I sammenligning med de netop beskrevne kildegrupper, er studiet af seglene i reglen ikke forbundet med de helt store problemer, men problemfrit er arbejdet ikke. Foruden de tidligere nævnte forhold må nævnes at bevaringstilstanden meget ofte er ret dårlig – se for eksempel ill. 7 (det midterste segl). Det kan undertiden ganske enkelt være svært at se hvad våbenmærket er eller hvordan omskriften med

ejerens navn skal læses. Adskillige segl kender vi kun via ældre tiders aftegninger, og her må man så stole på at tegneren har opfattet tingene korrekt. Det samme gælder faktisk for Henry Petersens udgave af seglene. Gengivelsen af seglene er nemlig baseret på Rondahls tegninger. De er givetvis meget minutøse – man siger at arbejdet med at aftegne seglene var nær ved at koste ham synet – men man må hele tiden have in mente, at der er tale om en tolkning. Hvis tegneren opfatter våbenfiguren som en ørn, ja så tegner han en ørn, uanset hvad seglet eventuelt måtte vise. Man kunne ønske sig en moderne udgave af seglene baseret på fotografier, men man må være forberedt på at mange af seglene i dag er i dårligere stand – og altså mere utydelige – end da Rondahl tegnede dem i 1897.

Til de metodiske problemer, der er nævnt ovenfor, må føjes endnu et par stykker. Det kan ske at en adelsmand ikke har haft sin seglstampe ved hånden når der var brug for det og at han så har lånt for eksempel sin brors. Forholdet kan imidlertid være ret indviklet. Brødrene Lydeke Kune Skinkel og Lydeke Bredehals Skinkel anvendte samme seglstampe under et dokument fra 1351. Det gjorde de også i 1353, men nu var det en anden seglstampe der var i brug!¹⁶ Endnu mærkeligere er at kannik Thomas Jensen i 1429 besegler et brev med adelsmanden Henrik Bardewiks seglstampe. Heldigvis er seglets omskrift bevaret, så der er ikke tvivl om at Thomas Jensen har brugt en anden mands seglstampe uden at vi kan se at der har været nogen forbindelse mellem de to mænd.

En anden vanskelighed er at vore segl-

udgaver ikke er ganske heldigt disponeret. Henry Petersen havde ud over udgaven af Danske Gejstlige Sigiller fra 1886 planlagt at udgive et bind der ikke blot skulle indeholde byernes egne segl, men tillige også segl fra den adel der var knyttet til byerne og fra byernes våbenførende patriarslægtter samt bondesegl.¹⁷ Under arbejdet døde han, og første bind af de adelige segl blev afsluttet af Anders Thiset. Thiset har fremsat en række indvendinger mod denne plan.¹⁸ Af særlig interesse her er det forhold at Petersen blandt de gejstlige segl publicerede en række segl som rettelig hørte hjemme blandt de adelige samt at han fra udgaven af adelige segl udelod en stor del adelige segl blot fordi ejermanden boede i en købstad og måske var borgmester eller byfoged. Også adelige segl der indeholder bomærker er udeladt.

Disse forhold må der selvfølgelig tages hensyn til når man skal vurdere de ældste våbenmærker. Her skal blot nævnes at der i udgaven af gejstlige segl kan findes omkring 13 våbenmærker fra 1260 og frem til 1313.

Et stærkt forsømt område er borgernes heraldik. Ernst Verwohlt har draget emnet frem og publiceret en række borgerlige segl; det ældste eksempel er fra 1277, og frem til 1389 anfører Verwohlt 7 segl, der først og fremmest stammer fra Roskilde.¹⁹ Våbenernes heraldiske karakter ligger på linje med de adelige våbener, og flere af ejermandene er måske ikke borgerlige, men adelsmænd der var bosat i byen. Forholdet fortjener imidlertid at blive taget i betragtning.

Man må også være opmærksom på at udgaven af *Diplomatarium Danicum* har

fremdraget segl som Henry Petersen ikke vidste om. Som eksempel kan blot nævnes at under et dokument fra 1296 hænger et segl, der viser 2 krydslagte egegrene over en skaktavl. Det er et ellers ukendt våben – desværre er der næsten intet bevaret af seglomskriftens ejernavn.²⁰

Hvor mange adelige segl?

De første spørgsmål der melder sig er: Hvor mange segl (af dem der er medtaget

i Petersen: Danske adelige Sigiller) er der overhovedet bevaret, hvor mange eksemplarer er der af de enkelte segl og hvordan fordeler de sig i tid? Svarene er – som tidligere antydte – overraskende, tallene fremgår af ill. 6.

Under de 4 ældste dokumenter med bevarede segl (1224-30) hænger i alt 9 forskellige segl. Ét segl er bevaret under 3 dokumenter, et hænger under 2, men de sidste 7 eksisterer i dag kun i ét eksem-

År	Forskellige segl	Samlet antal forekomster	Nye personer
1224-33	9	12	9
1234-43	0	0	0
1244-53	4	7	4
1254-63	8	12	8
1264-73	20	20	19
1274-83	8	10	8
1284-93	23	25	23
1294-1303	9	9	9
1304-13	15	17	15
1314-23	60	66	60
1250-1300	3	3	3
I alt	159	181	158

Ill. 6. Oversigt over de segl der ifølge Henry Petersen: Danske adelige Sigiller er bevaret fra årene 1224-1323.

Seglene er samlet i 10-års perioder og opstillingen skal forstås således at der for årene 1224-33 er bevaret i alt 9 forskellige segl, men da enkelte af dem er bevaret i flere eksemplarer, er der tale om 12 segl, men de repræsenterer altså kun 9 forskellige personer.

For hver 10-års periode er det opgjort hvor mange nye personer seglene giver os viden om, og da næsten hvert segl kun forekommer én gang, er antallet af nye personer stort set identisk med antallet af forskellige segl.

3 segl kan ikke dateres helt præcist, så de er anbragt samlet i linjen: 1250-1300.

Seglene er selvfølgelig ikke jævnt fordelt i de forskellige 10-år. Der er således ikke bevaret ét eneste segl fra årene 1231-1250.

The now existing seals from the period 1231 to 1323. The first column gives the number of different seals, the second gives the entire number of seals and the third tells how many persons we find in each of the decades.

plar. Som det fremgår af oversigtens øverste linje er der altså tale om 9 forskellige segl der i alt forekommer 12 gange, men som altså kun repræsenterer 9 forskellige personer.

Under dokumenterne har der været flere segl, men de er gået til, så alt i alt må man være taknemmelig for at der dog er bevaret 9 forskellige våbener. Det understreges unægtelig af det forhold, at for de følgende 20 år, 1231 til 1250, er der ikke bevaret et eneste segl. I de næste tiår veksler antallet af forskellige segl fra en halv til en hel snes, og som det kan ses, er de fleste af dem kun bevaret i et enkelt eksemplar.

Antallet stiger først for alvor efter 1318, men det er ikke fordi der pludselig er bevaret flere originale segl. Væksten skyldes først og fremmest at der i Hadorphs copibog i Stockholm findes tegninger af ikke mindre end 26 segl der hang under 2 dokumenter fra 1318 og 1320. Begge dokumenter er siden gået tabt, så eksemplet illustrerer hvor hullet

og tilfældig vor viden om de ældste segl er.

Forholdet fremgår også tydeligt af tabellens sammentællinger.²¹ For hele perioden 1224 til 1323 er der kun bevaret 159 forskellige segl i tilsammen 181 eksemplarer. Derved har vi viden om 158 våbenførende personer – for en enkelt af dem kender vi 2 forskellige segl. Personaltallet skal sættes i forhold til at der i denne periode har eksisteret vel sagtens mindst 300 adelslægter som gennem de generationer århundredet dækker må have fostret flere gange så mange voksne adelsmænd.²² Det bevarede seglmateriale udgør altså en yderst sporadisk afgang af hvad der må have eksisteret. De 159 segl fra hele 100 år er også såre lidet mod de ca. 115 våbener der er malet i de to Århusfriser fra ca. 1340 og 1350.

Våbenerne

Hvilke personer førte nu disse våbener, kender vi deres slægt og blev våbenerne videreført af deres efterkommere?

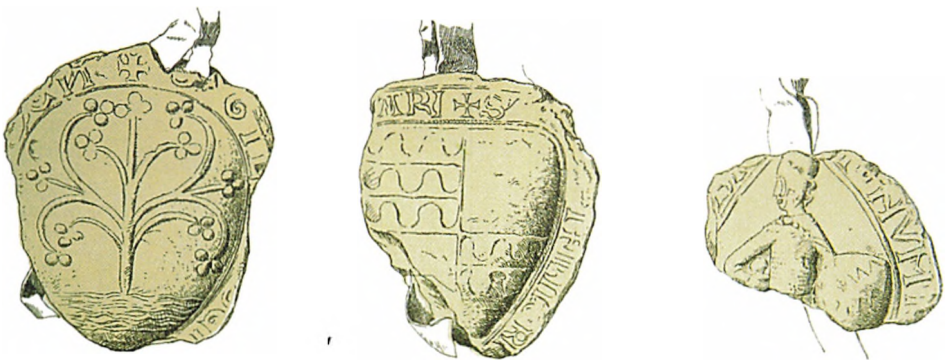
III. 7. Segl/Seals for: Drost Troels 1224. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 1. – Marsk Skore (?) 1224. Ibid. nr. 2. – Marsk Johannes (?) 1224. Ibid. nr. 3. – Alle fotos af seglene er udført af Steen Zangenberg efter Henry Petersens seglværk.

Anders Thiset hævder i sin fortrinlige artikel: Nogle Bemærkninger om dansk Heraldik i Fortid og Nutid fra 1902 at så vidt man kan skønne har adelens våbenmærker lige fra første færd været arvelige “thi blandt vore allerældste...møde vi alt nogle af vore bekjendeste adelige Slægtsvaaben som Krumpen, Galen, Thott, Ulfeldt og Udsen.”²¹ Senere udvider han eksempel-rækken med slægten Galt.²⁴

En analyse af våbenerne vil vise om påstanden holder stik. Ill. 7 viser 3 segl under dokumentet fra 1224. Det første våben viser et møllehjul der ifølge segl-omskriften blev ført af drosten Trugils, dvs. Troels. Også slægten Krumpen førte et møllehjul, men denne slægt kan kun føres tilbage til 1308, så vi aner intet om nogen familieforbindelse til Troels. Det næste våben blev måske ført af marsken Skore. Desværre er der kun bevaret et brudstykke, så vi kan ikke læse nogen omskrift, og det er ret umuligt at opfatte figuren. Henry Petersen skriver: ubestemmelig figur (hjelm?) eller skjoldemærke.

Seglens rækkefølge svarer ikke til navnenes rækkefølge i diplommet, så Skore kan måske have ført det tredje våben på illustrationen. Det tilskrives ellers i almindelighed marsken Johannes, en søn af Ebbe Sunesen af Hvide-ætten. Seglomskriften er desværre ikke bevaret; skjoldet viser 3 skråbjælker. Det er dette mærke der gør at man regner med at seglet refererer til Johannes. Hans slægt (Hvide, Galen) fører forskellige “stribede” skjolde med varierende antal bjælker. Dog vist aldrig skråbjælker, så hvis dette skal være et Hvide-Galen-våben, er der i hvert fald tale om en variation der ikke synes at have været arvelig. Thiset har muligvis tænkt sig at våbenet kunne være slægten Galts mærke. Denne slægt, der også førte 3 skråbjælker, kan føres tilbage til Ebbe Galt nævnt 1253, men der kendes ikke nogen forbindelse mellem ham og hverken Skore eller Johannes.

De næste 3 våbener (ill. 8) stammer alle fra 1224. Det første våben førtes af Bjørn Pincerna (dvs. mundskænk); vi

Ill. 8. Segl/Seals for: Bjørn Pincerna 1224. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr 4. – Astrad Frakke (?) 1224. Ibid. nr. 5. – Unævnt i diplommet 1224. Ibid. nr. 6.

kender ikke noget til hans slægt, og våbenet – et træ over et vidiegærde – er også totalt ukendt i dansk heraldik. De 2 følgende segl hænger under et andet dokument fra 1224 som ikke anfører navne på vidnerne, men da det vedrører forhandlinger om frigivelsen af kongen, og da man kender navne på en række danske forhandlere, mener man at kunne henføre det næste segl til drosten Astrad Frakke. De få bevarede bogstaver i omskriften kunne passe med hans navn. Våbenet er firdelt med pelsværk i første og fjerde felt – noget der ellers er helt ukendt i ældre dansk heraldik. Det må være det firdelte skjold der har fået Thiset til at tænke på slægten Thott der kan føres tilbage til 1283. Vi har dog ingen viden om nogen forbindelse til Astrad Frakke som i Dansk Biografisk Leksikon siges at høre til en gren af Hvide-ætten. Men han har i hvert fald ikke ført denne slægts bjælkevåben.

Det sidste våben på ill. 8 er usædvanligt i Danmark ved at vise en kriger der holder et skjold med en takket skråbjælke. Mær-

ket på skjoldet er også usædvanligt, så det er ærgerligt at vi af omskriften kun kan læse ordet *signum* og ikke noget personnavn.

Med hensyn til de sidste 3 af de 9 gamle våbener er vi mere heldigt stillet (ill. 9). Våbenet til venstre har omskriften Jakob Sunesen og skjoldet viser Hvide-slægtens bjælkevåben med 3 bjælker. Jakob var farbror til den ovenfor nævnte Johannes Ebbesen. Våbenet i midten har omskriften Peder Strangesen og skjoldet viser et fantasidyr, halvt ulv, halvt ørn. Mærket gav siden slægten dens navn: Ulfeldt og her er der ligeledes slægtskontinuitet. Det sidste segl med omskriften Vagn Gunnesen viser en klokke i skjoldet. Et sådant våben blev siden ført af slægten Udsen, men nogen forbindelse til Vagn Gunnesen kendes ikke.

Thisets påstand, at vi finder 6 ”arvelige våbener” blandt de 9 ældst bevarede, holder altså ikke stik. Kun 2 kan dokumenteres som faste slægtsvåbener (Ulfeldt og Galen-Hvide), 2 optræder senere i kendte slægter uden at man kan påvise nogen for-

Ill. 9. Segl/Seals for: Jakob Sunesen af Møn, 1224. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 7. – Peder Strangesen 1230. Ibid. nr. 8. – Vagn Gunnesen 1230. Ibid. nr. 9.

bindelse (drost Troels og Vagn Gunnesen), 1 er måske variant af et Hvide-våben (Johannes Ebbesen med skråbjælkerne), 3 viser ellers ukendte våbener og 1 kan man ikke se hvad forestiller. Den fremragende genealog og heraldiker Anders Thiset har altså været lidt for hurtig i vendingen med at påvise de danske våbeners arvelighed.

Det er lidt det samme billede der møder os med hensyn til de borgerlige våbener når Verwohlt skriver at det desværre ikke har været muligt at påvise om disse våbener har været anvendt i næste generation.²⁵

Den personkreds vi træffer i de fire ældste dokumenter hører (i den udstrækning vi kan identificere dem) hjemme i samfundets top. Der er tale om rigsejendomsfolk, drost, marsk, kammerrådgiver, og andre stormænd. Det er der imidlertid ikke noget mærkeligt i da dokumenterne alle vedrører forhandlingerne om kongens og andre gidslers løskøb fra fangenskab. Mere besynderligt er det at kun 2-3 af dem kan knyttes til senere kendte slægter.

Det gælder i det hele taget for en stor del af de personer hvis våbener vi kender fra perioden 1224 til 1323 at deres slægtsforhold ofte er dårligt belyst. Her skal blot nævnes to eksempler.

Det var såre langt fra at alle adelslægter anvendte slægtsnavne på dette tidspunkt, så det er glædeligt at vi allerede i 1267 finder seglet for den tidligere marsk Niels Hak (ill. 10). Både i dokumentet og i seglomskriften bærer Niels slægtsnavnet Hak. I Adelsaarbogens stamtavle over slægten er han dog forsynet med et spørgsmålstegn. Grunden er sikkert at seglets våben er et skjold der er tre gange skrådelt fra venstre, mens slægten ellers

Ill. 10. Segl/Seal for: Forhenværende marsk Niels Hak 1267. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 29.

fører et skråt firedelt våben. Man må så vælge mellem om slægten har ført forskellige våbener eller om Niels slet ikke var af Hak-slægten – trods sit navn.

Endnu mærkeligere er dog de segl for Absalon Andersen og Strange Andersen der hænger under et dokument fra 16. august 1264 (ill. 11). Der er tale om et dokument udstedt af dronning Margrethe; og det er bevidnet af en række fremtrædende adelige bl.a. altså af "Absalon Andersen, Strange hans bror" og mange andre. Seglomskrifterne fortæller det samme: Absalon Andersen og Strange Andersen, men de to våbener er vidt forskellige. Strange førte Ulfeldt-slægtens velbekendte fantasivæsen valravnen (halvt ulv, halvt ørn) mens broderen Absalons våben viser et kløvet skjold med strøede roser i 1. felt og zig-zag-bjælker og strøede kugler i 2. felt. Anders Thiset har været stærkt i tvivl om

hvordan forholdet skal opfattes. I sin stamtavle over slægten Ulfeldt i Adelsaarbogen²⁶ skriver han, at enten må der være tale om et herhjemme i tiden før 1400 enestående tilfælde at to helbrødre fører et forskelligt våben eller det forhold at de kun var halvbrødre med hver sin far. I så fald må moderen have været gift to gange efter hinanden med en mand der hed Anders. Det er muligt, men det strider dog med oplysningerne om deres fars ægteskab med Esbern Snares datter. Et ægteskab der kunne forklare Absalons navn, men som strider mod hans våben. Det er desværre den eneste gang vi træffer på dette våben i Danmark.

Mange af seglene har, som vi har set, været anvendt af stormænd, riddere og andre fremtrædende personer, men om en god portion af dem gælder at vi ikke ved ret meget andet om dem end at de netop har besejlet det brev hvorunder deres segl er bevaret. I betragtning af hvor tilfældigt

seglene er bevaret, er det ikke mærkeligt at vi også støder på næsten anonyme og næppe særligt højt rangerende adelsmænd. Spørgsmålet vil blive behandlet i artiklens slutning.

Hvad forestiller seglene?

Som vi har set ovenfor, kan det knibe noget med at konstatere kontinuiteten i slægternes våbenføring, men er der mon motiver som kommer igen i seglene?

Vi støder undertiden på ret raffinerede våbenbilleder hvoraf flere ikke siden dukker op igen i seglmaterialet eller andetsteds. Det gælder for eksempel Absalon Andersens netop omtalte våben og også Astrad Frakkes førnævnte firdelte våben, med det i Danmark helt ukendte pelsværk.

Adskilligt flere kan nævnes. Anders Palnesens segl fra 1264 viser et våben der er tværdelt og hvor første felt har vistnok 3 sparresnit (ill. 12). Seglet hænger under et brev der er udstedt af dronning Mar-

Ill. 11. Segl/Seals for: Absalon Andersen 1264. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 25. – Strange Andersen 1264. Ibid. nr. 26.

grete, og Anders optræder i vidnelisten sammen med en række bisper og rigsembedsmænd. Han er åbenbart en fremtrædende mand, desværre er hans familieforshold aldeles ukendte, og våbenet findes kun denne ene gang.

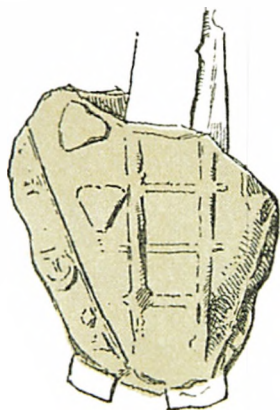
Ganske det samme gælder for Jens Nielsen. Han har bevidnet to kongebreve fra 1251 – også han optræder sammen med bisper, rigsembedsmænd, riddere og grever. Våbenet er interessant: tværdelt med to pæle i første felt (ill. 13). Det er

Ill. 12. Segl/Seal for: Anders Palmesen 1264. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 23.

Ill. 13. Segl/Seal for: Jens Nielsen 1251. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 12.

Ill. 14. Segl/Seal for: Gunde Kjeldsen 1268. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 38.

Ill. 15. Segl/Seal for: Eilard af Oberghe 1263 og 1279. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 21.

fra 1263. Dette udmærkede hjelmtegn er nok ikke dansk af oprindelse, da våbenet tilhørte en mand ved navn Eilard af Oberghc; slægten synes at komme fra Sachsen. Han har imidlertid slået sig ned i Danmark hvor han blev foged, men hverken slægten eller hjelmtegnet findes siden.

Men dansk er til gengæld Peder Nielsens hjelm fra 1264 med de to flotte vædderhorn (ill. 16). Et helt tilsvarende hjelmtegn ser vi ikke siden, og vi ved ikke meget om Peder Nielsen ud over at han var en fremtrædende mand. Et andet ejendommeligt hjelmtegn, som heller ikke kendes fra andre segl blev anvendt af Peder Finsen i 1251 (ill. 17). Peder Finsen er en knap så anonym person. Han nævnes første gang i 1251, året efter var han drost og spillede en politisk rolle som dog endte brat 12 år senere da hertug Albrecht, der var rigsforstander i Danmark, lod ham klynge op i galgen.²⁷

Kvindes segl og våbener

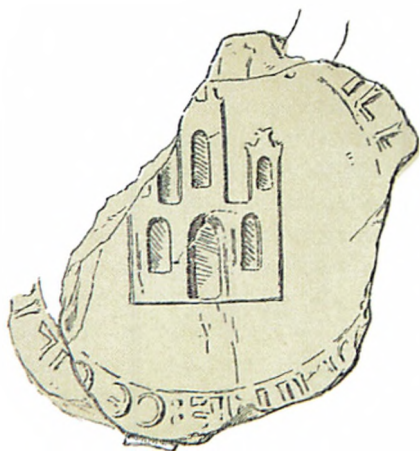
Der er heraldikere der har ment at når kvinder ikke deltog i krig, så kunne eller burde de ikke føre et våbenskjold. Det kan i høj grad diskuteres, og de ældre segl belyser forholdet. Hvis ikke kvinder deltog i kamp, så kunne de til gengæld have god anledning til at besegle dokumenter, det vil sige at være udstyret med en segl-stampe. Det gælder således i høj grad for en af dansk middelalters mest velhavende kvinder, grevinde Ingerd af Regenstein. Hun testamenterede store godsområder til oprettelse af et kloster i Roskilde, så store godsmængder at hendes broderbørn gjorde indsigelse.²⁸ Under dokumentet fra 1256 hænger imidlertid Ingerds segl

(ill. 18). Seglbilledet viser en borg over bølger i et rundt felt. At feltet er rundt og ikke skjoldformet behøver ikke at betyde at billedindholdet ikke er heraldisk. Ill. 19 viser Andreas Pincernas to hjortevier fra 1260, og der kan næppe være tvivl om at det er Saltensee-slægtens velkendte våben. Ingerd havde første gang været gift med Skore (den tidligere nævnte marsk) og anden gang med grev Konrad af Regenstein, og ingen af dem førte en borg i deres skjold. Borgen kunne så stamme fra hendes fædrenes slægt, men hun var datter af Jakob Sunesøn af Møn hvis skjold indeholdt 3 bjælker, se ill. 9, så seglet viser altså ikke hendes fædrenes våben. Våbenet skal derfor næppe opfattes heraldisk, men da det er bragt over bølger, er det heller ikke nærliggende at borgen skulle være slottet Regenstein som ligger på en bjergtop i Harzen.

Man kan sammenligne dette segl med Cecilie af Oxlefs næsten samtidige fra 1268 (ill. 20). Her ser vi hvad Henry Petersen (og også andre forskere) beskriver som en borg med 3 tårne. I brevet skænker fru Cecilie jord til et kloster og opregner sine besiddelser, herunder borgen i Oxlef – netop for at undgå de problemer grevinde Ingerd gerådede i med sine arvinger. Erik Ulsig mener dog at der nærmere har været tale om en gård end om en egentlig borg "thi lokaliteten kendes ikke i dag".²⁹ Siden har Susanne Vogt imidlertid identificeret det ellers forsvundne stednavn Oxlef, så en del af Ulsigs argument holder altså ikke.³⁰ Det forhindrer dog ikke at Ulsig nok har ret i at fru Cecilies gods ikke har været stort, og med kendskab til 1200-tallets adelsborge har man svært ved at forestille sig at

hun har haft en gård eller borg med hele 3 tårne.³¹ Måske skal bygningen – ligesom muligvis grevinde Ingerds borg – blot være et symbolsk udtryk for Cecilies sociale placering som adelsfrue. Uheldigvis har man ikke nogen som helst viden om

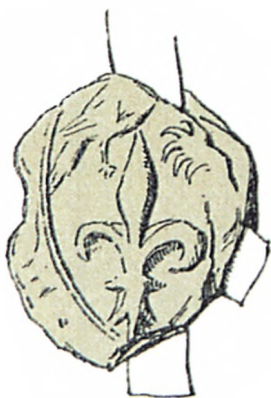
hendes slægt. Det fremgår af dokumentet at Cecilie var enke efter Niels Staller, og man har tidligere henført ham til slægten Skovgård med en falk i skjoldet og to svaenhalse på hjelmen.³² Ulsig og Vogt tager – sikkert med rette – afstand herfra.³³

III. 20. Segl/Seal for: Cccilie af Oxlef 1268. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 34.

III. 21. Segl/Seal for: Johannes Nielsen 1268. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 35.

III. 22. Segl/Seal for: Gro, Gunde Vincs datter 1268. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 37.

III. 23. Segl/Seal for: Edel gift med Astrad Rigesen af Fyn 1272. Henry Petersen: Danske adelige Sigiller, nr. 41.

Dokumentet er imidlertid også beseglet af hendes søn Johannes Nielsen; han førte tydeligvis en svane i sit skjold (ill. 21), og man har meget vanskeligt ved at forestille sig at det skulle være en variant af Skovgaard-våbenet. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt at svanen vender mod heraldisk venstre – altså den gale vej – men det kan selvfølgelig skyldes at gravøren har glemt at han skulle gravere spejlvendt for at få et retvendt aftryk af seglstampen.

En helt anden type kvindeligt segl var Gro's fra 1268 (ill. 22). Det er ikke særlig godt bevaret, men synes at vise en heraldisk lilje ledsaget af en fugl og vistnok en stjerne. Formen er spidsoval som den ofte findes hos gejstlige. Fru Gro havde også gejstlige interesser, for i brevet skænker hun en række gårde til Sankt Claras Kloster i Roskilde og får samtidig sin mands, Esbern Vagnsens, tilladelse til at gå i kloster ("og forlade denne urene verden"). Ikke blot skjoldformen, men også billedindholdet virker mere som et gejstligt segl end som et direkte heraldisk våben. Det er i hvert fald ikke hendes mands våben; det hænger nemlig også under dokumentet og viser en klokke. Esbern er derfor meget tænkeligt af slægten Udsen selv om han ikke er nævnt i Adelsaarbogens ikke helt vellykkede stamtavle over slægten. Fru Gro var datter af ridderen Gunde Vinc hvis våben ikke kendes. Brevet er bevidnet af en række af hendes slægtninge, bl.a. den tidligere nævnte Gunde Kjeldsen og et par svogre. De var alle riddere, så der er tale om fremtrædende personer. Gros våben eller seglmotiv dukker ikke siden op.

Det første sikre kvindevåben er Edels

fra 1272, og også det kender vi fra en donation til Clara Kloster (ill. 23). Hun forærede nemlig klosteret noget gods hun havde arvet efter sin bror Esbern Lille. Vi kender ikke mere til hendes familieforhold end at hun var gift med Astrad Rigesen "af Fyn". Hendes segl er rent heraldisk, det viser 3 heraldiske liljer anbragt to over en. Våbenet har en vis lighed med Lunge-ættens våben der er kendt fra 1302. Her førte denne slægts stamfar Oluf Lunge ligeledes 3 liljer, men de var samlet i skjoldets midte således at de to øverste liljer vender ud mod skjoldets øverste hjørner, mens den nederste vender omvendt, ned mod skjoldets spids. Dette våben ser altså helt anderledes ud end Edels. Der er endelig den mærkværdighed at Oluf Lunge i 1287 synes at have ført et ganske andet våben. Henry Petersen gengiver ikke nogen tegning af våbenet, men omtaler det som nr. 67 med følgende beskrivelse: "brudstykke af et skjold, hvori synes at have været en fugl med udspilede vinger." Siden må brudstykket være gået helt tabt for Diplomatariet omtaler blot en pergamentrem, men henviser til Seglværket.³⁴ I dag lader det sig næppe opklare om der er tale om et segl der var så nedslidt at man har opfattet 3 heraldiske liljer som en fugl eller om Oluf Lunge har skiftet våben mellem 1287 og 1302. Problemet er mærkelig nok ikke berørt hverken i Nyt dansk Adelslexikon eller i Adelsaarbogens stamtavle over slægten Lunge. Der er imidlertid ikke tvivl om at Edel har ført et andet våben end det slægten Lunge siden førte. Desværre er det eneste gang i dansk middelalder vi støder på netop dette liljevåben.

Konklusion

Det kunne være fristende at lave en optælling af motiverne i seglene for disse første 100 år, men når man tænker på hvor mange våbener der tillige kendes fra kalkmalerier og fra seglstamper, ville det være helt urimeligt at udelade dette materiale. Navnlig så længe der ikke foreligger en samlet publikation af seglstamperne vil enhver form for optælling kunne give et ganske forkert billede af den motivverden der har præget den danske heraldik i dens første par generationer. Man kan imidlertid nok tillade sig at sige at seglene vidner om en række temmelig enkle våbener med ret simple heraldiske figurer og kombinationer af figurer suppleret med enkelte dyr og genstande. Nogle af våbenerne (og hjelmtegnene) forekommer at være ganske raffinerede og af ret høj standard.

Man spørger uvilkårligt: Hvorfra har danske adelige hentet ideerne til deres våbenmærker? Der er næppe tvivl om at forbillederne og inspirationerne er kommet fra udlandet – men hvorfra? Det ville være en oplagt opgave for forskere der har et solidt kendskab til periodens udenlandske heraldik at prøve at spore den danske adels forbilleder. Her kunne det sikkert være frugtbart at sammenligne med forholdene i Norge og Sverige. I 2003 arrangerede Heraldisk Selskab den 2. nordiske heraldikkonference hvor emnet var den ældste heraldik i Norden. Denne artikel er en udvidet udgave af det foredrag jeg ved den lejlighed holdt om forholdene i Danmark. Den norske udvikling blev behandlet af Harald Nissen og hans foredrag er trykt i dette tidsskrift i 2003.³⁵ Det svenske foredrag af Henrik Klackenberg er endnu ikke trykt, men hovedpunkterne er

refereret af Marianne Sandels.³⁶ De første svenske segl stammer fra ca. 1220 og der er i de følgende 100 år bevaret nogenlunde lige så mange segl som i Danmark. Klackenberg er citeret for at sige, at i perioden efter 1250 er våbenernes arvelighed "klart etableret även om den givetvis inte genomförs konsekvent.". Umiddelbart er der motivmæssigt ikke den helt store forskel mellem de svenske og de danske våbener.

Det ældste norske segl er fra 1286, og der synes ikke bevaret så mange segl som i Danmark. Ser man på motivverdenen i seglene, sådan som det fremgår af illustrationerne til Harald Nissens artikel, synes den at adskille sig temmelig meget fra forholdene i Danmark. Harald Nissen nævner et enkelt træk (liljeborten) som peger vestover, men mener ellers at impulserne nok er kommet både fra syd og vest.³⁷ Det er særdeles vel tænkeligt at en sammenligning af forholdene i Norge, Sverige og Danmark vil vise sig at være givende.

Det er flere gange i det ovenstående påpeget at det kan knibe med kontinuiteten. Derfor er det farligt om man ligesom Thiset (og med tvivlsom ret) vil hævde at den danske adels heraldik fra første færd var arvelig. Derved kommer man til at bortforklare tilsyneladende undtagelser i stedet for at forklare dem. Jeg mener – ligesom Henrik Klackenberg – at man må være parat til at acceptere undtagelser fra arveligheden, men på den anden side er der dog næppe tvivl om at megen, og vel den meste heraldik har været arvelig.

Hvad de første generationer af våbenskjolde angår, er det dog svært at påvise megen arvelighed. Så vidt jeg kan se finder man kun eksempler inden for to

slægter: Ulfeldt og Hvide (Galen). Peder Strangesen førte som tidligere nævnt slægtens valravne i 1230, nevøen Absalon Nielsen havde samme våben 1284 og en anden nevøs søn Strange førte mærket 1264. Men hans broder Absalon Andersen havde jo et helt andet våben.

Lidt flere eksempler har vi i Hvide-ætten, hvor 5 personer førte et "stribet" våben. Ordet stribet er anvendt fordi våbenet kan optræde med 3, 5 eller 6 tværdelinger. I seglværket beskrives også det 5 gange tværdelte våben urigtigt som 3 bjælker. Ældst er Jakob Sunesens tidligere nævnte våben fra 1225. Hans datter, grevinde Ingerd førte dog ikke slægtens våben, men det optræder altså 4 andre gange i familien. Det tyder på en vis arvelighed, men hertil må unægtelig bemærkes, at ingen af de 4 personer synes at tilhøre Hvide-slægten på mandssiden. De har formentlig valgt at videreføre et mødrenc våben fra den fremtrædende Hvide-slægt. Altså arv, men på den anden side også et fravalg af et fædrenc våben, som man altså ikke har villet arve.

Det er klart at problemerne med at påvise at det samme våben har været ført gennem flere generationer i den samme familie i særdeles høj grad skyldes at de bevarede segl udgør et såre spinkelt materiale. Det er dog svært at se hvordan dette forhold fuldt ud kan forklare at så mange motiver og våbenskjolde kun optræder en enkelt gang for aldrig siden at dukke op i vore heraldiske kilder.

Her skal man nok inddrage et helt andet forhold, nemlig pesten, den sorte død, som hærgede i 1350 for siden at komme igen. Man regner med at den danske befolkning kan have været halveret omkring år

1400.³⁸ Det har selvfølgelig også betydet at en lang række adelslægter uddøde, og dermed gik deres våbenskjolde i graven med dem. De nye adelslægter, der opstod efter pesten, har så valgt sig andre våbenmærker.

Her vil mange måske indvende at selv om én gren af en slægt uddøde, så kunne andre grene af den samme æt føre slægtens våbenmærke videre. Argumentet har imidlertid ikke megen vægt, for forskningen har hidtil overset et ret ejendommeligt forhold. Den danske adel har i middelalderen (og formentlig et par generationer frem i tiden) bestået af slægter der gennemgående har været hvad vi kunne kalde forbløffende smalle. Det vil sige at de fleste af slægterne generation efter generation kun har bestået af nogle ganske få mandlige medlemmer – altså dem der kunne videreføre slægten og dens våbenmærke. Vi kender ganske vist til enkelte slægter der synes at være talrige som himlens stjerner og havets sand, men de er absolutte undtagelser.

Der foreligger ikke pålidelige optællinger for middelalderens vedkommende, men der findes en rimelig god mandtalsliste over den danske adel fra 1536. Adelen bestod da af i alt 235 slægter, men de mange slægter kunne tilsammen kun præstere 388 voksne mænd, altså 1,7 mand pr. slægt. 62 slægter havde ikke en eneste voksen mand, 92 havde kun en enkelt og 35 kunne mønstre 2 voksne mænd. Det vil sige at hele 189 af adelens 235 slægter (godt 80%) kun talte mellem 0 og 2 voksne mænd.

En betydelig del af de slægter der kun bestod af ét voksent medlem ville imidlertid uvægerligt uddø. Statistikken kan for-

tælle os at nogle af disse mænd aldrig vil-
le blive gift og selv om de blev gift, kunne
de dø barnløse, eller de fik måske "kun"
døtre, og selv om de fik sønner, så kunne
de dø før faderen. Hver gang bare ét af
disse forhold viste sig, ville slægten uddø
og dens våben ville forsvinde.³⁹ Denne
proces skete ganske hastigt. Albert Fabri-
tius regner med at af de 251 adelsslægter
han oplister i 1536 (han beregner slægts-
tallet på en lidt anden måde end den netop
nævnte mandtalsliste) uddøde ikke min-
dre end omkring 137 (ca. 55%) i løbet af
de følgende 100 år.⁴⁰ Der er ikke nogen
form for mystik i denne udvikling; et stort
antal slægter må nødvendigvis uddø, men
det indebærer jo i sig selv at mange vå-
benmærker forsvinder.

Allerede for hundrede år siden gjorde
Kristian Erslev opmærksom på de såkald-
te etledsslægter.⁴¹ Dette skete i en interes-
sant diskussion med Anders Thiset om
antallet af adelsslægter i middelalderen.
Her havde Thiset set bort fra hvad han
kaldte etledsslægter, altså "løse" adels-
mænd som ikke kan henregnes til nogen
kendt adelsslægt og hvis forfædre og
eventuelle efterkommere er helt ukendte.
Som ovenfor omtalt er middelalderens
kildemateriale imidlertid meget sparsomt
overleveret, så man aner jo ikke om disse
løse adelsmænd måske er anden eller tred-
je generation af en ellers ukendt slægt, og
de kan meget vel have fået børn som blot
ikke er nævnt i det spinkle kildemateriale.
Erslev har ved en gennemgang af Thisets
udgave af seglene fundet mellem 200-300
personer der ikke lader sig henhøre til
kendte adelsslægter og som efter våbener-
ne at dømme repræsenterede omtrent lige
så mange adelsslægter. Næsten alle disse

personer samt en god del af dem der er
nævnt ovenfor i denne artikel er ikke
opregnet i *Nyt Dansk Adelslexikon* og
de er selvfølgelig heller ikke behandlet
i stamtavleafsnittene i *Danmarks Adels
Aarbog*.

Vor viden om antallet af danske adels-
slægter i middelalderen og deres våbener
er til det yderste sporadisk, og det er tan-
kevækkende at næsten hver gang man fin-
der nye seglstamper eller afdækker nye
kalkmalerier, så træffer vi hidtil ukendte
personer og hidtil usete våbener for
ukendte slægter. Det siger noget om at det
bevarede materiale er såre langt fra at
være dækkende både hvad personer, slæg-
ter og våbenmærker angår.

Forklaringen herpå, og forklaringen på
at så mange våbener kun dukker op en
eneste gang for derefter at forsvinde for
stedse, skal sikkert søges i en kombina-
tion af tre forskellige forhold: kildernes
fåtalighed og tilfældige overlevering, den
sorte døds decimering af befolkningen og
altså også adelens antal samt det demo-
grafiske forhold at adelsslægterne var så
ekstremt "smalle". Det er dog særdeles
tænkeligt at et nærmere studium af hele
det heraldiske materiale og en analyse af
de enkelte våbenførende personer vil
kaste lys over den danske adels ældre
historie og dermed over landets hele histo-
rie.

Noter

1. Dokumenterne er gengivet i *Diplomata-
rium Danicum* på originalsproget og i
oversættelse i *Danmarks Riges Breve*.
Rk. 1, bd. 6, 1979: nr. 16 (4. juli 1224),
nr. 17 (juli-oktober 1224) (dette doku-
ment er i Henry Petersen: *Danske ade-*

- lige Sigiller fra det XIII og XIV Aarhundrede. 1897, dateret til 1225 u.d.), nr. 42 (17. november 1225) og nr. 109 (før 14. april 1230). I *Diplomatariet* (men ikke i *Danmarks Riges Breve*) er der oplysninger om beseglingsforholdene. I *Danske adelige Sigiller* er der gengivelser af (næsten) alle seglene med oplysninger om seglomskrifter og henvisninger til dokumenternes datoc.
2. Michael Andersen: Seglstamper fra middelalderen i danske samlinger, i Michael Andersen & Göran Tegnér: *Middelalderlige seglstamper i Norden*. 2002, s. 60 f.
 3. Jeg skylder en tak til Holger Hertzum-Larsen der har gjort mig opmærksom på fundet og til John Gren Helt der dels har givet mig fotoet af seglstampen, dels har sendt mig 2003-årgangen af meddelelsesbladet om Slægten Haahr, hvor han har behandlet fundet s. 18 ff.
 4. Se note 2, s. 69.
 5. J. B. Løffler: *Danske Gravstene fra Middelalderen*. 1889, s. 15 og figur 66.
 6. Jeg skylder en stor tak til Marie Stoklund som har givet mig disse oplysninger med henvisninger til Ludvig Wimmer og Magnus Petersen: *De danske Runemindedsmærker*. IV, 1. 1903-04, s. 54-60, Lis Jacobsen og Erik Moltke: *Danmarks Runeindskrifter*. 1941-42, sp. 194 f, samt Erik Moltke: *Runerne i Danmark*. 1976, s. 340.
 7. Knud Prange: Bonde af Thy. En standshistorisk studie, i *Bol og By. Landbohistoriske Afhandlinger*. Bd. 5. 1964, s. 59 f.
 8. Vilh. la Cour og Hans Stiesdal: *Danske voldsteder fra oldtid og middelalder*. Tisted Amt. 1957, s. 94 ff.
 9. Knud Prange: Ørkesløs Gjærning? Nogle betragtninger vedrørende Broderlisten i Kong Valdemars Jordebog, i *Broderlisten, Broderskab og Korstog. Nye vinkler på Broderlisten i Kong Valdemars Jordebog*, under udgivelse.
 10. Se Knud Prange: *Våbenanetavlen – perspektiver og eksempler*. 1982, og J.C. Bille Brahe: *Gravmindernes Vidnesbyrd*. 1985.
 11. Esbjørn Hiort: Skjoldefrisen i Ringsted og de manglende våbener, i *Heraldisk Tidsskrift*. Bd. 9, nr. 36. 1977, s. 285 ff.
 12. En kort gennemgang af ulykkerne findes i Knud Prange: Hvidernes våbenfrise, i Ulla Haastrup (red.): *Danske Kalkmalerier. Tidlig gotik 1275-1375*. 1989, s. 98 ff. Her er der henvisninger til yderligere litteratur.
 13. Ernst Verwohlt: Hvideslægtens heraldik, i *Heraldisk Tidsskrift*. Bd. 5, nr. 49-50. 1984, s. 190 ff. og samme: Våben og bispestav, i *Historisk årbog for Roskilde amt*. 1984-85, s. 59 ff. Jfr. også Marianne Johansen og Helle Halding: *Thi de var af stor slægt. Om Hvideslægten og Kongemagt i Danmarks Højmiddelalder*. 2001, specielt s. 43 ff.
 14. Verwohlt 1984, note 13, s. 199 f.
 15. Knud Prange: Stormænd i Østjylland, i Ulla Haastrup (red.): *Danske Kalkmalerier. Tidlig gotik 1275-1375*. 1989, s. 180 ff. Her er der henvisninger til yderligere litteratur.
 16. Meddelt mig i brev fra 1966 af Diplomatariets udgiver C.A. Christensen.
 17. Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller fra det XIII og XIV Aarhundrede*. 1897, s. VII f, og A. Thiset: *Danske adelige Sigiller fra det XV, XVI og XVII. Aarhundrede*. 1905, s. XXIV.
 18. *Historisk Tidsskrift*. Rk. 6, bd. 1. 1887-88, s. 725 ff, og A. Thiset: *Danske adelige*

- Sigiller fra det XV, XVI. og XVII. Aarhundrede.* 1905, s. XXIV ff.
19. Ernst Verwohlt: Borgerlig Heraldik i dansk Middelalder, i *Heraldisk Tidsskrift.* (Bd. 1), nr. 3. 1961, s. 95 ff.
 20. *Diplomatarium Danicum* 1296 nr. 235.
 21. Se teksten til III. 6.
 22. Om adelens omfang se: Knud Prange: Adelens omfang i middelalderen, i Per Ingesman og Jens Villiam Jensen (red.): *Riget, magten og æren. Den danske adel 1350-1660.* 2001, s. 26 ff.
 23. *Aarbog for nordisk Oldkyndighed og Historie.* 1902. Citatet er hentet fra et særtryk af artiklen s. 5.
 24. *Danske adelige Sigiller fra det XV, XVI. og XVII. Aarhundrede.* 1905, s. VII.
 25. Verwohlt, note 19, s.100.
 26. *Danmarks Adels Aarbog* 1923.
 27. *Dansk Biografisk Leksikon* under Finsen, Peder.
 28. *Dansk biografisk Leksikon* under Ingerd.
 29. Erik Ulsig: *Danske adelsgodser i middelalderen.* 1968, s. 99.
 30. Susanne Vogt: Oxlef, i *1 Hast Hülser: Festskrift till Göran Hallberg på 60-årsdagen den 7 oktober 1999.* 1999, s. 261 ff. Jfr. Tor Flensmarck: *Skånemarks Medeltid. Orter & Ätter.* Del B. 2003, s. 154 f med yderligere litteraturhenvisninger.
 31. Måske kunne det være tale om en kirke, selv om man næppe skal regne med at fru Cecilias sognekirke har haft 3 tårne.
 32. Bl.a. i *Danmarks Adels Aarbog.* 1917, slægten Skovgaard.
 33. Ulsig og Vogt, note 29 og 30.
 34. *Diplomatarium Danicum* 1. juli 1287, nr. 255.
 35. Harald Nissen: Den eldste personheraldikk i Norge, i *Heraldisk Tidsskrift.* Bd. 9, nr. 88. 2003, s. 321 ff.
 36. Marianne Sandels: Andra nordiska heraldik-konferensen, i *Heraldisk Tidsskrift.* Bd. 9, nr. 88. 2003, s. 366 ff.
 37. Nissen, note 35, s. 347.
 38. Erik Ulsig: Pest og befolkningsnedgang i Danmark i det 14. århundrede, i *Historisk Tidsskrift.* Bd. 91. 1991, s. 21 ff, specielt s. 42.
 39. Prange, note 22, s. 37 ff.
 40. Albert Fabritius: *Danmarks Riges Adel. Dens Tilgang og Afgang 1536-1936.* 1946, s. 129 ff.
 41. Kristian Erslev: Har den danske Adel i det 15. Aarhundrede haft en stærk Tilgang af nye Slægter? i *Historisk Tidsskrift.* Rk. 7, bd. 6. 1905-06, s. 121 ff.

Summary

The eldest noble seals in Denmark are known from 4 documents dated 1224-30. 12 copies of 9 different seals are preserved. These 9 seals represent the modest beginning of Danish noble heraldry. We might expect to find an increasing number of seals during the following years showing coats-of-arms from the well-known noble families. But we find nearly the opposite. From the years 1231 to 1250 no single seal is preserved and the well-known families are very scarcely represented. In this article I will focus my attention on the seals from 1223 to 1323 as they are published in Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller* [Danish noble seals], 1897. As a rule the seals are easy to date because they hung under a dated document, and the text of the documents and the legend in the seal normally tells us the name of the possessor. Usually, but not every time as we shall see later.

In addition to the seals we have other sources and it is natural to mention the seal matrices that were used to produce the seal. Many of these matrices are found in connection with excavations and approx. 450 pieces from the Middle Ages are preserved. They will often give rise to problems. Ill. 1 and 2 show two seal matrices from the middle of the 14th century. In both cases we find coats-of-arms and possessor-names, which are unknown in the written sources. To find documents with imprints of the seal matrices in the museums is very rare. Usually they present evidence of noblemen and perhaps coats-of-arms hitherto unknown.

Another source is the noble tombstones. The oldest example laid over Thor-kil and Margrete is shown in ill. 3. We do not know this couple, the simple coat-of-arms occurs only this time but it might be dated to the end of the 12th century. In that case it is possibly the eldest Danish coat-of-arms.

The last kind of sources are the murals. The eldest and greatest are the 4 friezes in Århus from the middle of the 14th century. There have been at least 173 coats-of-arms (45+70+10+48), but from the two friezes ca 1340 and 1350 we still have preserved coats-of-arms and corresponding names for 47 persons. But as ill. 5 shows it is difficult to realize what we see. Only a few of the persons can be identified with certainty. At least 13 of them were knights, but 7-9 of them are complete unknown from the written sources. Our knowledge of even the top of the nobility is very modest.

In comparison with these sources we shall find that the seals are connected with

fewer problems. The first question to answer is: how many seals are preserved from this first century of Danish heraldry? Ill. 6 shows the numbers and the distribution on decades. We can see that most of the seals are preserved in only one copy and the number is first increasing from the year 1318. It is only due to a coincidence that we have a drawing of the 26 seals from two documents from 1318 – the documents themselves are now lost. This is a testimony of how accidental our knowledge of the seals is.

From the period 1224 to 1323 we find 159 different seals used by 158 noblemen. In this period there must have been probably at least 300 noble families with several times as many male persons. The preserved number of seals is only a small part of what must have existed and the number 159 from a whole century is very modest by comparison with the 115 coats-of-arms in the two friezes from the years 1340 and 1350.

The next question is: Who were the noblemen using these seals, do we know to which family they belonged and were their coats-of-arms used by their descendants? It is "common knowledge" that the coats-of-arms were hereditary already from the beginning, but in fact it is only in two families we can demonstrate that a coats-of-arms has been used more than once in this period. And in one of these two families it is used by cognates, who subsequently has chosen not to use their paternal coat-of-arms. We also find a surprising example where two brothers (so called in the document) Absalon Andersen (i.e. son of Anders) and Strange Andersen (i.e. son of Anders)

used very different coats-of-arms – see ill. 11.

Many rather refined motives in the seals are found, motives that only occur once and are never seen later among the Danish coats-of-arms. Examples are shown in ill. 12-17.

We find coats-of-arms for women as early as 1256, ill. 18. The seal shows a castle and it cannot be seen as a heraldic mark. The same can be said about other seals as seen in ill. 20 and 22. But the seal of the noblewoman Edel from 1272 (ill. 23) is really a coat-of-arms. It's a pity that we don't know to which family she belonged, and her coat-of-arms, three fleurs de lis, is seen only this time in the Middle Ages.

It is really difficult to prove the continuity in the first century of Danish heraldry. First of all it is due to the sparseness of the seals. Many of the noblemen we know from the seals are nearly anonymous and we don't know to which family they belonged. On the other hand, it is difficult to completely explain why so many motives and coats-of-arms are seen only once and never occurs again in the Danish aristocracy. But there would be good reason in considering the great plague that devastated Denmark in 1350 and the following years. It has been con-

sidered that the Danish population was diminished to the half about the year 1400. Many of the noble families became extinct and their coats-of-arms vanished with them. The new nobility that came into existence after that time had different coats-of-arms. This phenomenon is highly enlarged by a fact hitherto not considered. The Danish nobility consisted of what we could call very slim families, i.e. in every family there was – generation after generation – very few male members. We have a census from the year 1536 counting 235 Danish noble families. But the average of adult males pr. family was only 1.7. In 62 families there was not a single adult male and in 92 families only one. It is obvious that this leads to the extinction of a great number of families – and of coats-of-arms.

Our knowledge about the Danish nobility and its heraldry in the middle ages is utterly sporadic – practically every new finding of seal matrices or murals bear witness to unknown persons, unknown families and hitherto unseen coats-of-arms. A closer study of all the heraldic sources could perhaps cast light over the history of the nobility as well as over the Danish history in general in the Middle Ages.

Christian IVs arm: Symbol og identitet

Af Jørgen Hein

På magasin i Rosenborgs store tårn ligger en arm af bly (ill. 1).¹ Armen er en kraftig mands, i naturlig størrelse. Hånden holder om et rør, så de spændte muskler og sener giver indtryk af styrke. Små huller viser, at armen er støbt. Til grund lå en form, hvis indre var smurt med et lag af voks om en kerne af sand. Under støbningen har varmen fra det ophedede og flydende bly smeltet og fortrængt laget af voks, og efter afkøling har kernen af sand kunnet rystes ud. Enkelte sandkorn sidder endnu i fingrene.

Armen kommer fra Kunstammeret. Den er nævnt både i Kunstammerets inventarium fra 1690 og i kladden hertil fra 1689. I begge beskrives den som "Fredericii 3tii Arm, giort af metall". Kunstammeret var Nationalmuseets forløber

og den ene af enevældens to prestigesamlinger. I den trykte katalog, "Museum Regium", der udkom i to latinske udgaver i 1696 og i 1710, anføres armen imidlertid blot som "en arm, støbt af metal", uden et ord om Frederik III. Det virker som om forfatteren, den lærde Willum Worm, har fremsat en urigtig påstand, der ikke tålte offentliggørelse. Mistanken bekræftes ved et opslag i Kunstammerets første inventarium fra 1674, affattet kun fire år efter Frederik III's død.² Også her er armen anonym, hvilket må stå til troende. For umiddelbart efter svenskernes fejlslagne storm på København i 1659 lod Frederik III slå medaljer og mønter med et beslægtet motiv. De viser Guds nøgne arm, der dukker frem af skyerne og med et sværd afhugger svenskekongens hånd, som griber efter

Ill. 1. Aftryk af Christian IVs arm, 1614-25. Bly. L. 39 cm. De danske Kongers kronologiske Samling, Rosenborg, København.
Cast of Christian IV's arm, 1614-25. Lead. L. 39 cm. The Royal Danish Collection, Rosenborg Castle, Copenhagen.

Danmarks krone.³ Efter enevældens indførelse i 1660 ville det have været oplagt at overføre symbolet med Guds arm på Frederik III, Herrens salvede enevoldskonge, og når Kunstammerets inventarium fra 1674 undlader, må traditionen være senere. Det ligner derfor et tilfælde, at den eneste anden kilde, der forbinder Frederik III med en arm, stammer fra skatkammeret på Rosenborg, enevældens anden prestigesamling. Blandt de mange paradevåben med guld, emalje og ædelstene nævner inventariet fra 1696 pludselig en enkelt kårde af stål. Næmlig den "hvormed Frederik den Tredie afhuggede en svensk rytters arm", da han undsatte Ribe under Torstensonskrigen i 1644. Inventariet fortæller dog hverken, at svenskerne tilbagerobrede Ribe i løbet af få dage eller at kården er for spinkel til at kunne hugge nogen arm over. Derimod afspejler beretningen, at det har været officielt nødvendigt at forbinde Frederik III med militær styrke, skønt han var udpræget civilist.⁴

Hvis er armen da? Svaret skal søges i England. I forlængelse af sine private gemakker i Whitehall anlagde Charles I en samling af mønter, medaljer, miniatureportrætter og "mærkværdigheder", der blev opbevaret i et særligt rum. Bestyrer af dette såkaldte "cabinet room" var billedhuggeren Abraham van Doort, der i 1639 affattede et inventarium, som kendes i to versioner. Blandt mærkværdighederne nævner den ene version "En arm af gips, støbt af Steenwinckel, efter kongen af Danmarks arm (an Arme of plaister moulded by Stenwinckle upon the very life on the king of Denmarks Arme)". I den anden version tilføjes og præciseres "til

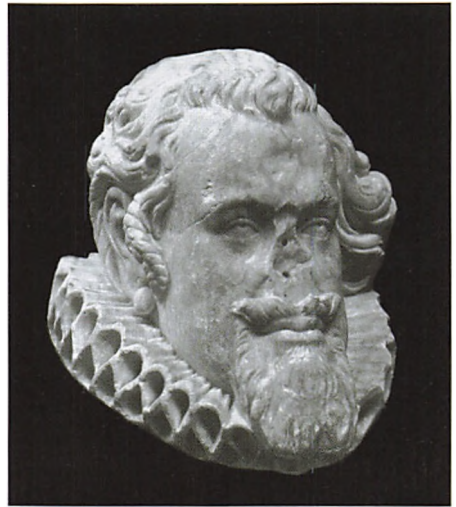
kongens albue (tu de elbow auff te king)". Tillige anfører van Doort, at han selv har skænket Charles I armen ligesom i øvrigt den foregående genstand, et gipshoved af kejser Karl V.⁵

Det er forståeligt, at Charles I valgte at udstille gaven, for han var søn af Christian IVs ældste søster, Anna og havde truffet sin onkel under den danske konges besøg i England i 1606 og i 1614. De nære familieforbindinger bevirkede en udstrakt udveksling af kunstnere og musikere, der forklarer armens vej til London. Antagelig var Abraham van Doort født i Hamburg, og han havde arbejdet for en anden af Christian IVs søstre, hertuginde Augusta af Slesvig-Holsten-Gottorp. Efter navnet at dømme var han formentlig i slægt med, måske bror til, maleren Jacob van Doort, der udførte adskillige portrætter af Christian IV og vides at have været i København og i London i flere omgange i tidsrummet 1606-25.⁶ Også den nævnte Steenwinckel, der havde taget aftrykket af Christian IVs arm, kom udefra. Han tilhørte et dynasti af nederlandske billedhuggere, arkitekter og malere, der arbejdede for de danske konger i flere generationer fra 1580 til 1700. Desværre anfører Abraham van Doort intet fornavn, men det er nærliggende at tænke på brødrene Lorenz og Hans II van Steenwinckel. I 1613 fik Lorenz, der var født i 1585, kontrakt på at udføre Christian IVs kapel i Roskilde Domkirke, der skulle rumme et fælles gravmæle over kongen og hans nyligt afdøde hustru, dronning Anne Cathrine. I 1614 fik Hans II, der var to år yngre, betaling for at "poussere" en skulptur i Kongens Kammer på Kronborg, og i 1619 overtog han opgaven med

at fuldføre kapel og gravmæle efter sin bror.⁷

Da kun den ene af de kongelige ægtefæller var død, blev deres fælles gravmæle opbevaret bag lås og lukke i København, hvor det brændte sammen med Tøjhuset i 1647. Kun kongens hoved synes reddet. Det viser Christian IV, uden kongekrone, og med opadvendt, bedende blik (ill. 2). Som påpeget af Hugo Johansen er parallellen et nu forsvundet portræt i kongens bedekammer på Frederiksborg, der viste Christian IV "i kongelig dragt med scepter og krone foran sig", idet han knælede i bøn foran den åbenbarede Frelser. I modsætning til sin fars og farfars pragtfulde gravmæler i Roskilde Domkirke, hvor Christian III og Frederik II så at sige troner med krone og rustning, har Christian IV villet menneskeliggøre monarken og betone hans personlige fromhed.⁸ Et beslægtet eksempel, ligeledes fra årene omkring Trediveårskrigen, er et relief af ædelsten og guld i Firenze, der viser storhertug Cosimo II af Toscana, som knæler foran et alter og offer sine regalier til Gud.⁹ Blyarmen taler et andet sprog, for den knyttede næves rør må have været tænkt som fæste for en marskalstav eller et sværd. Modstykket er Den væbnede Arm, et nu glemt alternativ til Elefant- og Dannebrogordenen. Lad os kort betragte de danske ordeners tilblivelse, for deres symbolik er en del af vor nationale identitet.

Magthavere ønsker at kontrollere undersåtternes færden fra vugge til grav. Som pisk og gulerod tjener straf og belønning. Den danske enevælde, der var et diktatur født af Svenskekrigenes nederlag og tabet af Skåne, Halland og Blekinge i

Ill. 2. Portræthoved fra Christian IVs gravmæle, ca. 1614. Alabast. H. 26 cm. Nationalmuseet, København.

Portrait head from the sepulchral monument of Christian IV; c. 1614. Alabaster. H. 26 cm. The National Museum of Denmark, Copenhagen.

1660, er et sjældent klart eksempel. Det nye styre indførte Danske Lov, oprettede en rangadel af grever og baroner med mere¹⁰ og lagde grunden til det ordensvæsen, som vi kender i dag: Elefantordenen til de kongelige, til fremmede fyrster og statsoverhoveder samt til de fremragende få. Dernæst Dannebrogordenen til officerer, embedsmænd og andet godtfolk. "Del og hersk" er et urgammelt princip, og da intet legitimerer magt som tradition, tog enevælden forbigge i de ældre kongers ridderordener. Som fornemste orden valgtes Elefantordenen, der nævnes første gang i 1457 og blev grundlagt som et kristent broderskab af Christian I, stamfaderen til de oldenborgske konger. Oprindeligt bestod ordenens tegn af en me-

Ill. 3. Den væbne Arm, 1617. Stal, guld, emalje, taflelslebne diamanter. L. 6,8 cm. Rosenborg.
*The Order of the Mailed Sword-Arm, dated 1617. Steel, gold, enamel, tablecut diamonds. L. 6,8 cm.
Rosenborg Castle, Copenhagen.*

daljon, der afbildede Jomfru Maria med Jesus på skødet, indrammet af en solkrans. Herunder hang en mindre medaljon med Kristi tornekrone og tre radiært stillede nagler.¹¹ De blev båret i en kæde af tårnbærende elefanter, der kunne symbolisere både Kristi offerdød og troens renhed. Både Christian I og Hans holdt den nye orden i ære,¹² hvorimod den adelsfjendtlige Christian II nok uddelte ordenen, men foretrak at lade sig afbilde med Den gyldne Vlies.¹³ Dernæst kom Reformationen, der bragte den katolske helgendyrkelse til ophør, og broderskabet var ved at gå i glemmebogen. I 1580 genoplyvede Frederik II imidlertid ordenen, nu med et tegn i form af en elefant, der bærer et tårn og har kongens portræt og initialer på dækkenets sider.¹⁴

I Christian IVs ungdom ses en elefant med hans navnetræk da også anvendt på flere medaljer, men det blev anderledes, da Christian IV havde besejret Sverige i Kalmarkrigen fra 1611-13.¹⁵ Nu lod kongen elefanten erstatte af Den væbnede Arm, en arm i panser og plade, hvis hånd

holder om et draget sværd. Der må have ligget grundige overvejelser bag det nye symbol, for først i 1616, tre år efter fredsslutningen, slog Christian IV 12 veteraner til riddere, og de to eneste bevarede ordenstegn er begge dateret 1617, året før Trediveårskrigen udbrød (ill. 3).¹⁶ På dette tidspunkt havde de politiske stridigheder efter kejser Rudolf II's død og modsætningerne mellem katolikker og protestanter i Tyskland vokset sig så stærke, at Danmark syntes det bedste bud på at blive Nordeuropas kommende stormagt. At tanken som kejserens protestantiske arvtager ikke lå Christian IV fjernt, ses af flere forhold. I Kobberstiksamlingen ligger en farvelagt tegning af Rudolf II's kejserkrone,¹⁷ og i Frederiksborg Slotskirke rækker et relief af sejrens engel kejserkronen op mod Christian IVs bedestol.¹⁸ Endelig lod Christian IV slå en medalje, der afbilder ham som troens forsvarer: På den ene side ses kongen iført rustning, på den anden skærmer den væbnede arm et flammende lys på en bibel, omspændt af indskriften: For Religion og Frihed (ill. 4).¹⁹

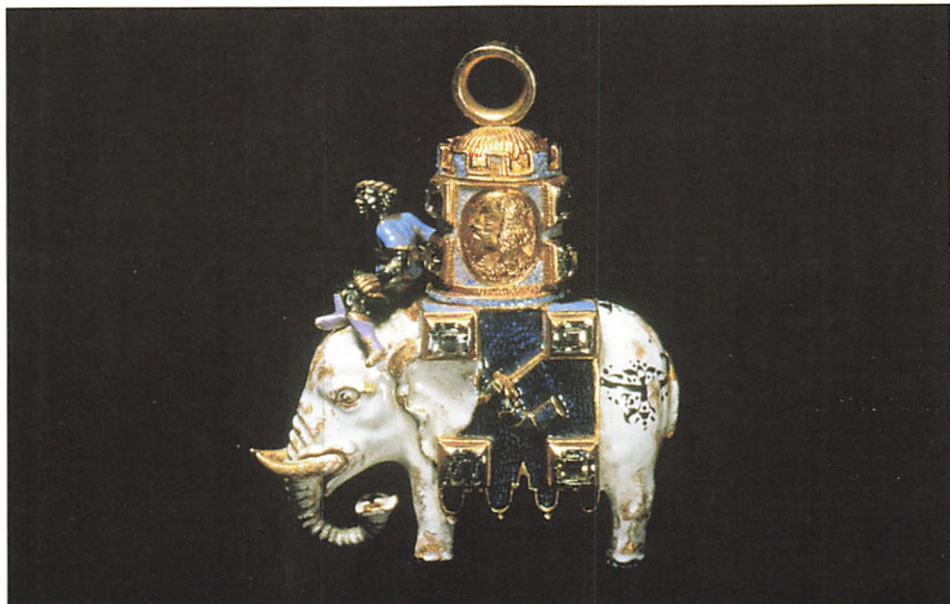

Ill. 4. Medalje med Christian IV og den væbnede Arm, 1617-25. Den kgl. Mont- og Medaljesamling, Nationalmuseet, København.
Medal with Christian IV and the Mailed Sword-Arm, 1617-1625. The Royal Collection of Coins and Medals, The National Museum of Denmark, Copenhagen.

I 1624 gik Christian IV ind i Trediveårskrigen og satsede generationers opsparede velstand. Det endte i et forsmædeligt nederlag, der satte Danmarks førerposition i Norden over styr og førte til Svenskekrigene. I begyndelsen af 1630'erne forsøgte Christian IV et politisk come-back som fredsmægler i Trediveårskrigen. Som anledning tjente kronprinsens bryllup i 1634, der blev fejret efter alle kunstens regler og kostede mere end statens indtægter i et år, vel den største fest i Danmarks historie. I denne forbindelse slog kongen nye riddere, både før og under selve brylluppet, og i begge tilfælde blev der uddelt elefanter, hvis dækken bærer et lille relief af Den væbnede Arm (ill. 5).²⁰ Med denne kombination slog Christian IV to fluer med ét smæk. Ved at vende tilbage til den traditionelle elefant nedtonede han det militære islæt, der kunne minde om nederlaget i Trediveårskrigen, mens armen på dækkenet fastholdt de tidligere ridders prestige.²¹ Det synes indlysende, at elefanten tillige fik en prominent placering under bryllupsfestlighederne, hvor den sachsiske komponist Heinrich Schütz forenede musik, ballet, teater og turnering i en ny og banebrydende total-propaganda. I det sidste af de optog, der ledsagede Christian IV og den udvalgte prins til ringridningen, var tre vogne. På den første kom Bajazeth som sindbillede på den krigsgale hersker, på den sidste fulgte Timur Lenk som den fredsbevarende regent, og på den midterste symboliserede en tårnbærende elefant med musikere det ondes forvandling til det gode. Næppe tilfældigt var dette tyrkiske optog den senere Frederik III's gave til sin storebror.²²

Fra 1633-34 var Elefantordenen atter rigets fornemste udmærkelse, og nu kom der fart over feltet. Fra omkring 1640 bærer Christian IV konsekvent ordenen på officielle portrætter, stik og buster, og fra 1649 gjorde Frederik III ordenen international gennem en massiv uddeling til udenlandske fyrster og allierede.²³ Det skabte behov for en ny orden til indenrigs brug, og lejligheden bød sig, da fødslen af enevældens første tronarving, den senere Frederik IV, skulle fejres i 1671. Som symbol valgtes Dannebrog, der ifølge sagen var dalet ned fra Himlen under Valdemar Sejrs korstog i Estland i 1219. Et genialt politisk skaktræk, der identificerede det nye styre med flaget og ligestillede Christian V med middelalderens største hærfører og lovgiver.

Som ophavsmand til Dannebrogordenen gælder Peder Griffenfeld, den unge enevældes borgerlige arkitekt og politiske lys. I al fald stod han bag lægen Thomas Bartholins bog fra 1676, der skulle bevise ordenens ælde.²⁴ Derimod synes Christian V at have ønsket en fornyelse af Den væbnede Arm. På Rosenborg findes tre forskellige modeller til nye ordenstegn, der alle bærer både Christian IV's og Christian V's monogram. Tillige kendes to ens relieffer af guld, antagelig en prototype på et nådestegn i lighed med malede og emaljerede miniatureportrætter af majestæten. På reliefferne lader den unge kong sig skue iført modedragt og allongeparyk, men også med hårpisk. Den marelok, der havde været den højeste mode i Paris omkring 1620, og som Christian IV havde holdt fast ved livet ud. Nu var den kun forklarlig som propaganda, der skulle signalere revanche over for Sverige. Det

Ill. 5. Elefantorden 1633-1634. Guld, emalje, tafelfelslebne diamanter. H. 5,1 cm. Rosenborg. *The Order of the Elephant, 1633-1634. Gold, enamel, tablecut diamonds. H. 5,1 cm. Rosenborg Castle, Copenhagen.*

lykkedes hverken Christian V at generobre Skåne, Halland og Blekinge eller at uskadeliggøre hertugen af Slesvig-Holsten-Gottorp, Sveriges allierede mod syd. Men hver gang Christian V forsøgte – under Den skånske krig i 1670erne og ved indlemmelsen af Slesvig i 1680erne – lod han sig afbilde med bedstefaderens marelok. Den blev et signal til samling, for havde Christian IV ikke givet sit øje i kampen for fædrelandet under søslaget ved Kolberger Heide?²³ Der var tale om en dybtfølt personlig identifikation, og man fristes til at spørge, om ikke Christian V, trods indstiftelsen af Dannebrogordenen, ville have genoplivet Den væbnede Arm som belønning, hvis han havde haft succes?

Både Christian IV og Christian V blev fanget af storpolitikkens realiteter og måtte kæmpe for en aktiv dansk placering i Europa. I de gode år for Trediveårskrigen, da den dansk-norske konge regnedes for at være den tredje rigeste fyrste i Europa, satte Christian IV ikke sit lys under en skæppe. Tag navnene på de mange nye byer i det langstrakte rige fra Nordkap til Altona: Christiania, Christianshavn, Christianspriis, Christianssand, Christianstad, Christianopel. Hvorfor ikke kongens arm som symbol på den højeste belønning – var den ikke folkets værn og rigets beskytter? Selvom vurdering eller propaganda på storpolitikkens vilkår? I dag vil de fleste sikkert synes det første. Men siden Christian IVs tid har Danmark da også

været på skrump, og i al fald siden 1864 har vi forklaret det for omverdenen og os selv ved at synges om "højere Bjerge" og "færre for lidt". Den nationale identitet blev en anden. Armen bringer bud fra en tid, hvor Danmark endnu mente at have en rolle at spille i Europa.

Noter

1. Inv. nr. 25-866.
2. Bente Gundestrup: *Det kongelige danske Kunstkammer 1737*. Bd. I. København 1991, nr. 746/45.
3. Nils G. Bartholdy: Den væbnede Arm, i *Siden Saxo*. 1998, nr. 1, s. 50. Georg Galster: *Danske og Norske Medailler og Jetons*. København 1936, s. 76, fig. 106-107, samt Holger Heide: *Danmarks og Norges Mønter*. 3. rev. udgave. København 1978, s. 50-51, fig. 98-101. Stempellerne er skåret af Johan Blum (ca. 1599-1668), som også anvendte motivet på en lugteflaske af valnød, der er på Rosenborg jfr. Jørgen Hein og Katia Johansen: *Sophie Amalie. Den onde dronning?* København 1986, kat. nr. 67.
4. Inv. nr. 7-181. L. 100,2 cm, jfr. Arne Hoff, H.D. Schepclern og Gudmund Boesen: *Royal Arms at Rosenborg*. Bd. I, nr. 22. København 1956.
5. Oliver Millar (ed.): Abraham van der Doordt's Catalogue of the Collections of Charles I, i *Walpole Society*. Vol. 37. Glasgow 1960, s. xiii og s. 147 nr. 22-23.
6. Steffen Heiberg, i *Weilbachs Kunstnerleksikon*. Bd. 2. København 1994, s. 155-156.
7. Hugo Johannsen, i *Weilbachs Kunstnerleksikon*. Bd. 8. København 1998, s. 41-48.
8. Hugo Johannsen & Birgitte Bøggild Johannsen: Kongens kunst, i *Ny dansk kunsthistorie*. Bd. 2. København 1993, s. 126-127 og s. 79-84.
9. Anna Maria Massinelli & Filippo Tuena: *Treasures of the Medici*. Milano 2000, s. 153.
10. Nils G. Bartholdy: Adelsbegrebet under den ældre enevælde. Sammenhængen mellem privilegier og rang i tiden 1660-1730, i *Historisk Tidsskrift*. Rk. 12, bd. V, hæfte 3. København 1971, s. 577-650. Se især s. 585 f.
11. Nils G. Bartholdy: Broderskab – selskab – ridderorden, i Tage Kaarsted og Mogens Bencard (red.): *Fra Korsridder til Ridderkors*. København 1993, s. 26-27.
12. Et hidtil upåagtet eksempel ses blandt de pretiosa, som Hans' datter, Elisabeth (1485-1555), der ægtede kurfyrst Joachim I af Brandenburg (1484-1535) i 1502, lånte sin bror, Christian II, i 1526. Blandt 27 smykker med fabelvæsener og dyr nævnes ikke færre end seks med elefanter:
1 Item das ersst vnd pest hefflen, mit dem helfanten, dar jnne stehet, ein demant, M wigt zcwenfundfunfftzig [52] gulden, die stein vnd perlen cossten. Hundert newvndzwantzig [129] gulden, vnd cosst zumachen dreyszig gulden, Auch stehet dar jnnen ein grosser sofy, sechs Robin tafeln, drey perlen
2 Item das ander hefflen mit dem helfant, dar jnnen ein demant Lylgen, wygt viervndfunfftzig gulden, die stein vnd perlen costen hundred vnd zcehen gulden, der macherlohn cost dreyszig gulden, Auch stehet dar jnn. ein grosz sofy, sechs robynn, neun perlen
3 Item das dritte hefflen mit dem Helfanten. Dar jnne ein grosser runder almaydynn, vnd zcwey demant, A, drey Rubynn, newn perlen, vnd wygt viervnd-

- funftzig gulden, stein vnd perlen costen, hundert vnd achtzehen gulden, vnd costt zumachen dreyssig gulden
- 4 Item das viert hefften mit dem helffanten, dar jnne stehent, sechs demant tafeln, ein grosz Robynn palasz, drey robyn tafeln, newn perlen, wygt zwenvndfunftzig gulden, stein vnd perlen, costen hundert. Sechsvndtzwantzig gulden, vnd costt zumachen dreyssig gulden
- 5 Item das funfte hefften, mit dem helffanten, dar jnne stehen, zwen grosz demant tafeln, ein roby(n) pallasz, ein robyn, neun perlen, vnd wygt, siebenvndviertzig gulden, die stein vnd perlen costen hundert gulden, vnd macherlohn costt dreyssig gulden
- 6 Item das sechste Cleinot mit dem helffanten, dar jnn stehet, ein grosz sofy, ein demant, zwen robyn wacken, newn perlen, vnd wygt funftzig gulden, stein vnd perlen, costen dreyvndsiebentzig gulden, costt zu macherlohn dreyssig gulden, jfr. *Diplomatarium Norvegicum*. 13. Samling. Kristiania 1891, s. 402-403.
13. Nils G. Bartholdy: Christian IIs våbener og Den gyldne Vlies, i *Heraldisk Tidsskrift*. Bd. 7, nr. 69. København 1994, s. 400. – Blandt de pretiosa, som Christian II medbragte i landflygtighed og som blevet vejet i Leipzig 12.10.1523 nævnes kun : Item j halsband aff guld met elefantther som veger xx lot, jfr. *Diplomatarium Norvegicum*. 18. Samling. Kristiania 1907, s. 234.
 14. Jørgen Hein: En elefant af purt guld – ordenstegnetnes historic, i Kaarsted og Bencard (note 11), s. 183-184.
 15. Georg Galster (note 3), fig. 29 (1590), 32-33 (1595-96), 41 (1603).
 16. Jørgen Hein, i Kaarsted og Bencard (note 11), s. 184-185.
 17. Inv. Nr. Tu. Mag. VII 35, signeret "DH Ao 1610 in prage", måske af David Hartmann, der blev tegnelærer for den udvalgte prins Christian i 1616, jfr. Rudolf Distelberger, i *Prag um 1600. Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II*. Essen 1988, kat. nr. 336.
 18. Hugo Johannsen: Regna Firmat Pictas. *Eine Deutung der Baudekoration der Schlosskirche Christians IV. zu Frederiksborg. Hafnia*. Copenhagen Papers in the History of Art. 1974, s. 87.
 19. Georg Galster (note 3), fig. 44.
 20. Roscnborg, inv. nr. 3-119a.
 21. På portrætter bærer Jørgen Brahe (Gaunø 337) og Palle Rosenkrantz (Roscnholm 94), begge udnævnt i 1633, såvel som Christen Thommessen Sehested (Frederiksborg A 7773), udnævnt i 1634, alle en elefant med Den væbnede Arm. Det gælder ligeledes Christian Friis, der havde fået Den væbnede Arm i 1616 og som i 1634 fik en elefant i stedet (Frederiksborg A 8987).
 22. Mara R. Wade: Triumphus Nuptialis Danicus. German Court Culture and Denmark, i *Wolfenbütteler Arbeiten zu Barockforschung*. Bd. 27. Wiesbaden 1996, s. 196-204.
 23. Det må understreges, at denne internationalisering begyndte før enevælden. I 1649 fik bl.a. Johan Mauritz af Nassau Elefantordenen, jfr. Mogens Bencard: Why Denmark? The Gift of Johan Mauritz to Frederik III, i *Albert Eckhout returns to Brazil 1644-2002*. Recife 2002, s. 284. Senere hørte Frederik III, at Johan Mauritz ikke bar den, og ved kejserkroningen i Frankfurt am Main fik Christian Rantzau til opgave at undersøge sagen. Han kunne berette, at Johan Mauritz både bar

- ordenen, og at hans vogn var bemalet med malteserkorset omgivet af et blått bånd med en hængende elefant, jfr. RA TKUA Kejseren. Gesandtskabsrelationer nr. 27.
24. De equestris ordinis Danebrogici ... origine ... dissertatio historica, jfr. Nils G. Bartholdy, i Kaarsted og Bencard (note 11), s. 49.
25. Jørgen Hein: Den store bedstefader. Christian V og Christian IV myten, i *Historisk Tidsskrift*. Bd. 93. København 1993, s. 322-339.

Summary

Christian IV's arm. Symbol and identity

In the Royal Danish Collection at Rosenborg Castle there is an arm of cast lead (ill. 1) that comes from the Cabinet of Curiosities. In inventories from 1737 and 1690 it is described as the Arm of Fredrik III (1609-70), but in the first inventory from 1674 the arm is anonymous. A nearly identical arm appears, however, in the inventory of Charles I's "Cabinet Room" in Whitehall. There are two versions of that inventory, compiled by Abraham van der Doort in 1639. The first version reads "an Armc of plaister moulded by Stenwinckle upon the very life on the king of Denmarks Arme", while the second version adds the specific detail "tu de elbow auff te king". Charles I was the nephew of Christian IV (1577-1648). Abraham van der Doort had a relative, Jacob van Doort, who served as a portrait painter to the Danish court in the years 1606-25. Finally, the Stenwinckle mentioned must be one of the Steenwinckels, a family of Flemish architects who were

entrusted with making the sepulchral monument of Christian IV in 1614 (ill. 2). All the evidence suggests that the arm must be a life cast of Christian IV's right arm.

This assumption is further supported by the fact that the arm's hand holds the handle of a marshal's baton or a sword, and by the existence of two related symbols. The first is the Order of the Mailed Sword-Arm from 1617 (ill. 3), which Christian IV bestowed on 12 veterans from his victorious war against Sweden in 1611-13. The other is seen on a medal with Christian IV defending righteous Protestantism. This medal must have been struck before the king entered the Thirty Years War in 1624 (ill. 4). Perhaps Christian IV intended the Order of the Mailed Sword-Arm to replace the Order of the Elephant which he had inherited from his ancestors and had himself used in his youth. If so, Denmark's defeat in the Thirty Years War made such a course impossible, and Christian IV reverted, in two stages, to the Order of the Elephant. In 1633 and in 1634 he bestowed Elephants whose caparison was adorned by the Mailed Sword-Arm (ill. 5). From c. 1640, when Christian IV started to have himself depicted with the Order of the Elephant, the Mailed Sword-Arm had been removed. Yet the symbol of the Mailed Sword-Arm did not disappear. In the 1670s Christian V (1646-99), who waged war against Sweden and patterned himself on his grandfather Christian IV, had models made for a projected revival of the Mailed Sword-Arm.

Translated by Joan Davidson

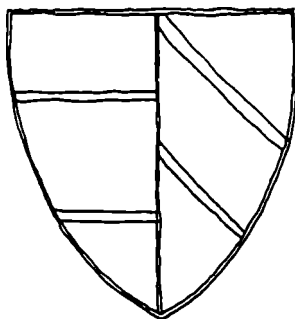
Heraldica varia

Vapenfynd

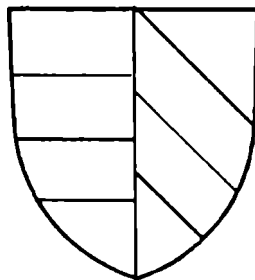
SKÖLD: kluven, 1. bjälke, 2. balk.

På en gård i Östra Skrävlinge, strax öster om Malmö, har påträffats en s.k. skröning (metall-sköld påsydd som dekor på klädesplagg och kyrkliga textilier) med detta vapen. Enligt antikvarie Anders Reinsnert ägdes gården från 1100-talet fram till reformationen av ärkebiskopen i Lund. Sköldens indelning är en dubbel häroldsbild och har sin närmaste motsvarighet, som jag kan finna, i en sköld tillhörande biskopen i Skara Sigge Uddsson, som är känd tidigast 1405, och som dog 1435. (SMV s. 850, A¹). Han besökte kyrkomötet i Konstanz, som ägde rum 1417-18. Om han under resan gjort uppehåll på lundabiskopens gård i Östra Skrävlinge är tänkbart. Han förde en sköld som var kluven, 1.tre ggr delad, 2.tre ggr styckad. Att skölden har en 1300-talsform behöver i detta fall inte inverka på en tidsbestämning. Egentligen kan man se dessa båda sköldemärken som en kombination av två vapen i en kluven sköld. Jag vill därför ställa frågan till tidskriftens läsare. När började man att förena två vapen, sitt fäderne og moderne eller en mans och hustrus vapen i samma sköld?

Jan Raneke

Vapenfyndet på biskopsgården i Östra Skrävlinge.

Biskop Sigge Uddssons i Skara vapen.

Heraldisk litteratur siden sidst

Ny teori om bomærker

Tuve Skånberg: *Glömda gudstecken. Från fornykyrklig dopliturgi till allmogens bomärken.* Lunds Universitets Kyrkohistoriska Arkiv. Lund 2003. ISBN 91-89515-06-4. Pris: SEK.: 250,-.

Vi kender fortidens bomærker som enkle stregfigurer benyttet af borgere og bønder som ejendomsmærke, som signatur og som seglmærke, altså meget svarende til anvendelsen af våbener. De uprætentløse mærker har ikke været genstand for større interesse, men nu er der skrevet en doktorafhandling om emnet, hvilket i sig selv er opsigtsvækkende. Forfatteren er riksdagsmedlem og præst i Skillinge, Skåne; han har på grundlag af et stort antal eksisterende bomærkeudgivelser – i alt omfattende 27.595 mærker – sat sig for at forsøge at finde oprindelsen og nøglen til bomærkerne, et kæmpemæssigt og ambitiøst projekt.

Skånberg vil bevise at bomærkerne har et kristent indhold og finder et vigtigt indicium herfor i det forhold at romerske skrivere i Ægypten fra år 380 begynder at tilføje mærker af korsform til deres navn, åbenbart som følge af et påbud fra oven. Denne iagttagelse knytter Skånberg til kristendommens officielle indførelse i Romerriget i 390 og til kejser Konstantins drøm natten før slaget ved den milviske bro 312, hvor han fik åbenbaret kristogrammet, en sammenskrivning af de græske bogstaver X (Chi) og P (Rho), det 'tegn, hvorunder han skulle sejre'. Dette tegn er en korsform, og det var også korstegnet hvormed den kristne blev indviet ved dåben. Med dette som udgangspunkt undersøger han nu grundformerne af samtlige bomærker i sit materiale og når frem til at de alle på nær syv har et kristent symbolindhold. Han sammenholder dem med tegn på tidligmiddelalderlige mønter, med

kalendertegn (som ofte refererer til helgener), mærker på kirkedøre m.v. På denne måde når han frem til at f. eks. trekanten står for treenigheden, at alle former for kors er Kristus-monogrammer (dette gælder også Tau-korset samt den meget almindelige grundform der ser ud som et firtal, ofte kaldet merkurstav). Kombinationer af IHS, IHC, IS, IE tolkes som Jesus-monogrammer, ligeså den almindelige type der kaldes kedelkrog. Piltypen tolkes som en variant af Tau-korset. Den ofte forekommende A-form bliver også til et Kristus-symbol (Alfa og Omega), selv runen for F kommer på denne måde til at stå for Kristus, idet den er det første tegn i runealfabetet.

Det var ifølge Skånberg reformationen der gjorde en ende på kendskabet til bomærkernes kristne symbolindhold. "På mindre än ett århundrade förlorades bomärkenas rika symbolik i glömska, med dess då redan mer än tusenåriga rötter i fornykyrkans dopritual och dess djupa teologiska reflexion och förståelse". Et af argumenterne for denne opfattelse er at den danske runolog m.m. Ole Worm (ikke

"Glömda gudstecken"s omslagsillustration forestiller bomærker fra Medelpad. Älvsborgs lösen 1571.

Worms!) i 1636 anser bomærkerne for at være sammenskrivninger af ejerens navn i runcr.

Det er en imponerende bygning Skånberg har fået rejst, men der er mange løse ender i mønsteret. For eksempel ved han at der findes bomærkeforekomster som er ældre end kristendommen, men han giver ikke nogen forklaring på hvordan de adskiller sig fra de senere, "kristne" bomærker. Et nok så alvorligt punkt er hans manglende imødegåelse af Ole Worms forklaring. Den afvises blot uden argumentation, ret stærkt i betragtning af at Worm levede og virkede mens bomærkerne endnu blomstrede. Men Skånberg forbigår også at Worms forklaring er blevet underbygget af andre, heriblandt undertegnede i dette tidskrift (nr. 51, marts 1985, s. 23ff). Han kender heller ikke artiklen "Bogstaver forklædt som bomærker" om ejerinitialer i latinske bogstaver der er givet form som traditionelle bomærker (Heraldisk Tidsskrift, nr. 28, oktober 1973, s. 377ff). I den forbindelse er det utilfredsstillende, når Skånberg i kapitel 11 viser de 76 bomærker i en samling fra Grudbo på Sollerön fra forskellig tid og forklarer deres symbolindhold, men undlader at anføre ejernes navne, der kunne give en anden forklaring på bomærkernes udformning.

Anmelderen kan ikke tilbageholde nogen ærgrelse over at se sit med megen nøje konstruerede bomærkesystematiseringsskema i bogen "Helsingørs bomærker" (1968) blive tilskrevet en anden bomærkeforsker, og må også protestere mod bemærkningen om at dette system kun kan rumme en fjerdedel af bogens bomærker; det drejer sig faktisk om 501 af et samlet antal på 755, nemlig alle dem der har lodret hovedstav.

Det er enhver bomærkeforskers drøm at "løse bomærkernes gåde". Tuve Skånberg har ydet et begavet og tankevækkende forsøg på i

en videnskabelig form at forklare mærkernes former som led i et stort, kristent system, men han glemmer at fordi et mærke kan henføres til kristne begreber eller hellige personer, er det ikke sikkert at bomærker af samme form gør det. Gåden er ikke blevet løst, men vi kan glæde os over at have fået endnu et bud på bomærkernes komplicerede oprindelse.

Allan Tønnesen

Sigill

De medeltida sigillen har på flera sätt aktualiserats i Norden under senare år. Detta har underlättats genom samarbete över gränserna mellan professionella inom området.

För några år sedan genomfördes en inventering av bevarade sigillstammar i de nordiska länderna. Detta arbete avslutades i juni 1999 med ett seminarium i Roskilde och därefter med ett offentliggörande i tryck av de dittills vunna resultaten. (*Middelalderlige seglstamper i Norden*, Roskilde Museums Forlag 2002, red. Michael Andersen och Göran Tegnér, kan beställas på Roskilde Museum, Sect. Ols Gade 15, DK-4000 Roskilde, och kostar 150 Dkr.)

Nu föreligger också en väl genomarbetad rapport på engelska om vården av de ofta skadade originalavtrycken i vax. Också detta är ett nordiskt samarbete, nu mellan sigillkonserveratorer i Köpenhamn, Oslo och Stockholm. Utgivare är Marianne Lund Petersen, numera vid Det Arnemagnæanske Institut vid universitetet i Köpenhamn. (Skriften *Wax Seals* kan beställas på Landsarkivet for Sjælland, Jagtvej 10, DK-2300 København N, och kostar 185 Dkr.)

Utgångspunkten för projektet var att några av de kemikalier som behövdes för behandlingen av sigillen inte längre stod att uppbringa. Dessutom var man osäker på orsaken till sigillens degenerering och fruktade att gängse metodik, i huvudsak utarbetad i Stock-

holm, inte var optimal. Utgivaren redovisar detta i ett inledande kapitel, som beskriver arbetets uppläggning och fortgång.

Jørgen Bech-Andersen från Hussvamp Laboratoriet i Vedbæk, Danmark, presenterar flera rapporter om de undersökningar som vidtagits. Konservatorerna Siegfried Heim, Lena Westling Karlsson (Stockholm), Brita Nyquist (Oslo) och Marianne L Petersen redovisar utförligt den konserverings- och vakuumbehandling som nu tills vidare prövas. – Den rikt illustrerade volymen innehåller också kortfattade historiker över sigillvården i Danmark, Norge och Sverige, författade av konservatorerna i respektive land. Avslutningsvis finns ett kapitel om biodling och vax genom tiderna av Erik Husberg, som bedrivit ingående forskning på området.

Marianne L Petersens inledningsavsnitt utmynnar i de slutsatser man kommit fram till och invider till vidare diskussion och forskning. Arbetet ger en god grund för ytterligare undersökningar och påvisar att flera frågeställningar ännu står öppna. Det är bara att hoppas att det går att finna möjligheter – inte minst ekonomiska – för en fortsättning av det så ambitiöst påbörjade projektet. Sigillen utgör ju ett i princip omistligt arv från de nordiska ländernas jämförelsevis källfattiga medeltid.

Clara Nevéus

Her kommer jeg !

Steven Ashley: Medieval Armorial Horse Furniture in Norfolk. *East Anglian Archaeology*, Report 101, 2002; 80 p., 246 fund på 26 figurplancher og 6 fotoplancher, £ 15. Bestilles gennem www.caareports.org.uk eller e-mail: Phil.McMichael@cssexcc.gov.uk

Små graverede eller emaljerede metaldimser findes fra tid til anden som jordfund ved

arkæologiske udgravninger, men de får sjældent megen opmærksomhed. Måske med rette, for ingen kunne hjælpe Mette Svart Kristiansen (Heraldisk Tidsskrift, nr. 62, 1990, side 91), da hun prøvede at få indkredset ejermænd til et 1200-tals miniatureskjold. Omtalen af det lille (knap 6 x 5 cm) skjold af forgyldt bronze fra benediktinemonneklosteret Vor Frue i Randers er en af de få beskrivelser af heraldisk bijouteri fra middelalderen i en nordisk publikation. Og det eneste forslag, selskabets bedste hoveder kunne komme frem med, var et i den sammenhæng suspekt fransk navn, *Franc d'Angleur*, for en rød skråbjælke over et sølvblåt fra venstre fem gange skrådelte felt.

Denne lille artikel illustrerer klart arkæologens tre problemer: funktion, alder og ejer. Fundstedet kan, som i dette tilfælde, give en omtrentlig aldersbestemmelse, men funktionen er ofte diskutabel (her var forslaget et vedhæng på et våbenbælte). Ashley beskrev i *Heraldry Gazette* 1999 nr. 71 side 3 en tøj- eller papirclips (?), hvor våbenkombinationen viser tid (1397-1400) og ejer (Thomas de Spencer, Earl of Gloucester). Og det kræver kontrolleret fantasi at forklare, hvorfor ejeren var på stedet. Det indendørs fundsted sandsynliggør bæltehypotesen. Dog er det næppe en nonne, men en besøgende slægtning, gæst eller visiterende prælat, der har båret det.

Bæltedekorationer – udover spænder – ligger udenfor anmelderens erfaringsområde, men er et oplagt emne for et kommende studie. Steven Ashley's bog dokumenterer på fremragende vis en alternativ hypotese. Det lille skjold med kun én øsken, kunne meget vel været båret ikke over mandens vom, men fremmest på hestens bringe.

Dekoreret seletøj ses også i vore dage ved festlige lejligheder og enhver besøgende på en herregård, kro eller frilandsmuseum har til

Eksempler på seletøjsudsmykning fra samlingen på Norwich Castle Museum. – Foto: D.Wicks, fra Ashley 2002.

overflod stiftet bekendtskab med denne type grove hørse brass beslag eller med de lige så populære påsyede muslingeskaller. Ingen af disse fremhæver på tilfredsstillende vis ejermandens status – eller bærerens herres, for det var i lige så høj grad følget som herren, der skulle vise dette. Og våbenmærker, skjolde og badges, er skabt til at vise herkomst og status. I højmiddelalderen, og navnlig populært i 1200-tallet, var påsyede eller vedhængte våbenskjolde på seletøj meget populære og findes hyppigere end man tror ved detektorundersøgelser. Bogen diskuterer 246 fund inden for et område på 600 km² eller mindre end Sjælland, men nævner at tilvæksten af denne type dimser, med og uden heraldik, var 400 inden for kun 10 år.

Ud over Ashley's fremragende aftegninger i

målestok 1:1 og fuld blasonering rummer bogen en systematisk beskrivelse efter våbenmærke af hvert fund (heraldisk nøgle) samt et alfabetisk register over ejerne til de 49%, det er lykkedes forfatteren at identificere. I parentes bemærket er det en underholdende og lærende pausaktivitet at søge at bestemme de uidentificerede (nr. 206 er ikke en person, men The Cinque Ports – formentlig uldkøbmændenes selskab (the Staple) i de fem kanalhavne) eller at finde (de få) tvivlsomme bestemmelser. Både tegninger og farveillustrationer viser kvaliteten og detailrigdommen i mange af de små skjolde. Deres brug vises med eksempler fra gravsten, akvamaniler og miniaturemalerier. Produktion, fremkomst og problemerne med identifikation diskuteres kortfattet men indgående. Det gennemgående indtryk er at de

fundne genstande er tabt af rejsende, kun sjældent kan ejermærket forbindes med lokale herremænd.

Afslutningsvis skal anmelderen fremhæve den omfattende bibliografi og henvisningerne til andre samlinger af seletøjsvedhæng og kommende beskrivelser af disse. Afhandlingen indbragte Steven Ashley det engelske Heraldry Society's diplomeksamen i heraldik – en velfortjent anerkendelse af et forbilledligt arbejde inden for det forsømte felt – anvendt heraldik.

Steen Clemmensen

Armorial Bellenville – enigma eller vademecum ?

Michel Pastoureau & Michel Popoff: *l'Armorial Bellenville*. 2 bind, kommentar og faksimileudgave i naturlig størrelse (155 x 240 mm), 387 sider + 144 farveplancher, indbundet. ISBN 2-9517417-2-3. Éditions du Gui, 2004, F-74210 Lathuile (Haute-Savoie), contact@editions-du-gui. fr. 320 €.

Fransk heraldikis siamesiske tvillinger, Pastoureau & Popoff, har gjort det igen. Nok en dyrtobinds faksimile udgave af en middelalderlig våbenbog er til beskuelse. Om den er for dyr for formålet, må læseren afgøre. Også denne gang gælder det en af det franske nationalbiblioteks skatte, Bellenville-våbenbogen, *ms. fr. 5230*, der bliver udsendt i en tilstræbt oprindelig form. Formatet er korrekt, og papir-, foto- og farvekvaliteten er så fin, at man næsten glemmer, at originalen er fremstillet på det fineste pergament. At læse i denne udgave er næsten som at sidde med originalen i hånden, og man må hele tiden gøre sig selv opmærksom på, at farver med tiden trænger gennem det fine, transparente pergament og kan ændre udsendet af de våbener, der betragtes.

Introduktion, bibliografi og alle kommentarer er samlet i det medfølgende tekstbind, hvilket giver en behagelig læsning, hvor man kan studere billede og tekst samtidig. Men teksten er også denne udgaves svage side. Ikke at den er dårlig, tværtimod. Kommentarerne til de enkelte våbener er en udbygning af Léon Jéquier's fra den tidligere udgave, illustreret med hans egne fremragende aftegninger af hver enkelt side (*Cahiers d'Heraldique V, Ed. Léopard d'or, 1983*).

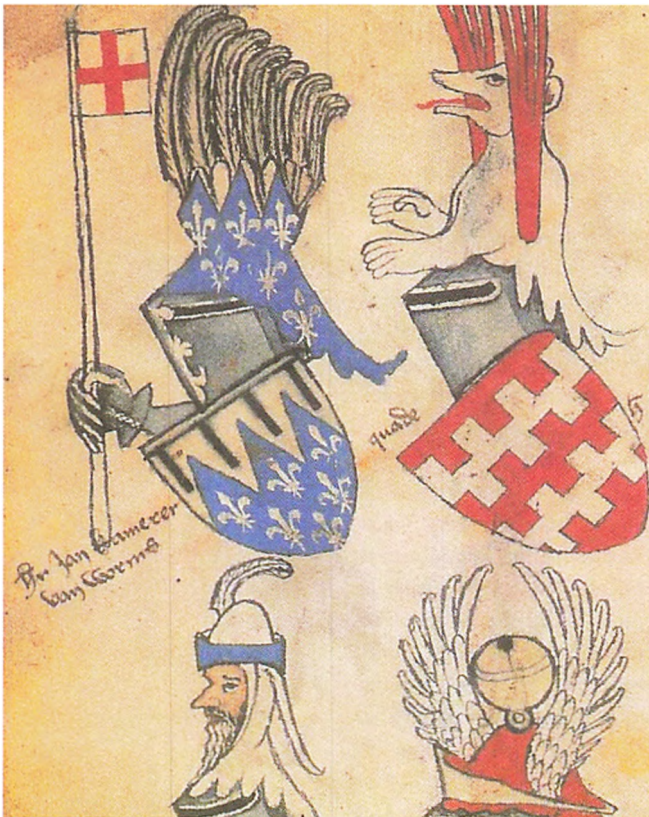
Tiden, økonomi og den da til rådighed værende plads krævede at kommentarerne dengang blev holdt sparsomme og på en meget koncentreret form. P&P har fået mulighed for en mere læsbar kommentar, har kunnet trække på nationalbibliotekets store samlinger og de mellemliggende 20 års videnudbygning. Så de enkelte forslag og konklusioner er blevet bedre dokumenteret, men heller ikke mere. Transskriberingen er bedre og det er lykkedes P&P at tilføje omkring 30 nye identifikationer og anmelderen kan nok føje 15-20 ekstra til, så af bogens 1740 våbener er det kun 131 våbener, som mangler en uafhængig dokumentation. At 'forbedringen' ikke er større, kan ikke lægges P&P til last, for de resterende var allerede identificeret af Jéquier. Det siger ikke så lidt om denne, nu afdøde, heraldikers viden, evner og netværk at identificere mere end 90% af indholdet i en 600 år gammel våbenbog med segmenter fra næsten alle egne af Europa, og som indholder mange ufærdige våbener og hvor mange er anonyme eller med ulæselige/uforståelige navne.

Den nye udgaves største svaghed i forhold til 1983-udgaven er det begrænsede ambitionsniveau. P&P har eksplicit tilrettelagt udgaven som en solid basis for (andres) fremtidige studier. Argumenterne herfor leveres i det glimrende essay, der udgør den 30 siders introduk-

tion til værket. Et af dem, at en veldokumentet, kritisk udgave kræver mange lokalkendte forskeres medvirken, kan let illustreres. Se blot på det lille Holsten-segment, hvor de manglende identifikationer simpelt kan suppleres ud fra Achen's Danske adelsvåbener (Politikens Forlag, 1973). Men *Bellemeville* er ikke en hvilken som helst ikke tidligere udgivet kilde. Nok er den en af de smukkeste tegnede våbenbøger, upågtet frem til 1949, men der findes allerede en på de fleste områder udmærket kommenteret aftegning – og for det

tredje findes der en indgående analyse af struktur og indhold fra Jéquier's side.

Hvor den solide løbende kommentar er udgavens vademecum bliver indledningen dens enigma. Hvorfor videregives Jéquier-udgavens allokering af personer til de enkelte våbener, mens analysen og de konklusioner, allokeringen bygger på og samtidig understøtter, udelukkes? Uden at betvivle den generelle strukturodeling i 57 segmenter, antyder P&P en vis tvivl om dateringen af visse afsnit og om tolkningen af en del af de sidste 11-13 seg-

Fornemt grafisk håndværk i Bellemeville fo.66v1-2 for Kammerer von Dalberg (med en fane fra Tyske Orden) og et medlem af slægten Quadt.

menter, som turneringsdeltagere eller korsfæ-
re til Østersøområdet. En hel del af Jéquier's
dateringsforslag bør nok revideres, og anden-
delen læses i sammenhæng med materialet om
Den tyske Orden (*W. Paravicini, Die Preussen-
reisen des europäischen Adels. I + II. 1989+
1995*), men selv om P&P ikke ønsker at gå ind
i en nærmere analyse af struktur og indhold,
burde i det mindste konklusioner og nøgleta-
beller fra Jéquier's arbejde være videregivet.
Værket kan i dag ikke læses uden at forholde
sig til det. Det er ikke fordi argumenter og
konklusioner er tidløst uimodsigelige, men de
er det hidtil bedste forsøg på at opløse det
første af de enigmaer, der knytter sig til våben-
bogen.

Det har været indlysende fra den første
præsentation i 1949 at stil og indhold er meget
cns i *Bellenville* og *Gelre* våbenbøgerne (*C.
van den Bergen-Pantens: Gelre, BR Ms.15652-
56, 1992 = P.Adam-Even, Arch.Herald.Suisses,
1971*). Desuden har de begge tegninger af
herolder iført hertugens af Gelderns liber.
Man har foreslået at de skulle være fremstillet
af samme sæt af personer, at *Bellenville* skulle
være et forarbejde til *Gelre*, eller at de er helt
uafhængige. Hvis Jéquier's dateringer står til
troende er *Bellenville* lidt ældre. P&P udbyg-
ger i deres introduktion argumenterne for at
produktionen er sket på løblade over en læn-
gere periode, måske 1370-1400 (jf. *Heraldisk
Tidsskrift* 86:280-281). Næsten halvdelen af
indholdet er ens, men ikke i samme orden og
med flere hjelmtegn i *Gelre*. Med lidt tålmo-
dighed, en database eller godt med pen og
papir kan det vises, at ingen af dem er en kopi
af hinanden, og det vil være (næsten) umuligt
at ekstrahere fra den ene til den anden. Men
der er også argumenter for det modsatte. Det
danske segment i begge indeholder ganske få,
men ens våbener. *Bellenville* har Dannebrog på

skjoldform, hvilket ikke betyder noget, og et
Slesvig ekstra, men kongen og drosten (Hen-
ning Podebusk) øverst og kongens markante
modstander, Henneke Limbæk, nederst på
siden, hvor *Gelre* har Limbæk på næste side.
Ligeledes suggestivt, men ikke afgørende, er
det aragonske segment, næsten ens i våbener
og navnetekster, men med en interessant fejl-
placering af navne for BEL:147+154+149 i

Valdemar Atterdag og hans drost, Henning
Podebusk, i *Bellenville* fo. 4v .

GEL:671-673, hvor don remont de vila nova blev til Vilaragout og Vilanova til Louis, som selv blev til det korrekte Cerbellon. Formentlig har de trukket på samme kilde, men hvordan – eller har de i stedet byttet løse blade på samme arbejdsplads? Der er adskillige muligheder for at lege detektiv tilbage.

Det andet enigma, der skal berøres her, er bogens formål og anvendelse. Der synes ikke at være væsentlige sene tilføjelser, men til gengæld er der rigtig mange ufærdige våbenskjolde og de synes at være ordnet såvel fra top som fra bund – uden umiddelbart erkendbart system. Og flere må have arbejdet samtidigt. Nogle med tegningen andre med farvelægningen, der synes at være sket på samlebandsvis – i dag rødt, i morgen blå. Det kan ikke ses på en aftegning, men som P&P antyder, det er klart i faksimile. Over de fleste våbener er der 2 sæt (ofte enslydende) navne – igen er P&P svævende. *Bellenville* kan umiddelbart set ikke være et præsentationsstykke, men er det den håndbog for herolder, som P&P foreslår? Et vademecum, når arbejds giveren kræver at vide hvem gæsten, modstanderen eller turneringsdeltageren er? Er det sandsynligt, at en ikke overvældende godt lønnet funktionær ville sætte flere hjælpere, for ikke at sige købe service i et atelier, til at fremstille en bog med næsten 2000 våbener på 72 ark dyrt pergament – strække arbejdet over 30 år – og ikke gøre det færdigt!

Det sidste enigma er hvorfor våbenbogen kunne holde sig skjult i så mange år og hvorfra stammer den. P&P's udbygning af den kendte historie omkring Anthoine de Beaulaincourt, herre til Bellenville, guvernør over Lille og Ordenen Toison d'or's våbenkonge fra 1549-59 er som ventet eksemplarisk og samler sig om fejlindeksering og anskaffelse i slutningen af 1600-tallet. Men også her kunne man have

givet introduktionen lidt mere krydderi. Informationerne i middelalderens våbenbøger blev genbrugt. Indhold fra *Gelre* lever videre i *Bergshammar* og materiale (tyskere) fra *Bellenville* supplerer dele af en *Bergshammar-klon* (nederlandere) og en af de mange *Urfé*-varianter (franskmænd, måske ms. fr. 5228) i *Armorial le Blancq* (*BnF ms. fr. 5232*) fra Lille omkring 1560. Et par overbibliotekarers og fremragende heraldikers professionelle synspunkter på dette sammenfald, hvorfra 5229 og 5231 stammer og det ovenfor nævnte, ville have udvidet denne udgave fra at være et forbedret vademecum for en middelalderheraldiker til en nøglekildeudgave. Det er rigtigt, som P&P skriver at ny viden vil ændre selv den grundigste kritiske redigering og kommentering, men uden fortsat diskussion, nye argumenter og dokumentation forbliver selv den flotteste samling farvebilleder blot en teborde-dekoration.

Steen Clemmensen

Heraldisk Selskabs elektroniske nyhedsbrev

Så er de første skridt henimod etableringen af et elektronisk nyhedsbrev taget.

Medlemmer, der ønsker at modtage nyhedsbrevet, bedes sende deres e-mailadresse til redaktøren, stud.mag. Ronny Andersen på roand00@student.sdu.dk. Ligeledes opfordres medlemmerne til at sende bidrag til nyhedsbrevet til samme adresse, eller via almindelig brevpost: Ronny Andersen, Spangsbjerg Møllevej 42 A, 6700 Esbjerg.

Nyhedsbrevets indhold vil være en smule lettere end tidsskriftet, og der vil være plads til både de alvorlige og mere kuriøse indslag. Det første nyhedsbrev forventes at udkomme i løbet af vinteren 2004-2005.

Jan Raneke, 90 år Heraldikens grand old man

Heraldikern, fil. dr. Jan Raneke, Lomma, fyllde 90 år den 5 april 2004 och reserverade dagen för vänner och bekanta. Den närmaste familjen – 34 personer – barn, barnbarn jämte ingifta och associerade firade jubilarerna. Lika många som avkomlingarna är, lika imponerande är Jans meritlista.

Jan Raneke föddes i Lund 1914 och växte upp vid Torget i Piratens Vollsjö. Det blev konst- och reklamutbildning i Stockholm 1936. Under andra världskriget var Jan förlagd i Västergötland, där han träffade sin blivande maka Ulla, som skulle finnas vid hans sida under 58 sällsynt lyckliga år medan familjen växte. Från 1944 verkade Jan som reklamchef vid olika företag i Skåne och familjen slog 1957 ned bopålar i Lomma.

Jans stora intresse för heraldik, läran om heraldiskt vapen, har dokumenterats på många sätt. 1959 var han med om att grunda Societas Heraldica Scandinavica och 1963 Skandinavisk Vapenrulla. 1967

är Jan medförfattare till *Svenska Adelns Vapenbok*. 1969 skrev Jan in sig vid Lunds universitet och 1975 disputerade han där på avhandlingen *L'armorial Bergshammar – en medeltidsheraldisk studie*. 1981 invaldes Jan i Svenska Nationalkommittén i Stockholm. Åren 1982-85 utger Jan sitt stora verk *Svenska Medeltidsvapen I-III*, det första standardverket om medeltidssläkters heraldik, genealogi och ägor i nuvarande Sverige i en och samma bokserie. 1986 utarbetar Jan på uppdrag av Nationalkommittén *Nordisk Heraldisk Terminologi*. 1989 beställer Danmarks Amtsråd ny formgivning av Amternas vapen. 1990 utger Jan *Svensk Adels heraldik (En kulturhistorisk återblick)*. 1991 blir Jan ledamot av Académie Internationale d'Héraldique (stol nr 10) i Paris. Samma år erhåller han plakett med diplom från Confédération Internationale de Généalogie et d'Héraldique (Madrid). 1993 instiftar Jan med professorerna Hans Ahlmann och Birger Bergh sällskapet för

tvärvetenskap Ad Sciendum i Lund. 1998-99 publicerar Jan formgivning och beskrivning av Skånelandens vapen (i tidsskriften *Ale*). 1998 blir Jan utsedd till Hedersmedlem av Genealogiska Föreningen och 1999 till Hedersledamot av Societas Heraldica Scandinavica. 2002 erhåller Jan Svenska Heraldiska Föreningens förtjänstmedalj.

Listan kunde göras längre. Ett imponerande antal heraldiska vapen för släkter och officiella vapen har formats av hans eleganta penna liksom talrika fackpressartiklar. Ett uppväxande släkte heraldiker har fostrats i hans anda och har ännu mycket att lära, bland dem undertecknad som med glädje minns ett telefonsamtal 1980 från Jan – vårt första – och hans chosofria hälsning: “Vi kommer att få mycket med varandra att göra – säg

du....” Och det fick vi. Många stunder har jag suttit i Jans välfyllda arbetsrum i Lomma medan vi diskuterat heraldik och Jans Ulla brett läckra smörgåsar åt oss och låtit oss hållas.

Jan Rancke är i högsta grad fortfarande verksam. För att samla tankarna, meditera och sträcka de långa benen tar han dagliga cykelturer, även vintertid med snö och is och andra farligheter i trafiken. Hans ursprungliga vänsterhänthet medförde tidigare framgångar i Handbollens Skytte-liga. Jan är med egna ord “född skåning med tur, med god fysik, arbetskapacitet och inga nämnvärda motgångar före den 9 maj 1999” (då Ulla avled). Till detta fogar jag gärna och av erfarenhet humor, civil-courage, entusiasm och inspirationsförmåga.

Tor Flensmarck

Register til Bind 9 = 81-90

Registeret omfatter personnavne, stednavne, emner og begreber.
Sidetal efterfulgt af f eller ff betyder at stikordet er omtalt på denne og følgende side(r).
Alfabetiseret med "å" sidst, efter "æ/ä" og "ø/ö".

Udarbejdet af Allan Tonnesen og Poul Holstein.

Side 9 - 32 = nr. 81
Side 33 - 96 = nr. 82
Side 97 - 128 = nr. 83
Side 129 - 192 = nr. 84
Side 193 - 224 = nr. 85

Side 225 - 288 = nr. 86
Side 289 - 320 = nr. 87
Side 321 - 384 = nr. 88
Side 385 - 416 = nr. 89
Side 417 - 480 = nr. 90

A Complete Guide to Heraldry 400
A Grammar of Signs 283
A Treatise on Heraldry, British and Foreign 130
Abildgaard, Dorte Eggertsdatter 154, 158
Abildgaard, Eggert 152, 158
Abildgaard, Søren 253ff
Achen, Sven Tito 44, 176, 225, 459
Adam-Even, P. 460
Adel
 Danmark 13ff, 58ff, 90ff, 134, 148ff, 253ff, 289ff, 417ff
 England/Skotland/Wales 84ff, 105ff, 456f, 380f
 Norge 69ff, 289ff, 321ff
 Sverige 105ff, 125ff, 185f, 371f, 453, 89f
Aga-slægten, norsk 40f
Agnes, dansk dronning 48
Agnus Dei 211
Ahlefeldt, von, holstensk-dansk adelslægt 14f
Ahlefeldt-Laurvig-Lehn, Anna Sophie komtesse 295
Ahtisaaris, Martti 308, 310, 313
Aillettes 182f
Aix, Arles og Ebrum, katolsk metropolitanbispedømme 218
Akademisk symbolik 222f
Akantus 89f
Alaska, statsvåben 413
Albany Herald 412
Albueskinner 70f
Aldenburg, greve af 85
Alc kommune 22
Alexander den Store 390
Alexander III, skotsk konge 327
Alexandra, dansk prinsesse 9ff, 407
Alexandrine, dansk dronning 100
Alexy, Z.G. 410
Alkjær, Johan 9ff, 314, 405
Allegori 82, 205, 208f
Alleson, Nils 268

Alliancevåben 9f, 102
Almanach de Gotha 86ff
Almindelige figurer 231
Ambras Slot 396
American Grand Union Flag, The 414
Amerikanske flag 413f
Amerlinck, Teodoro 174
Amtsvåbener 196f
Anden nordiske heraldikerkonference (2003) 366ff, 436
Andersen, Absalon 429f, 437
Andersen, Håkon 181
Andersen, Michael 419
Andersen, Ronny 403f, 461
Andersen, Strange 429
Andersson, slægtsvåben 316
Andersson, Jonas 335f, 338f
Andersson, Per 77f
Andreas Pincerna 432f
Anetavle 18
Angell, norsk slægt 185
Angleur, Franc d' 456
Anna, dansk prinsesse og engelsk dronning 444
Anne, dansk prinsesse 9
Anne Cathrine, dansk-norsk dronning 444
Annuaire de la Noblesse de France 87
Anstis, John 176
Aragonien, våben 395
Arbejdstilsynet 250
Arbejderfaner 81f
Arizona, statsvåben 413
Armefeldt, Carl Gustav 299
Armorial du pays de Luxembourg 289
Armorial Général 129, 141
Arnbjörn fra Geimnes 321
Arndt, Jørgen 130, 139f, 142
Arne i Grasgarde 322, 325
Arras, våbenbog 280

- Artois 144
 Aschaneus, Martinus Laurentius 105f
 Ashburner, Robin 174
 Ashley, Steven 456ff
 Astrad Frakke 427f, 430
 Atienzas, Julio de 264
 Augusta, dansk prinsesse og hertuginde af Slesvig-Holsten-Gottorp 444
 Aukra kommune 139
 Austrått-borgen 144
 Avis de Portugal, Henrique de 379
- Babington, Lord Macaulay, Thomas 265
 Baden-Powell, Robert 85
 Baden-Württemberg 196, 203
 Bager, Einar 283
 Bagger 69ff
 Bagge, dansk-norske adelsslægter 69ff
 Bagge af Berga, svensk adelsslægt 188
 Bagge, Godekin 70ff
 Bagge, Hans 70ff
 Bajazeth 448
 Baldishol-tæppet 333
 Balduin hertug af Flandern 418
 Ballerup Kommune 193f
 Ballestad, Jens Hansen 205
 Bang II af Jylland, dansk adelsslægt 418
 Bang, Morten 418
 Bardewik, Henrik 424
 Barner, Hartvig Gotfred 295
 Barontitel, norsk 323
 Bartholdy, Nils G. 56, 74f, 171f, 177, 271, 275, 295, 366, 370, 403f
 Bartholin, Thomas 448
 Bastardstreng 79
 Bayeux-tæppet 333ff
 Beaufort, hertug af 86
 Beaulaincourt, Anthoine de 461
 Beaumont, baronet 85
 Bech-Andersen, Jørgen 456
 Bedingfield, Henry Paston 85
 Begravelsesvåben 89
Bellenville, våbenbog 258ff
 Bentinck, Timothy 85
 Bergehielm, Johan 285
 Bergen, byvåben 325
 Bergersen, Thorbjørn 35, 251
 Berghman, Arvid 283, 308
 Bergroth, Tom C. 74, 172f, 366f
Bergshammar, våbenbog 280, 461
 Berkentin, von, tysk-dansk adelsslægt 14
 Berner Schilden Holsten, H.H. lensbaron 18
Berry, våbenbog 280
 Bertouch, Julian Christian von 295
 Bertouch-Lehn, Eva Sophie Nathalie
 baronesse de 296
 Biafra 80
 Bibliografi 159f, 413
 Bielke, svensk adelsslægt 186, 188
 Bielke, Margaretha 59
 Bille Brahe, Jørgen Christian baron 192
 Birkerød Statsskole 406
 Birkin, Jane 85
 Biskopsvåbener 268
 Bjarkøy-slægten, norsk 42, 321f
 Bjarnesson, Jon 330
 Bjerring, slægtsvåben 316
 Bjønnes, Anders 340
 Bjørn, heraldisk 321
 Bjørn, dansk adelsslægt 301f, 419
 Bjørn Pincerna 427
 Bjørnsen, Johannes 419
 Blasonering 38ff, 78, 129, 131f, 146
 Blekinge, våben 282
 Blom, Græthe Authén 343
 Blomster, Tre 210ff
 Bockenhofer, Johan Jacob 116
 Boesch, Paul 251
 Bollebygd kommunde 21f
 Bolzano 386, 395
Bokmålsordboka 239
 Bolt, norsk adelsslægt 42
 Bomærker 116, 205ff, 212, 454f
 Bondesegl 205ff
 Boo, Johannes de 177
 Bordure 140
 Bornemann, Andreas 49
 Bornholm 177
 Bornholms Amt 194ff
 Borselen, greve af Ostrevant, Frank van 279, 281
 Bosendal, von, holstensk-dansk adelsslægt 14
 Bosnien, våben 395
 Botiler, Sir John 345
 Botsch, Christoph von 390ff
 Boulton, D'Arcy 271
 Bourbon, fransk kongeslægt 88
 Bourgogne, greve af Etampes, Jean de 281
 Bowles, Camilla Parker 85
 Brahe, Barbara 59
 Brahe, Thorkild 64
 Brandberg, slægtsvåben 409
 Brandenburg 48
 Bratberg, Terje V. 171, 179f, 224
 Bremanger kommune 231
 Bretagne 174
 Brevigh, Hanns 205
 Brienne, Engilbert greve af 85
 Britze, Friedrich 415
 Brixen 385, 389f
 Brocas-hjelm 400

- Brodreis de Kultz, bayersk slægt 344
 Bromma kyrka 285
 Brooke-Little, John 204, 251
 Bruce, Alastair 285
 Bruggency, Hermann von 52
 Brüggemann, Nicoline Antonette von 294
 Brynjulfsson, Sigurd 335f
 Brønnøy kommune 234
 Buchwald, von, holstensk-dansk adelsslægt 13f
 Budde, øselsk adelsslægt 297ff
 Budde, Frederik 184, 301f
 Budde, Vincentz 299ff
 Bugge, Helene 59, 64
 Bunge, Fr. G. 47
 Burgkmair, Hans 394
 Burgund, Karl den Dristige, greve af Charolais, hertug af 277
 Burgund, Maria af 392
 Burgund, Philip den Gode, hertug af 276, 281
 Burke, B. 130
Burke's Peerage and Baronetage 84
Burke's Royal Families of the World 87
 Bylander, Eric 173
 By- og Boligministerium, Det danske 199, 201
 Bysegl 33ff, 48
 Bysse, Sir Edward 411
 Bysted, Peter 200, 202
 Byvåbener 33, 48
 Bäckmark, Magnus 124f, 177, 282f, 373
 Bæltedekorationer 456ff
 Bø kommune 138
 Bøchmann, Catharina 357
 Bøggild Johannsen, Birgitte 13, 19
 Bökwall, Christer 25, 123, 177, 287
 Bølgesnit 36
 Bolle, Maren 148f
 Båtsfjord kommune 229
- Caccia-Memini, italiensk slægt 321
 Cadenas y Vicent, Vicente de 264
 Cadoret d'Estuer, fransk slægt 321
 Cailhness, John earl of 327
 Calder, Julian 285
 Cape Town, anglikansk bispedømme 219
 Cappelen, norsk slægt 354ff
 Cappelen, Arthur Sutherland 356
 Cappelen, Diderich/Diderik von 354, 357ff, 360f
 Cappelen, Frederick Wilhelm 356
 Cappelen, Gabriel 355, 357, 359, 361ff
 Cappelen, Georgine Martine Marie 363
 Cappelen, Hans 33, 35, 74, 172, 244
 Cappelen, Johann von 359, 361
 Cappelen, Jørgen von 356ff, 359, 362
 Cappelen, Susanna Anna von 356
 Cappelen, Otto von 362
- Cappelen, Ulrich Friderich von 355, 358f, 361f
 Cappelen Memorial Bridge 356
 Carcopino, kardinal 216
 Carl XII, svensk konge 299
 Carl Philip, svensk prins 373
 Carlsen, Nina Hveem 228
 Carrick Pursuivant & Lyon Clerk 411
 Carrington, baron 85
 Carter, Helena Bonham 85
 Castrum doloris 97
 Cator, Mark 285
 CD-ROM 185ff
 Cecilie af Oxlef 433f
 Cederström, Samuel 285
 Centrallitauen 80
 Cervantes, Juan de 378
 Charles I, engelsk konge 444
 Charlotte Amalie, dansk-norsk dronning 97
 Charolais, Karl den Dristige, hertug af Burgund, greve af 277
 Christian I, dansk-norsk konge 445
 Christian II, dansk-norsk konge 393, 447
 Christian III, dansk-norsk konge 53, 445
 Christian IV, dansk-norsk konge 443ff
 Christian V, dansk-norsk konge 291, 448f
 Christian VII, dansk-norsk konge 407
 Christiane, dansk prinsesse 408
 Christiansteen 291
 Christophersen, Axel 180
 Chrystie, Alison 361
 Churchill, Winston 85
 Ciborium 345
 Cicignon, de, slægt 289ff
 Cicignon, Erica Christina de 294f
 Cicignon, Friderich Christoph de 294f
 Cicignon, Friderich Gottske de 294
 Cicignon, Georges-Frédéric de 291
 Cicignon, Johan Caspar de 289, 291ff
 Cicignon, Johan Friderich de 294f, 298
 Cicignon, Ulrich Friderich de 294, 296
 Cinque Ports, The 457
 Clarenceux King of Arms 251
 Clemensson, Niels 255
 Clemmensen, Steen 75, 129, 280
 Cleremont, Raoul de 132
 Cole, Sir Colin 412
 Coleman, John Aloysius 214
 College of Arms 95, 120, 175, 284f, 410
 Confederate veterans flag 414
 Confédération Internationale de Généalogie et d'Héraldique 272
 Continental Flag, The 414
 Coote, Thomas 175
 Corneille, Pierre 130f, 147
 Corswant-Naumburg, Ingrid von 90, 105, 115, 285

- Coucheron, nederlandsk slægt 293f
 Coucheron, Anthony 291
 Coucheron, Willem 293
 Court of Chivalry 284
 Courtoisie 15, 58
 Crafoord, Eva 110, 115
 Craufurd, Alexander 105f
 Craufurd, William 107f, 113
 Crecy, Messire Gaucher de 132f
 Cronista Rey de Armas 264
 Cruse, Johan Zachris 285
 Cunningham, våben 289
- Dahrendorf, Ralf 85
 Dalberg, von, slægtsvåben 459
 Dale, slægtsvåben 316
 Dale kirke 338
 Dalmatien 395
 Dalsjöfors kommunedel 21
 Dalslandstjuren 26
 Dal, slægt 42
 Danckler, slægtsvåben 316
 Danmark
 Adel 13ff, 58ff, 90ff, 134, 148ff, 253ff, 289ff, 417ff
 Amtsvåbener 196f
 Dronningebisættelser 97ff
 Gejstlige våbener 424
 Gravstene 419f
 Kommunevåbener 44, 193ff, 225f
 Kongevåben 9f, 47f, 97ff, 388f, 393, 407f
 Prinsessevåben 9ff
 Rigsvåben 53ff, 171, 193ff, 199, 407f
 Våbenfriser 421ff
 Danmarks Adels Aarbog 18, 87, 192, 297, 415, 435
 Danmarks Kirker 13
 Danmarks kommunevåbener 44
 Dannebrog 47, 51f, 194, 460
 Dannebrogordenen 9, 445
 Dansk Heraldik 238
 Dansk-Belgisk Selskab 30
 Danske Adelige Sigiller 417, 425
 Danske Adelsvåbener 459
 Danske Gejstlige Sigiller 424
 Danske Gravstene 419f
 Danske Lov 445
 Danske Statsbaner 201f
 Darjes, Magdalena 356
 Database 375ff
 Davidsen, Stein 251
 Dedekam, Hans 333f
 Degnbol, gård 259f
 Dekorationer, heraldiske 456ff
 Delmenhorst, våben 407
 Den Bergen-Pantens, C. van 460
- Dennis, Mark 271
 Design 172
 Deutsche Wappenrolle 95
 Devenish, Robert 175
 Dewitz, von, mecklenburgsk adelslægt 345
 Diana, prinsesse af Wales 85
 Dictionaire de Renesse 130
 Die Preussenreisen des europäischen Adels 460
 Diplomatarium Danicum 424
 Domstole, De danske 201f
 Donceur, NN fransk bogbinder 407
 Donoghue, Brendan O 269
 Donoghue, John O 270
 Donrepubliken 80
 Doody, Edward John 214
 Doort, Abraham van 444
 Dorpat 48, 52
 Douglas-Home, Alec 85
 Dovre kommune 135f
 Drage 9f
 Drageorden, Den ungarske 390
 Dragsted, Sabine 67
 Dronningebisættelser 97ff
 Dronningeflag 100
 Dronningekrone 97
 Drottsete 345f
 Druckman, Nancy 414
 Drummond-Murray, Peter 85
 Dublin Castle 270
 Dufva, slægtsvåben 317
 Dunbar, Alexander 327
 Dunbar, Patrick earl of 327
 Durham, anglikansk bispedømme 219
 Dürer, Albrecht 94, 400f
 Daac, Anders 177
- Earl Marshal of England 285
 Ebbesen, Johannes 428f
 Ebbesen, Thorkild 420
 Ebbesen, Tøke 422
 Eberstein, greve af, våben 408
 Edel, dansk adelskvinde 434
 Edingight, Sir Malcolm Innes of 85
 Ehrenstolpe, Gustaf Fredrik 285
 Eikland, Bernhard 320
 Eikland, Kåre Norwald 123f, 177, 316, 320, 409
 Eilifsson, Erik 322, 325
 Eriksson, Guttorm 41
 Ekkje, Kolbjørn 144
 Ekroll, Øystein 338
 Elefantorden, Den danske 9ff, 390, 392, 445, 448f
 Elektronisk nyhedsbrev 461
 Elf, slægtsvåben 317
 Elisabeth I, engelsk dronning 28
 Elisabeth II, engelsk dronning 29

- Ellemann-Jensen, Uffe 405f
 Engelsk heraldik 210, 213, 380ff
 Engene, Jan Oskar 373
 England 83, 84ff, 175f
 Enhjørning 84
 Ensian 12
 Epitafier 182
 Erhvervsministerium, det danske 200, 202
 Erik Menved, dansk konge 48
 Erik af Pommern, unionskonge 73, 339, 366
 Erik XIV, svensk konge 52f
 Eriksson, Olof 251, 308, 310
 Erlandsson, Erik 331
 Erlingsson, Bjarne 42f, 321ff, 326f, 329ff
 Erlingsson, Gaute 323
 Erslev, Kristian 438
 Esbern Lille 435
 Esbern Snare 430
 Estland 47
 Etampes, Jean de Bourgogne, greve af 281
 Evje kommune 137
 Exlibris 29, 410f
- Fabeldyr 84, 121f, 273
Fabelwesen der Heraldik 273
 Fabritius, Albert 18, 238
 Faner 81f, 97f, 174f, 222
 Fant, slægtsvåben 316
 Fæderationen Sydarabien 80
 Feehan, Joan Cappelen 356
 Ferdinand I, kejser 178
 Fiennes, Ralph 85
 Finansministerium, Det danske 201
 Finger, slægtsvåben 316
 Finland
 Huvudbaner 89
 Kommunevåbener 37f, 191
 Rigsvåben 172, 191
Finlands kommunvapen 191
 Finne-slægten, norsk 331
 Finnson, Bjørn 183f, 337
 Finnsson, Ogmund 332, 346
 Finsen, Peder 432f
 Finsta-slægten 188
 Fischer, slægtsvåben 317
 Fjordane kommune 42
 Fjordholm, Vivian 228
 Flag 45, 174f, 222, 374, 413f
Flags of the World 374
 Flandern, Balduin hertug af 418
 Flatestil 36, 44, 129, 143, 234
 Flensmarck, Tor 123, 177, 288, 316, 409
 Flere figurer 233
 Flyheraldik 80f, 281
 Folkunga-slægten 188
- Forbes, skotsk slægt 321
 Fortuna 211
 Fossesholm, norsk herregård 354, 357
 Fox-Davies, Arthur Charles 400
 Frankfurt Rådhus 394
 Fransk heraldik 286
 Fraugde Kirke 192
 Frederik II, tysk-romersk kejser 417
 Frederik II, dansk-norsk konge 445, 447
 Frederik III, tysk-romersk kejser 400
 Frederik III, dansk-norsk konge 443f, 448
 Frederik IV, dansk-norsk konge 448
 Frederik IX, dansk konge 100f
 Frederiksborg Amtskommune 195, 198
 Frederiksborg Slot 445
 Frederiksborg Slotskirke 9ff, 403, 405f, 416, 447
 Freeman, James Darcy 215
 Freitag, Johann 51
 Friefeldt, David 310f
 Frimærker 202
 Friis, Claus Achton 193, 196, 251
 Friis, Karine Godskesdatter 90
 Friis, Niels 152
 Frimurersymbolik 82
 Fristad kommunde 21
 Frölich, Carsten 123
 Fuchsberg, Barbara von 390f
 Funkisloven 36
 Fylkesvåbener 40
 Færoerne, våben 403f, 416
- Gaib, Heinz-Georg 402
 Galbreath, D.L. 134
 Galen, dansk adelslægt 427
 Galicien, våben 395
 Galt, dansk adelslægt 427
 Galt, Ebbe 427
 Galten Kirke 18f
 Galtung, norsk adelslægt 329f
 Garter King of Arms 411f
 Gaunt, John of 411
 Gaute i Tolge 42f, 322
 Gebhard II af Tarasp 385
 Gejstlige våbener 214ff, 285, 378f, 424
 Geldern, hertug af 460
Gelre, våbenbog 180, 281, 321, 324, 460
 Gelskov, dansk gods 19
 Georg, dansk prins 9
Geschichte der Heraldik 227
 Ghemen, van, slægtsvåben 408
 Gillespie, Fergus 269
 Gimsinggaard 257
 Giske kommune 42
 Giske-slægten 42
 Gjester, norsk 323

- Gjevilvassdalen 413
 Gløppen kirke 341
 Gloucester, Richard hertug af 86
 Gloucester, Thomas de Spencer, earl of 456
 Gnestad kommune 22
 Godov, dansk adelslægt 13f
 Goetz, von 177f
 Goldene Dachl, Das 392
 Gran, John Willem 220f
Grand armorial équestre de la Toison d'or 276
 Grandjean, Poul Bredo 30, 102, 238f, 415
 Grankvistskura 38
 Granskura 38
 Grasmyr, Nils Hansen 209
 Gravstene 58ff, 149ff, 182f, 419f
 Great Star 414
 Great Luminary pattern 414
 Greiffenhagen, O. 48
 Grep, Brita 251
 Griffenfeld, Peder lensgreve 448
 Gröna stubbens vapenrulla 124
 Grønland, våben 403, 416
 Grønlandske kommunevåbener 30
 Grønlund, David 253ff
 Gråverk 144
 Gudbrand á Finni 331
 Guldbrandzén, Tony 268
 Gundersen, Olaf S. 341
 Gunnesen, Vagn 428
 Gustaf II Adolf, svensk konge 175f
 Gustaf III, svensk konge 400
 Gustav Vasa, svensk konge 369
 Guthormsson, Basse 321ff
 Guvaszkiewicz-Dowgiallo, slægtsvåben 411
 (Gyldenløve), Nils Henriksson 345
 Gyldenløve, Ulrik Frederik 408
 Gyldenstjerne, Anne 58ff, 66
 Gyldenstjerne, Niels 65
 Gyldenstjerne, Sofie 59, 62
 Gyldenstjerne, Torben 255
 Gyldne Skind, Det 276, 278
 Gyldne Vlies Orden, Den 75, 447
 Gyllensten, slægtsvåben 317
Gymnich, våbenbog 280
 Gøye, Helene 59, 66
- Habsburg, Elisabeth af 392
 Hadsel kommune 139
 Hagberg, Esbjørn 268
 Hagekors 207
 Hagerman, slægtsvåben 316f
 Hak, Niels 429
 Halldin, Gustaf 81
 Halonen, Tarja 308f
 Hambro, Charles Eric Alexander 85
 Hambro, Charles Joachim 85
 Hammar, Ahti 251
 Hamre, Lars 228
 Hanap 183
 Hannäs församling 78
 Hans, dansk-norsk konge 255, 447
 Hansen, Charles M. 345
 Hansen, Jørgen, guldsmed 116
 Hansson, slægtsvåben 409
 Hansson, Rolf 409
 Hardenberg, von, tysk-dansk adelslægt 13ff
 Harricn amt 47
 Harrington, Kevin 373
 Hartling, Poul 405
 Hatten, Bendix von 185
 Hatten, Margareta von 184f
 Haugesund, byvåben 248
 Hausmann, Karen 294f
 Havemann, Claus 12, 406
 Hawai, statsvåben 413
 Haxthausen, Otto baron 272
 Haxthausen, Eva baronesse 272
 Hay, skotsk slægt 109, 111
 Heaume de joute 400ff
 Heckler, Göran 123
 Heckscher, Jonas 199, 202
 Heim, Bruno Bernard 123f, 215ff, 251, 272, 383f
 Heim, Siegfried 456
 Helgen, Geir 370
 Helgener 33
 Sankt Mauritius 51
 Sankt Olav 345
 Helk, Vello 56
 Helläkoski, Reijo 177
 Hellige Land, Det 385, 393f
 Hellige Romerske Rige, Det 386ff
 Hellström, Leif 281
 Helmont, Jan van 130
 Henrik greve af Schwerin 417
 Henrik II, fransk konge 400
 Henrik V, engelsk konge 381
 Henrik V, portugisisk konge 379
 Henry VIII, engelsk konge 28
 Henriksson, Nils 345
Heraldica Collegii Cardinalum 378f
Heraldikka ja symbolit 308
 Heraldik
 Adelige våbener 417ff
 Akademisk symbolik 222f
 Almindelige figurer 231
 Amerikanske flag 413f
 Arbejdersymbolik 81f
 Bibliografi 159f, 413
 Biskopsvåbener 268
 Bjørn 321

- Database 375ff
 Dekorationer 456f
 Design 244, 172
 Engelsk 380ff
 Engelsk stil 210, 213
 Exlibris 29, 410ff
 Fabeldyr 84, 121ff, 273
 Flatestil 36, 44, 129, 143, 234
 Flere figurer 233
 Flyheraldik 80f
 Generelt 93ff, 120f, 127f
 Heraldisk fornyelse 244
 Heraldiske figurer 230
 Herolder 175f, 410ff
 Hjelm 125, 400
 Kirkelig 124ff, 214ff, 285, 378f, 424
 Kommunevåbener 37f, 44, 191, 193ff, 225f
 Kongehuse 86ff, 407f
 Kurfyrste 388
 Militær 172f, 281
 Miniatureskjolde 456ff
 Offentlig 73f, 171f
 Quadt, von, slægtsvåben 459
 Quaternionsvåben 394f
 Recusant 28f
 Regional 177
 Rigsvåben 53ff, 171f, 191, 193ff, 199, 407f
 Rokoko 211, 213
 Seglstanper 455f
 Seletøjsdekorationer 456ff
 Skandinaviske våbener 95, 130, 177, 287, 316f, 409f
 Skjoldform 43, 49, 125, 182, 184, 208, 229
 Slesvig, våben 460
 Slægtsvåbenret 283
 Stikhjelm 400ff
 Talende våben 95
 Tinkurer 36, 38, 119, 233
 Turnering 386, 400
 Våbenret 118ff, 283
 Våbenbøger 21, 44, 75, 180, 239, 276, 278, 280f, 409f
 Våbenfriser 421ff
Heraldik og historie 262
 Heraldisering 126
 Heraldisk fornyelse 244
Heraldisk vademecum 308
 Heraldisk Selskabs elektroniske nyhedsbrev 461
 Heraldiska Sällskapet i Finland 308
 Heraldiske figurer 230
 Hermelin 36, 144
 Herolder 175f, 410ff
 Heroldstücke 131
 Hestby, norsk gård 322
 Hestby-slægten, norsk 321
 Hestbo-slægten, norsk 321
 Hildebrand, Bengt 102
Hildebrandts Wappenfibel 93f
 Hillerslev 419f
 Himmelleger 210
 Hindeke, slægtsvåben 316
 Hiorthøy, Hugo 211
 Ilird, norsk 323
Hirskråen 329
 Iirtzholm, Ifver 224
 Hjelm 125, 400
 Hjemmeside 76
 Hjärne, Urbain 285
 Hofburg, Innsbruck 396
 Hoff, norsk gård 363
 Hof- og Statskalenderen 87
 Holck, dansk adelslægt 181
 Holck, norsk borgerlig slægt 180
 Holck, Erica Christina baronesse 294
 Holm, Frits 407
 Holmestrand, byvåben 33
 Holstein-Holsteinborg, Ib greve 296
 Holsten, von, dansk adelslægt 18ff, 407
 Hood, Susan 269
 Hornby, Joan 10
 Hornnes kommune 137
 Hornslet kirke 62f
 Hov församling 78
 Huggert, Anders 372
 Hugleik, norsk adelsmand 328
 Hugleiksson, Audun 326ff
 Huitfeldt-Kaas, H.J. 323, 326, 329f, 344
 Huldra 236
 Humphery-Smith, Cecil R. 75
 Hupp, Otto 251
 Huvudbaner 89, 105
 Ivide, Mette Poulsdatter 258
 Hvide, Poul Stigsen 258
 Ivide-slægten, dansk 257f, 421f, 437
 Hyc, Franz-Heinz von 75
 Ilylestad stavkirke 335
 Hälsingland, våben 282
 Härnösand 268
 Høg, Niels 64
 Ilåkon Ilåkonsson, norsk konge 328
 Haakon Magnus, norsk kronprins 77
 Håkon V Magnusson, norsk konge 323, 329, 341
Håkonarmål 335
 Hård af Segerstad, svensk adelslægt 187
 Håvardsson, Gutorm 343

Illustrations to the Armorial Général 130
 Indian peace flag 414
 Ingerd Sunesdatter 432
 Ingrid, dansk dronning 97f
 Initialer 205

- Innes of Edingight, Sir Malcolm 265
 Innes of Learney, Sir Thomas 265
 Innsbruck 389
 Internettet 76
 Irving, skotsk slægt 109, 111
 Isabella, norsk dronning 329
 Ivari, våben 249
- Jakob den Ældre, apostel 385
 Jelling 418
 Jensdatter, Merethe 64
 Jensen, Erik 64
 Jensen, Mourids 257, 259
 Jensen, Thomas 424
 Jéquier, Léon 134, 458ff
 Jerichau, Erik 201f
 Jernhatt 184
 Jerusalem, Det katolske patriarkat i, 217
 Jespersen, Knud 408
 Joachim, dansk prins 9f, 87, 407
 Johan III, svensk konge 369
 Johannes, dansk marsk 426f
 Johannes Paul II, pave 215
 Johannessen, Knut 33f, 171f, 225
 Johannsen, Hugo 445
 Johansen, Daniel 179
 Johansen, Lars Olav 179f, 275
 Johansen, Tryggvi 403
 Joinville, våben 134
 Jondal kommune 236
 Jonsdatter, Margaretha 64
 Jonsson, Haviore 330
 Jousting helm 400ff
 Juel, Iver 150
 Juel, Mette 152f, 158
 Juel, Thomas 148f
 Juliane Maric, dansk-norsk dronning 97
 Järstad församling 78
- Kajanaland 310
 Kalmar Slot 173
 Kallsberg, Anfinn 404
 Kalmar 366
 Kalmarkrigen 447
 Kalmarunionen 395
 Kalv, Inger Mouridsdatter 257ff
 Kanada 83
 Kandeorden, Den aragonske 390
 Kanton 176
 Karas, Kimmo 308
 Karl IV, tysk-romersk kejser 387, 389
 Karl XI, svensk konge 176
 Karl den Dristige, hertug af Burgund, greve af Charolais 277
 Karl den Store, tysk-romersk kejser 389f
- Karlsson, Gustav 330
 Karlsson, Lena Westling 456
 Karlsson, Tore 283
 Karlstad 268
 Kartusj 208
 Kastilien, Isabella af 392
 Katolikker 28f
 Katolske præstevåbener 124ff
 Kaye, Mason 174, 373
 Keen, Maurice 380ff
 Keith, skotsk slægt 110, 115
 Keith-Hill, T. Alan 29
 Kekkonen, Urho 308, 310f
 Kennedy, Henry Joseph 215
 Kern, Creighton S. 80
 Kirkjubour 403
 Kisteplade 13
 Kjeldsen, Gunde 431f, 435
 Kjellingberg, gård 258
 Kjertesveiner, norsk 323
 Klackenber, Henrik 74, 171, 366f, 436
 Klevenfeldt, Therkel 253
 Klingspor, svensk adelslægt 187
 Klingspor, Carl Arvid 185f
 Klint, Gustav Svensson 372
 Klæbu kommune 39
 Knudsdatter, Inger 260
 Knudsen, Poul 258
 Knudsen, Søren 256ff
 Kohn, Kenneth 414
 Koivisto, Mauno 309f, 312, 314
 Kokarde 80
 Kolachinc, Frits Holm, hertug af 407
 Kollokvium, heraldisk, Groningen 2001 177
 Kollr, Jon 42f, 322f
 Kolltveit, Olav 336
 Kommunelsvapen 21ff
 Kommunenes Sentralforbund 34, 226
 Kommunevåben
 Danmark 44, 193ff, 225f
 Finland 37f, 191, 226
 Norge 33ff, 129f, 171f, 225
 Sverige 21ff, 77
 Tyskland 92
 Konferencer
 Kalmar (2001) 73f, 143, 171f
 Åbo (2003) 173, 366ff
- Kong Valdemars Jordebog* 421
 Kongelige Kjøbenhavnske Skydeselskab og Danske Broderskab, Det 416
 Kongelige Kunstammer, Det 443
 Kongelige Ordeners Kapitel, De 9, 12, 416
 Kongelige Ridderlige Akademi i København, Det 408
 Kongevåben 47f, 97ff, 388f, 393, 407f

- Kongresser
 Besançon (2000) 75f
 Dublin (2002) 76, 269
 Helsingfors (1984) 191
 Ottawa (1996) 37
 York (flag)(2001) 174f
- Kongekrone 25, 193ff
 Kongelige Teater, Det 199, 201
 Konstantin, romersk kejser 454
 Konstanz 453
 Kornblomst 12
 Kornerup, J. 421f
 Kors 206
 Korslam 211
 Krag, Henrik 258
 Krag, Niels 258
 Krajina 80
 Kristiansen, Mette Svart 456
 Kristiansund, byvåben 34
 Kristina, svensk dronning 53
 Kroatien, våben 395
 Krognos, Anne 58ff
 Krognos, Else 59, 63, 68
 Krognos, Mourids 59, 66
 Krognos, Oluf Stigsen 58f
 Krone 208
 Krummedige, Hartvig 345
 Krumpen, dansk adelsslægt 427
 Kruse, Niels 285
Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder 227
 Kulturministerium, det danske 197f
 Kungl. Blekinge flygflottilj, våben 282
 Kungl. Hälsinge flygflottilj, våben 282
 Kungl. Skaraborg flygflottilj, våben 282
 Kungl. Västgöta flygflottilj, våben 282
 Kurfyrstevåbener 388
 Kurrild-Klitgaard, Peter 75f, 115, 177, 271, 405f
 Kuusanmäki, Jussi 171
 Kvam kommune 39
 Kvinesdal kommune 139f
 Kyrming, Ingegerd 59
 Kælde, Bengt Olof 44, 73, 102, 123f, 125, 222, 251, 269, 310, 314, 345
 København Trinitatis Kirke 415f
 Københavns Universitet, våben 408
 Kölderer, Jörg 396
 Kaas, dansk adelsslægt 148f
 Kaas, Otto 152
- La Force, Jacques hertug de 272
 Landbrugs- og Fiskeriministerium, Det danske 201f
 Landskabsvåbener, svenske 37
 Lange, Mogens 418
 Langesø, dansk gods 19
 Langrishe, Caroline 85
- Lapland, våben 126
 Larchey, Loredan 276
 Lardal, våben 249
 Lardal kommune 236
 Laursen, Jens 64
 Laxmand, dansk adelsslægt 419
 Laxmand, Bjørn 419
 Lazarusorden 124
Le Blancq, våbenbog 461
 Le Fèvre Sieur de Saint-Rémy, Jean 280
Le Guide de l'Héraldique 286
 Lcarney, Sir Thomas Innes of 85
 Lebrun, fransk slægt 344
 Lcc, Brian North 410
 Lehn, Elisabeth Catharina baronesse 295
 Lehn, Margrethe Krabbe baronesse 295
 Lehn, Poul Abraham lensbaron 295
 Lehn, Sophia Amalia baronesse 295
Lehrbuch der Heraldik 134
 Lejonörn 178
 Lckebergs kommune 22f
 Lendmenn, norsk 323
 Lerstang, Gjord 206f
 Lerstang, Isach Rasmussen 206
 Lesja kommune 141f
 Levanger kommune 251
 Liliencron, Andreas 408
 Liljesparre, svensk adelsslægt 188
 Lillie, Per 285
 (Liljesparre), Bodil Olufsdatter 90
 Lilliesvärd, Gabriel 285
 Lillehammer, byvåben 33
 Limbæk, Henneke 460
 Lind, Arne 253
 Linder, Dieter 174
 Lindqvist, Clas-Olof 402
 Lindström, Richard 81
 Linköping, bispedømme 220
 Linnæus, Carl 318f
 Linné, Carl von 318f
 Linnebalde, Johan 196
 Linnemann, Bo 197, 200f
 Lionhead, Sir Henry 275
 Lisboa, Det katolske patriarkat i, 218
 Litle, Jon 64
 Livlandske krig, Den 50
 Lloyd George, David 85
 Lloyd Webber, Andrew 85
 Logo 42f, 129, 172, 193ff, 222
 Lom kommune 38
 Loppa kommune 136
 Lord Lyon King of Arms 265, 285, 327
 Lord Lyon's Court 410
 Lorentzen, Fritz 363
 Losna-slægten, norsk 42

- Lotusblomst 10
 Louis, Robert 251
 Louise, dansk-norsk dronning 97
 Louise, dansk dronning 101
 Loutsch, Jean-Claude 177, 289f
 Lovén, Inga 318
 Lowndes, slægtsvåben 411
 Lucius II, pave 321
 Lund Domkirke 60
 Lunge, Christence Olufsdatter 156
 Lunge, Oluf 435
 Lupant, Michel 174, 373
Lutzenburg, våbenbog 280
 Lviv, katolsk ærkebispedømme 217
 Læborg 418
 Länsvapen 24f
 Löffler, J.B. 419
 Löffler, Peter 396
 Löfström, Karl 175
 Lovendal, baron 408
- MacAlla, George 265f
 Macaulay, klan og våben 265ff
 MacAulay, Alasdair 266
 MacAulay, Iain MacMilian 266
 Macaulay, Thomas Babington, Lord 265
 MacKinnon of Dunakin, C.R. 83
 Magnus V Erlingsson, norsk konge 42
 Magnus, Olaus 90
 Magnusson, Gudmar 330
 Malteserkors 178
 Malteserordenen 28f, 80
 Manley, Alexandra 87
 Manley, Richard 9
 Mardal, Magnus 340
 Margaretha, svensk prinsesse 103
 Margrethe, dansk adelsfrue 419f
 Margrete, dansk dronning 47, 429f
 Margrethe II, dansk Dronning 403ff
 Maria Maximiliana, kirkeklokke i Schwaz 396
 Mariakyrkan, Sigtuna 105f
 Mariæfred kommune 24
 Marienkirche, Nürnberg 387
 Markdanner, Kaspar 407
 Markussen, slægtsvåben 316
 Markvardsen, Søren 255, 258
 Marnardal kommune 230
 Marselis, Gabriel 362
 Marthinsen, Liv 228
 Marsvin, dansk adelslægt 301f
 Maximilian I, tysk-romersk kejser 392ff, 396
 McCarthy, Michael Francis 214ff, 378f
 McKeag, Michael 271f
 Mecklenburg, Albrecht hertug af 389, 433
 Melsæter, Torgeir 179f
- Merkurstav 211
 Meråker kommune 137
 Mexico 174
 Milano, Bianca Maria Sforza, af 392
 Militær heraldik 80f, 172f, 281
 Miniatureskjolde 456ff
 Modéen, Tore 271
 Mogensen, Niels 257
 Molde, byvåben 34
 Moltke, Erik 420
 Moltke, Evert 59
 Moltke, Jytte 59
 Moncreiffe of that Ilk, Sir Iain 83, 85, 128, 412
 Monogram 205ff, 213
 Monsdatter, Agatha 343
 Montgomery, Bernard 85
 Montzepat, slægtsvåben 407
 Moore, Thomas 28f
 Moray, jarlerne af 85
 Mordt, Camillo 355, 363
 Mossgaard 257
 Moss, byvåben 248
 Most Venerable Order of Saint John, The 29
 Mosvik kommune 141f
 Moth, Sophie Amalie 408
 Mottoer 75
 Mouridsdatter, Inger 256ff
 Mouridsgaard 257f
 Moustgaard 257f
 Munk, Anne 59, 68, 257ff
 Munk, Christen 257
 Munk, Karen 257
 Munk, Niels Mogensen 257
 Munk, Pernille 59, 65, 68
 Munk af Kovstrup, dansk adelslægt 257
 Munkebo kommune 193
 Mursparre 181
 Muzquiz, de, slægt og våben 264
 Muzquiz y Calmette, Ignacio marquis de 262
 Myhlenphort, Caspar Friderich von 184
- Nagel, Rolf 177
 Nannestad kommune 233
 Napoléon, fransk kejser 276
 Nassauerhus, Nürnberg 387
 Nationalmuseum, København, Det danske 197f, 329, 403, 443
 Nat og Dag, svensk adelslægt 188
 Nedrebø, Yngve 327ff
 Neckrologer
 Jørgen Christian Bille Brahe 192
 Christher Bökwall 287f
 Kåre Norwald Eikeland 320
 Bruno Bernard Heim 383f
 Kauko Pirinen 190f

- Paul Warming 30f
 Aage Wulff 415f
 Nennset, Anders 208
 Nettet kommune 140f, 232
 Nestorianersten 406
 Nevéus, Clara 37, 44, 234
 Nevill, Sir Edward 411
 New Mexico, statsvåben 413
 Nibe, byvåben 39
 Nidaros domkirke, Trondheim 182f, 224, 337, 342
 Niels Staller 434
 Nielsen, Absalon 437
 Nielsen, Jens 431f
 Nielsen, Johannes 434f
 Nielsen, Peder 433
 Nisbet, Alexander 327
 Nissen, Harald 171f, 179, 224f, 238f, 368f, 436
Nobiliario Español 264
 Noel, Robert 85
 Noigiallach, Niall, irsk overkonge 84
 Nordatlantens Brygge, København 403f
 Nordenwall, Per 125, 220
 Nord-Hålogaland landforsvar 323
 Nordisk heraldisk terminologi 143
 Nordiska Flagsällskapet 373
 Nordland fylkeskommune 43f, 137
 Norge
 Adel 69ff, 289ff, 321ff
 Bondesegl 205ff
 Fylkesvåbener 40
 Kommunenes Sentralforbund 34, 226
 Kommuncvåbener 33ff, 129f, 171f
 Rigsvåben 30, 36, 40, 54, 171, 387, 389f
 Segl 205ff
 Sociale grupper 323
 Statsråd 33ff
 Norges kommunevåpen 33ff
 Normand, Ernst 152
 Norsk Heraldisk Forening 35, 44f, 226, 333
Norske Våbenbog 343
 Norwich Castle Museum 457
 Notke, Bernt 49
 Notodden, byvåben 16
 Numers, Gustaf von 121, 251, 273, 310
Ny Svensk Vapenbok 21, 44
 Nyhedsbrev, Heraldisk Selskabs elektroniske 461
 Nykvarns kommune 23
 Nyquist, Brita 343, 345
 Nürnberg Marienkirche 387
Nyt Dansk Adelslexikon 438
 Nærøy kommune 230
 Nørgaard, dansk gård 257
 Nørgaard, Bjørn 407
 Nådestol 58
 Oberghe, Eilard af 431, 433
 Oberwampach 289
 Odense Sankt Hans Kirke 61
 Odense Sankt Knuds Kirke 13, 19
 Odense Sortebrødrekløster 418
 Offentlig heraldik 73f, 171f
 Ogmundsson, Finn 332
 Ohlsson, slægtsvåben 317
 Olav V, norsk konge 35
 Olav Haraldsson den Hellige, norsk konge 323
 Olavsson, Ivar 329
 Oldenborgske farver 195
 Oldenburg, våben 407
 Olsson, Jan-Eric 272
 O'Neill of Shane, baron 84
 Oppdal kommune 135, 413
 Ordners Kapitel, De kongelige 9, 12, 416
 Ordinary 131
Ordinary of British Armorial 130
 Oregon, statsvåben 414
 Ormsson, Sigurd 324f
 Oslo, byvåben 33
 Oslo Katolske Bispedømme 220f
 Ostrevant, Frank van Borselen, greve af 279, 281
 Oswald, Harry 374
 Ottander, Gösta 409
 Ottesdatter, Inger 144
 Owen, George 175
 Overflodighedshorn 208
 Paasche, Otte Danielsson 209
 Palmqvist, Gustaf 285
 Palnscen, Anders 430f
 Papworth, J.W. 130
 Paravicini, W. 460
 Pastoureaux, Michel 75, 80, 276
 Patent- og registreringsverket 21
 Paulsen, Geir 341
 Peff, Bjarne 346
 Pelsværk 120
 Pentagram 38, 206
 Persenius, Ragnar 268
 Peter a Finin 331
 Petersen, Henry 417, 422, 424f, 427, 433, 435
 Petersen, Marianne Lund 455f
 Petersson, Gudbrand 332
 Philip, spansk konge 392
 Philip den Gode, hertug af Burgund 276, 281
 Pike, Charlotte 87
 Pilgrimsfart 285
 Pinoteau, Hervé 75
 Pipping, Knut 310, 314
 Pirinen, Kauko 190f
 Pistokypärä 400ff
 Pleskau 48

- Podebusk, Claus 58, 62f
 Podebusk, Henning 460
 Podebusk, Predbjørn 59, 61, 91
 Podebusk, Vibeke 64, 68
 Popoff, Michel 75, 276
 Pors, dansk adelsslægt 257
 Pottinger, Don 83, 128, 251
 Poulsdatter Mette 258
 Prange, Knud 13, 91, 262, 344, 367f
 Precht, Burchart 89
 Prinsessevåben 9ff
 Processionsfane 82
 Prowse-Roach, Judith 271
 Præstevåben 124
 Præentionsvåben 53ff
 Pål, norsk adelsmand 182f, 337ff
 Pål Sure 340
- Quadt, von, slægtsvåben 459
 Quaternionsvåben 394f
- Ragnvaldsson, Jon 322f
 Rancken, A. W. 190
 Randers Vor Frue Kloster 456
 Raneke, Jan 25f, 80, 121, 123, 126, 159f, 177f, 188, 195, 251, 273, 280, 287, 316f, 375, 409, 462f
 Raneke, Ulla 462f
 Rantanen, Harri 308ff, 314
 Rantzau, von, holstensk-dansk adelsslægt 13ff
 Rantzau-Lehn, Hans baron 295, 299
 Rasmussen, Peder 210f
 Rastorp, von, holstensk-dansk adelsslægt 14f
 Rathlou, von, holstensk-dansk adelsslægt 14ff
 Rathlou, Godske von 16ff
 Ratzinger, Joseph 215
 Raullet, Alain 374
 Rault, Philippe 174, 374
 Rauma kommune 141f
 Recusanter 28f
 Reedtz, Kirsten 158
 Regenstein, Ingerd Jakobsdatter grevinde von 433f, 437
 Regenstein, Konrad greve von 432f
 Regional heraldik 177
 Regnum Teutonicum 394
 Reinsert, Anders 453
 Republika Srpska 80
Res Publica 318
 Retfærdighedsorden, Den østrigske 390
 Reumert, dansk borgerlig slægt 262ff
 Reumert, Alexander 264, 266
 Reumert, Balthasar 262
 Reumert, Elith 264
 Reumert, Jørgen 266
 Reumert, Poul 262f
- Reval 47ff
 Ribbing, svensk adelsslægt 188
 Ribe amt 193ff
 Ridrarholmskyrkan, Stockholm 102f
 Ridderordener, svenske 175
 Rietstap, J.-B. 129, 141, 297
 Riga 52
 Riga, luthersk bispedømme 220
 Rigesen, Astrad 434f
 Rigsarkivet, København 12, 193ff, 202f
 Rigsvåben
 Danmark 53ff, 171, 193ff, 199, 407f
 Finland 172, 191
 Norge 30, 36, 40, 54, 171
 Sverige 53ff, 101ff, 171, 176, 388f
 Riksantikvarieämbetet 105, 110f
 Riksarkivet, Oslo 33ff, 135f, 141f, 225ff, 236, 239ff, 344
 Riksarkivet, Stockholm 37
 Riksarkivets heraldiska nämnd 25
 Ringarum församling 78
 Ringerike kommune 139
 Ringkøbing Fjord 253
 Ringsted Sankt Bendts Kirke 59, 65f, 421
 Risberg, slægtsvåben 316f
 Roads, Elizabeth Ann 327f, 411
 Robert Bruce, skotsk konge 329
 Rode, Hermen 49
 Rokoko heraldik 211, 213
 Rollag kommune 141f
 Rolland, V. & H. V. 130
 Romanov, russisk kejserslægt 88
 Romanov, Maria Vladimirovna 88
 Romanov, Nikolai 88
 Romanov, Paul (Romanovskij-)Illyinsky 88
 Romanov, Vladimir Kirillovich, storfyrst 88
 Roning, Svend 152
 Roos af Hjelmsäter, norsk-svensk adelsslægt 40f, 144, 187
 Rosenborg Slot 443ff
 Rosenkrantz, våben 408
 Rosenkrantz, Erik Ottesen 62
 Rosenkrantz, Holger Holgersen 68
 Rosenkrantz, Lene 150
 Rosenkrantz, Otte 63, 68
 Rosenkrantz, Vibeke 59, 61
 Roskilde Domkirke 444
 Roskilde Sankt Claras Kirke 435
 Rossum, Marcel van 75
 Rostgaard, Friderich 343
 Rothkirk, Wenzel 156, 158
 Rougtved, Andreas 210
 Rudolf II, tysk-romersk kejser 447
 Runcer 206
 Runkelstein Slot 386ff

- Rutherford, Patrik 105f
 Ränder 79f
 Rätzel, Peter 177
 Rødovre Kommune 193f
 Rømer, tysk-norsk adelslægt 40f
 Rønnow, dansk adelslægt 13ff
 Rønnow, Beata 59
 Rost kommune 136, 236
 Røyrvik kommune 237
- Saatchi, Maurice 85
 Sagerlund, Vladimir 23, 111, 114, 123, 177
 Saigal, Sunil 272
 Saint Bride's Church, Glamorgan, Wales 345
 Saint George, Henry 175f
 Saint George, Richard 175f
 Saint George, Thomas 176
 Saltensee, dansk adelslægt 433
 Samore, cardinal 216
 Sandels, Marianne 271, 436
 Sandøy kommune 141f, 232
 Sankt Bents Kirke, Ringsted 59, 65f, 421
 Sankt Claras Kirke, Roskilde 435
 Sankt Georgs Kors 414
 Sankt Georgsøltør, Ambras 396
 Sankt Hans Kirke, Odense 61
 Sankt Knuds Kirke, Odense 13, 19
 Sankt Mauritius 51
 Sankt Olav, norsk helgen 345
 Santiago de Compostela 385
 Savoy, Maurice de 378
 Saxoferrato, Bartholus 118
 Scheffer, C.G.U. 23, 37, 249
 Schleswig-Holstein 92f
 Schlichtekrull, Baltzer 49
 Schlyter, Hans 268
 Schlüter, Poul 405
 Schnatterheim, Ulrich von 275
 Schuls-Marienbergs Kloster 385
 Schwanzenberg, fyrste af 272
 Schwerin, Henrik greve af 417
 Schwerin, Otto friherre von 125f
 Schütz, Heinrich 448
 Schütz, Jost 89
 Scope, Sir Perry 275
 Scott-Giles, Wilfred 29
 Sedivy, Franz 101, 251, 310
 Seeger, Werner 130, 139f, 142
 Segersven, Anders 367
 Segl 205ff
 Seglstampen 455f
 Sehested, dansk adelslægt 13ff, 297
 Sehested, Hannibal 408
 Sehested, Sophia Amalia 294, 297f
 Seletøjsudmykning 456ff
- Semé 133
 Semiologi 79
 Senilski, Tadeusz 274
 Serafimerorden, Den svenske 102
 Sernklef, Harry 373
 Sested, dansk adelslægt 13ff
 Sested, Ida von 17f
 Sevilla, våben 395
 Seyler, Gustav von 227
 Shakespeare, William 129, 147
 Sidselrud, Kaare Seeberg 409
 Siebmacher, Johann 33
Siebmachers Wappenbuch 239, 301
 Sigmund den Møntrige, hertug af Tirol 390, 392, 394
 Signetring 205
 Sigtuna Mariakyrka 105f
 Sigurdsson, Ogmund 332
 Sigurdsson, Thorald 339f
 Sigvaldsson, Herluf 403
 Sigvat på Leirhol 41
Simple Heraldry. Cheerfully illustrated 83, 128
 Sjøvold, Aase Bay 334
Skandinaviske vapenrulla 95, 130, 177, 287, 316f, 409f
 Skarv 236
 Skinkel, Lydeke Kune 424
 Skinkel, Lydeke Bredehals 424
 Skjeberg kommune 229
 Skjervold, Einar H. 135f
 Skjervoy kommune 136
 Skjoldbort 139
 Skjoldform 43, 49, 125, 182, 184, 208, 229
 Skore, dansk marsk 426f, 433
 Skotland 83, 127, 395
 Skovbjerg Bakke 253
 Skutilsveiner, norske 323
 Skällinge 260
 Skovde, Högskolan i 222
 Skånberg, Tuve 454f
 Skåne län 24f
 Slains Pursuivant 285
 Slesvig, våben 460
 Slægtsvåbener 40ff
 Slægtsvåbenret 283
 Smith, Whitney 374
 Smokey, Sir Archibald 275
 Snorre Storlason 335
 Sociale grupper, norske 323
 Societas Heraldica Nidarosiensis 179f, 183, 224
 Solund kommune 42
 Solrød Kommune 39
 Sophie Amalie, dansk-norsk dronning 97
 Sophie Magdalene, dansk-norsk dronning 97
 Sortebrodrøkløster, Odense 418f

- Sortehovedbroderskabet 50f
 Sorø Kirke 421
 Sovenbroder, våben 408
 Spejlmønogram 207
 Spend, dansk adelslægt 90ff
 Spend, Godske 90f
 Spend, Jens 90f
 Spens, Erik 175
 Splitflag, amerikansk 414
 Squibles, G.D. 380
 Stallarholmen kommune 24
 Stampe, Else Mogensdatter 258
 Standard 82, 223
 Stars and Stripes 414
 Statens Arkiver 202
 Statens heraldiske konsulent 37
 Statens strålevern 250
 Statoil 250
 Statsvåben 193ff
 Steenwinkel, Hans 444f
 Steenwinkel, Lorenz 444
 Stehr, Micael 285
 Steinnes, Asgaut 329
 Stewart/Stuart, skotsk slægt 85
 Stierncrona, Gabriel 285
 Stiglund, Hans 268
 Stigsen, Mette 258f
 Stigsen, Poul 258
 Stikhjelm 400ff
 Stjernberg, slægtsvåben 317
 Stjernstedt, svensk friherrelig =E6t 187
 Stjernstedt, August Wilhelm 185ff
 Stockholms Tråarbætareforening 82
 Stolt, Lars C. 282f, 285, 371
 Storbritannien og Irland, Henry Benedict Mary
 Clement Stuart, hertug af York, tronprætendent
 Henrik IX af 379
 Storck, H.B. 71, 421
 Strangesen, Peder 428, 437
 Striber 79f
 Ströhl, Hugo 216
 Strömberg, John 74, 172
 Strømpebåndsordenen 175f
 Stuart, tronprætendent Henrik IX af Storbritannien
 og Irland, hertug af York, Henry Benedict Mary
 Clement 379
 Sudrheim-slægten, norsk-svensk 40f, 144, 187
 Sula kommune 141f
 Sunesdatter, Ingerd 432
 Sunesen, Ebbe 427
 Sunesen, Jakob 428, 432, 437
 Sunqvist, Martin 283, 286
 Surnadal kommune 140
 Svalbard 234
 Svane, Erling 407
 Sveen, Arvid 235f, 251
 Sveio kommune 42, 144
 Sven, svensk sagnkonge 54
 Svenska Målarförbundet 82
 Sverige
 Adel 89f, 105ff, 125ff, 185f, 371f, 453
 Akademisk symbolik 222f
 Heraldik 282
 Huvudbaner 89f, 105ff
 Kirkelig heraldik 268f
 Kommunevåbener 21ff, 77
 Länsvåpen 24f
 Landskabsvåbener 37
 Orlogsflag 80
 Ridderordener 175
 Rigsvåben 53ff, 101ff, 171, 176, 388f
 Våbenbog 21, 44
 Sverre, norsk konge 42
 Swan, Sir Conrad 85, 411
 Sydney, katolsk metropolitambispedømme 216
 Sykkylven kommune 141f
 Symbol 9, 208f, 213, 222f
 Syvårskrig, Den Nordiske 53
 Søblad 324f
 Söderlund, Gustav 175, 373
 Södermalm 174
 Sølvstempler 49, 116f
 Sønder Lem Kirke 253ff
 Sønderjylland 177
 Sønderjyllands amt 194ff
 Sørensen, Knud 258
 Sørum kommune 40f, 144, 237
 Sør-Varanger kommune 39, 231
 Sørøysund kommune 138
 Taft, William Howard 413
 Taggesnitt 139
 Talende våbener 95
 Tallinn 47ff
 Talvio, Tuuka 369
 Tana kommune 138
 Tangeraas, Lars 35, 37, 75, 177, 345, 366, 369
 Tengström, Leif 115
 Terzian, James 271
 Thatcher, Margaret 85
The Art of Heraldry 415
The High Court of Chivalry 380
 Thiset, Anders 71, 424, 427, 429, 436, 438
 Thomesson, Peter 322, 325
 Thommsen, Jes 133f, 340
 Thomsen, Peder 258
 Thorkil, dansk adelsmand 419ff
 Thorleik i Eidsa 322, 325
 Thornit, Per 9
 Thott, dansk-svensk adelslægt 427

- Thott, Ellen 59
 Thule, våben 249
 Tilas, Daniel 318f
 Tilting helm 400ff
 Timeglas 206
 Timur Lenk 448
 Tinkturer 36, 38, 119, 233
 Tirol 385ff
 Tirol, Sigmund den Møntrige, hertug af 390, 392, 394
 Tjetjenien 80
 Tjølling kommune 138
Toison d'Or, våbenbog 75, 276, 461
 Told & Skat 196, 198, 407
 Tordenskiold-plaketten 31
 Tore Hund 323
 Tornekrands, Henrik 421
 Tornekrands, Maren 152
 Torshälla kommun del 24
 Torstensonskrigen 444
 Toscana, Cosimo II storhertug af 445
 Toulouse 144
 Tractatus de Insigniis et Armis 118f
Traité de l'Héraldique 276
 Tredveårskrigen 447ff
 Tredje, gård 255, 258
 Trekant 206
 Trekronervåbenet 53
 Trelleborg 194
 Tridic-slægten 255f
 Trinitatis Kirke, København 415f
 Troblov, Alexander 273f
 Troels, dansk drost 426f
 Troms fylkeskommune 41f, 323
 Tromsø, byvåben 43
 Trondheim 33, 179f, 182f, 247
 Trosa kommune 22
 Trysil kommune 235
 Trætteberg, Hallvard 33ff, 143, 227ff, 234f, 250f
 Turnerings 386, 400
 Turnerkrave 133
 Tusberg, Harald 340
 Tvetten, Hans 207
 Tværfane 82, 223
 Tyske Orden, Den 49, 51, 460
 XX. internationale kongres i vexillogi 373
 Täby kommune 237
 Tondelhjelm 182
 Tonnesen, Allan 366, 370
 Tonsberg, våben 247
 Törnquist, Leif 373
- Uddsson, Sigge 453
 Udenrigsministerium, det danske 197
 Udsen, dansk adelslægt 427, 435
- Ufuldstændigt våben 209
 Ugglas, Carl af 83
 Ulfeldt, dansk adelslægt 148f, 427ff
 Ulfeldt, Kirsten Clausdatter 150f
 Ull, hedensk gud 34f
 Ullensaker kommune 34f
 Ullensvang kommune 40f
 Ulfsson, Filip 330
 Ullensvang kommune, våben 336
 Ulsig, Erik 433f
 Undervisningsministeriet, Det danske 199f
 Uppsala domkyrka 269
 Uppsala universitet 222
 Uppsala ärkestift 268
Urfé, våbenbog 280, 461
 Urup, dansk adelslægt 301f
 Urup, Anna 301
 Urup, Anne 184
 Utrost 236
- Vaakunasetiys* 308
 Vadholm, Tom S. 74, 171f, 225, 234
 Vadsø 235
 Vagnsen, Esbern 435
 Vajay, Szabolcs de 75
 Valdemar Atterdag, dansk konge 460
 Valdemar Sejr, dansk konge 47, 417
 Van de Cruys, Marc 274
 Vann-bagger 69
 Vang kommune 41
 Vanylven kommune 141
 Varemærke 119
 Vendelbo, Christian 64
 Vendelbo, Ingeborg 59, 64
 Venstre, politisk parti 406
 Verran kommune 138
 Verwohlt, Ernst 422, 424, 429
 Vestnes kommune 141f
 Vestre Slidre kommune 41, 139f
 Vestsjællands Amt 194ff
 Vestukrainske Folkerepublik, Den 80
 Vexillologi 82
 Viborg Landsting 420
 Vidkunsson, Erling 329ff, 346
 Viggo, dansk prinsesse 9
 Vignleiksson, Audun 322, 324
 Vignleiksson, Baard 322, 324, 340
 Vijnbergen, våbenbog 346
 Vilhelm, svensk prins 103
 Villanova, spansk slægt 344
 Vinc, Gro Gundesdatter 434f
 Vinc, Gunde 434f
 Vinc, George S. 69, 71
 Vinter på Mors, dansk adelslægt 90ff
 Vintler, Nikolaus 386

- Viskafors kommunedel 21
 Vognsen, Annc Mortensdatter 152, 156
 Vognsen, Morten 152
 Vogt, Susanne 433f
 Volborth, Carl-Alexander von 122, 251, 273, 415
 Volda kommune 234
 Vor Frue Kirke, Århus 423
 Væbnede Arms Orden, Den 443, 445ff, 448f
 Væddervåben, færøersk 403f
 Västra Götalands län 24ff
 Västergötland, våben 282
 Våben
 Danmark 388ff
 England 84, 130
 Irland 130
 Napoli 387
 Norge 387ff
 Skotland 130
 Sverige 388f
 Wales 130
 Våbenactavle 58ff
 Våbenbrev 95, 133f
 Våbenbøger
 Arras 280
 Bellenville 258ff
 Bergshammar 280, 461
 Berry 280
 Gelre 180, 281, 460
 Gymnich 280
 Le Blancq 461
 Lutzenburg 280
 Ny Svensk Vapenbok 21, 44
 Sicbmacher 239
 Toison d'Or 75, 276, 461
 Urfé 280, 461
 Wijnberghen 278, 280
 Våbenfriser 421ff
Våbenførende Slægter i Danmark 262, 264, 266
 Våbenkjortel 182
 Våbenret 118
 Våbentelt 100
 Vålser kommune 40f
 Vårfruberga kommunedel 24

 Wagner, Sir Anthony 380ff
 Wales 174
 Walker, Edward 176
 Washington, George 414
Wappenbilderordnung 238
 Wappenfåhigkeit 119
 Ward, Rachel 85
 Warming, Paul 30f
 Wasling, Jesper 282f
 Watt, Robert 75
 Wedel Jarlsberg, Herman lensgreve 295

 Weibull, Lauritz 192
 Wenzel, tysk-romersk kejser 393
 Wenzler, Claude 286
 Werner, Heinrich 89
 West Virginia Guidon, The 414
 Westdahl, slægtsvåben 316f
 Wettergren, Erik 81
 Whitehall 444
 Widenfalk, slægtsvåben 316
 Wien, katolsk metropolitambispedømme 219
Wijnberghen, våbenbog 278, 280
 Wilmot, jarl af Rochester 130f, 147
 Winum, Søren 407
 Wiss, slægtsvåben 409
 Wolkenstein, Oswald von 385f
 Woodward, J. 130, 325
 Worm, Ole 335, 454f
 Worm, Willum 443
 Wright, Just 210
 Wulff, Aage 9, 12, 194ff, 203, 251, 273, 310, 403, 415f
www.macaulay.org 265
 Waern, Bror Jacques de 21, 44, 251

 York, Henry Benedict Mary Clement Stuart, hertug af 379
 York Herald 411
 Young, Peter 175

 Zeller, Walter 392
 Zimmern, slægtsvåben 387
 Zirn, østrigsk vasal 141
 Zovko, Davor 123f, 177, 409

 Æskulapstav 211

 Øko-mærke 201 40f
 Økse 208
 Ørneorden, Den østrigske 390
 Östergötland 77f
 Östra Skrävlinge 453
 Østre Toten kommune 233
 Østrupgaard 19
 Øystein, norsk drottsete 346

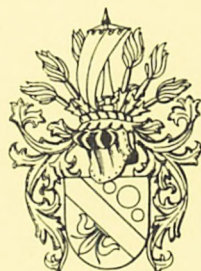
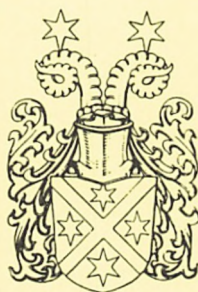
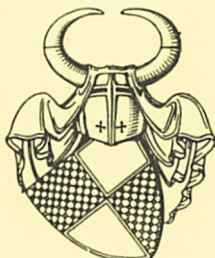
 Åbjerg 258
 Åbo Slott 366
 Åkers kommunedel 24
 Ålesund, byvåben 33
 Ångermanland 39
 Århus Vor Frue Kirke 423
 Aase, Monica 289

ILLUSTRATIONER UDFØRT AF:

Abildgaard, Søren 254
Alexy, Z.G. 412
Andersen, Ronny 264, 403
Badeley, J.F. 104
Bainbridge, John 411
Bysted, Peter 200
Bäckmark, Magnus 124
Cappelen, Hans 356, 359, 361
Dreyer, Ulf 230
Dürer, Albrecht 402
Ellefsæter, Bjørn 235
Eriksson, Olof 310, 314
Flem, Kari 330
Friefeldt, David 311
Furseth, Astor 232
Havemann, Claus 313, 405
Heckser, Jonas 199, 202
Helgen, Geir 270
Jerichau, Erik 201
Kälde, Bengt Olof 102, 103, 268, 269, 312
Linné, Carl von 318
Linnemann, Bo 198, 200
Løvstad, Arne 233
Nygaard, Truls 229
Parsons, Robert 411
Pottinger, Don 412
Rancke, Jan 123, 178, 188, 251, 316, 409, 410
Rantanen, Harri 309
Rondahl, Emmery 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 434
Rotvatn, Inge 231, 232
Sagerlund, Vladimir 114
Sandø, Olav 232
Sedivy, Franz 101
Sildnes, Sissel 231
Skjervold, Einar H. 230
Sormunen, Yrjö 401, 402
Storck, Herman 70, 297
Sveen, Arvid, 229, 233, 235, 236
Tidemann, Rolf 234
Træteberg, Hallvard 251
Volborth, Carl-Alexander von 273, 274, 275
Wood, Anthony 251
Wulff, Aage 196, 199, 415

FOTOGRAFIER TAGET AF:

Bäckmark, Magnus 368
Fortuna, Robert 10
Færøsk TV 404
Hammarskiöld, H. 54
Høien, Martin 10
Krier, Dominique 291
Kungl. Myntkabinettet, Stockholm 52, 53
Kälde, Bengt Olof 102, 103
Lind, Arne 253
Ludvigsen, Tage 48, 50
Møller, Klaus 98, 99
Nationalmuseet, København 298, 328
Nidaros domkirkes restaureringsarbejder 337, 338, 342
Olsen, Per 370
Rigsarkivet, København 293, 294, 295, 297
Schmidt, Göran 55
Skov, Lars 11
Teigens Fotoatelier A/S 333
Universitetsbibliothek Innsbruck 390
Wichmann, Henrik 14
Wicks, D. 457
Willert, Henrik 404
Zangenberg, Steen U. 101, 292, 296

Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial tie and blazer-badges, for sale):

Følgende numre kan stadig købes: 4, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88 - Pris pr. stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300 og nr. 82-89 kr. 110 pr. stk. Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 10.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Udsolgt.

Heraldiske Studier nr. 2. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgle til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 50.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I /darkblue, w/coat of arms in colour). Kr. 100. Udsolgt.

SHS-slips II. Clubtie I /darkblue, strewn w/small coats of arms). Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

SEKRETARIATET

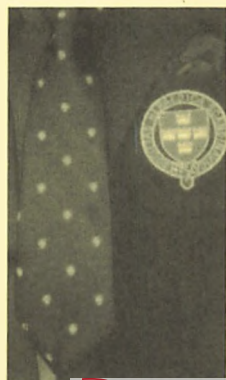
Bybækpark 36, DK-3520 Farum, Danmark

E-mail: sekretariat@heraldik.org

SHS-slips samt blazer badge.

SHS club-ties as well as blazer badge.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Bergsgreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gärd, FIN-034 00 Vichtis, Finland.
Tandlæge Per Hougaard, Bülowesvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.
Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Thorvaldsensvej 27, 1.th., DK-1871 Frederiksberg C, Danmark.
Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.
Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr, SE-113 56 Stockholm, Sverige.
Amdsirektor, cand.jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 89

Cand.scient. Steen Clemmensen, Bybæpark 36, DK-3520 Farum, Danmark.
Redaktør, jur.kand. Tor Flensmærc, Graagården i Vä, SE-291 65 Kristianstad, Sverige.
Museumsinspektør, cand.mag. Jørgen Hein, Rosenborg Slot, Øster Voldgade 4A, DK-1350 København K, Danmark.
F.d. statsheraldiker, fil.dr. Clara Nevéus, Djäknegatan 52, SE-754 25 Uppsala, Sverige.
Fhv. universitetslektor, mag.art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, DK-2700 Brønshøj, Danmark.
Fil.dr. Jan Raneke, Vallgatan 3, Box 46, SE-234 21 Lomma, Sverige.
Antikvar, cand.mag. Allan Tonnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).
Afdelingschef, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, FIN-20101 Åbo, Finland.
Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge.
Cand.scient. Steen Clemmensen, Bybæpark 36, DK-3520 Farum, Danmark (sekretær).
Cand.mag. Poul greve Holstein, Bergsgreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).
Universitetslektor . Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Thorvaldsensvej 27, 1.th., DK-1871 Frederiksberg C, Danmark.
Civilingeniør, cand.polyt. Bø Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).
Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenborg, Riksarkivet, Box 12541, SE-102 29 Stockholm, Sverige.
Arkitekt Stefan Snæbjörnsson, Heidarlund 7, Box 112, IS-210 Gardabær, Island.
Antikvar, cand.mag. Allan Tonnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).
Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.

